

**ŞANLIURFA TARİHİ BEDESTENİNİN (KAZAZ PAZARI)
RESTORASYON VE KORUMA ÇALIŞMASI**

HAKAN DEMİR

OCAK 2022

DİYARBAKIR

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ŞANLIURFA TARİHİ BEDESTENİNİN (KAZAZ PAZARI)
RESTORASYON VE KORUMA ÇALIŞMASI**

HAKAN DEMİR

DİCLE ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV
YÖNETMELİĞİNİN BİR PARÇASI OLARAK
MİMARLIK ANA BİLİM DALINDA
YÜKSEK LİSANS TEZİ
OLARAK HAZIRLANMIŞTIR

OCAK 2022

DİYARBAKIR

**ŞANLIURFA TARİHİ BEDESTENİNİN (KAZAZ PAZARI)
RESTORASYON VE KORUMA ÇALIŞMASI**

Hakan DEMİR tarafından Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin bir parçası olarak hazırlanan bu çalışma, aşağıda bilgileri yazılı jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek **Mimarlık Ana Bilim Dalı**'nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Neslihan DALKILIÇ
Müdür, **Fen Bilimleri Enstitüsü**

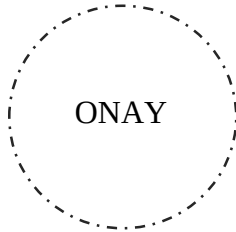
Prof. Dr. Fatma Meral HALİFEOĞLU
Danışman, **Mimarlık Bölümü,**
Dicle Üniversitesi

Sınav Jürisi:

Doç. Dr. Gülin PAYASLI OĞUZ(*)
Mimarlık Bölümü, Dicle Üniversitesi

Prof. Dr. Fatma Meral HALİFEOĞLU (**)
Mimarlık Bölümü, Dicle Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Süleyman İPEK
İnşaat Mühendisliği Bölümü, Dicle Üniversitesi

Tarih: 24.01.2022

(*) Sınav Jürisi kısmının birinci satırına Jüri Başkanının bilgilerini yazınız.

(**) Sınav Jürisi kısmının ikinci satırına Tez Danışmanının bilgilerini yazınız.

Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tez çalışmasında yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak elde edildiğini ve sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca, bahse konu bu kural ve ilkelerin gerektirdiği üzere, bu çalışmada özgün olmayan tüm bilimsel içerikleri kurallara uygun biçimde alıntılıyıp kaynak gösterdiğimi beyan ederim. Beyanımınla çelişen herhangi bir delil bulunduğu takdirde tüm sorumluluğu üstleneceğimi kabul ederim.

Ad, Soyad: Hakan DEMİR

İmza:

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimim süresince çalışmanın fikir aşamasından tamamlanmasına kadar geçen tüm süreçte, akademik ve bilimsel bilgi birikimiyle tezimi yönlendiren, hoşgörüsüyle desteklerini esirgemeyen, tezin oluşumu, analizlerin yorumlanması, projelerin değerlendirilmesi ve tez taslağındaki düzeltmeler konularına kadar gösterdiği destek ve sabırdan dolayı saygıdeğer hocam Prof. Dr. Fatma Meral HALİFEOĞLU'na teşekkür ederim. Teknik ölçümler sırasında bana yardımcı olan ve çizim aşaması boyunca emek, zaman ve yardımını esirgemeyen Ali ÇETİN'e, tüm tez çalışmalarım boyunca çalışma alanları/kütüphanelerini benimle paylaşan Hatice Kübra İLHAN ve Cevher Mimarlık'a, arşiv ve çizim çalışmalarında yardımcı olan Ömer GÜLER'e, çalışmalarımı yürütürken beni destekleyen Kurum amirim Mehmet Ali PALALI'ya, arşiv taramasında yardımcı olan Vakıflar Genel Müdürlüğü/Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Daire Başkanı Şengül KONCAGÜL'e, Osmanlıca belgelerinin çevirisine katkı sunan Vakıflar Genel Müdürlüğü/Kültür ve Tescil Daire Başkanı Mevlüt ÇAM'a, elindeki bilgi ve belgeleri benimle paylaşan arkadaşlarım Evin AKMAZ BİLGİÇ ve Mustafa TOPALAN'a, tüm tez çalışması boyunca vaktini paylaşan ve desteğini her an yanımda hissettiğim arkadaşım Hale DEMİR KAYAN'a, her türlü desteğiyle yanımda olan eşim Funda DEMİR'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xvii
EKLER LİSTESİ	xviii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xix
ÖZET.....	xx
ABSTRACT.....	xxii
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı.....	2
1.2 Çalışmada Kullanılan Materyal ve Metot	2
1.2.1 Çalışmada kullanılan materyal	2
1.2.2 Çalışmada kullanılan metot.....	3
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	5
2.1 Şanlıurfa Hakkında Genel Bilgiler.....	6
2.1.1 Konumu ve coğrafyası	6
2.1.2 Şanlıurfa'nın iklim yapısı	6
2.2 Tarihsel Gelişim	7
2.3 Şanlıurfa'daki Bazı Anıtsal ve Ticari Yapılar.....	8
2.3.1 Urfa Kalesi	8
2.3.2 Ticari yapılar	9
2.4 Ticari Yapılar ve Şanlıurfa Bedesteni (Kazaz Pazarı)	30
2.4.1 Türklerde ticaret yapıları.....	30
2.4.2 Türk çarşıları	31
2.4.3 Şanlıurfa Bedesteni'nin arasta bedesten plan özelliğindeki yeri.....	60

3. BULGULAR VE TARTIŞMA	61
3.1 Bedesten (Kazzaz Pazarı)'in Konumu ve Tarihi.....	61
3.2 Bedesten (Kazzaz Pazarı)'in Mimari ve Yapısal Özellikleri	63
3.2.1 Yapının genel tanımsal analizi ve metodoloji.....	63
3.2.2 Yapım tekniği ve malzeme.....	76
3.3 Rölöve Çizimleri	79
3.3.1 Şanlıurfa Bedesteni'nde Meydana Gelen Hasarlar	91
3.4 Hasar Analiz Çizimleri.....	113
3.4.1 Şanlıurfa Bedesteni'nin (Kazzaz Pazarı) Arasta Planlı Bedestenlerle Karşılaştırılması	119
3.5 Restitüsyon.....	124
3.5.1 Metodoloji ve Restitüsyon için kaynak kullanımı	124
3.5.2 Yapının restitüsyon çalışmasında kaynak kullanımı.....	126
3.6 Restorasyon	153
3.6.1 Restorasyon yaklaşımı	153
3.6.2 Yapısal faktörler.....	155
3.6.3 Çevresel faktörler	156
3.6.4 Sosyal ve kültürel faktörler	156
3.6.5 Hukuki kabuller.....	157
3.6.6 Restorasyon müdahaleleri	157
3.6.7 Restorasyon Projesi	169
3.6.8 Restorasyon Analizi	175
4. SONUÇ VE ÖNERİLER	181
4.1 Sosyal Açıdan Öneriler	182
4.2 Mimari Açıdan Öneriler	183
KAYNAKLAR	185

EKLER.....	189
------------	-----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Lazer tarama çalışmaları	3
Şekil 2.1 Şanlıurfa ilinin konumu (URL-1)	6
Şekil 2.2 Şanlıurfa iline ait mevsim normalleri (URL-2)	7
Şekil 2.3 Geleneksel ticari bölgeye ait konum planı.....	10
Şekil 2.4 Şaban Han'a ait rölöve çizimleri (Yüzgöl Arşiv 2021)	11
Şekil 2.5 Şaban Han 1990 yılı fotoğrafı (Kürkçüoğlu Arşiv)	11
Şekil 2.6 Şaban Hanı (Yüzgöl Arşiv 2021).....	11
Şekil 2.7 Gümrük Han'a ait 1969 yılı rölöve çizimleri (VGM arşiv).....	12
Şekil 2.8 Hava fotoğrafı 1966 yılı (HGM).....	13
Şekil 2.9 Hava fotoğrafı 2018 yılı.....	13
Şekil 2.10 Kumluhayat Han'a ait rölöve çizimleri (Yüzgöl Arşivi 2021)	14
Şekil 2.11 Kumluhayat Han 2021 görüntüsü (KVKBK Arşiv)	14
Şekil 2.12 Kumluhayat Han 1980 yılı fotoğrafı (Kürkçüoğlu Arşiv)	14
Şekil 2.13 Barutçu Han'a ait rölöve çizimleri (Yüzgöl Arşiv, 2021)	15
Şekil 2.14 Barutçu Han'a ait 1990 yılı görseli (Çuhadaroğlu, H).....	15
Şekil 2.15 Barutçu Han'a ait 2020 fotoğrafı (KVKBK Arşivi)	16
Şekil 2.16 Hacı Kamil Han'a ait rölöve çizimleri (Yüzgöl Arşiv 2021)	16
Şekil 2.17 Hacı Kamil Hanı (KVKBK Arşiv, 2021)	17
Şekil 2.18 1966 yılı hava fotoğrafı (HGM).....	17
Şekil 2.19 Millet Han'a ait eski bir fotoğraf (Kürkçüoğlu Arşiv)	18
Şekil 2.20 Millet Han'ın 2021 yılı görseli (KVKBK Arşivi)	18
Şekil 2.21 Bican Ağa Hanı'na ait kroki çizimi (Özme, 2002)	19
Şekil 2.22 Bican Ağa Hanı'na ait 2013 yılı kısmi rölöve çizimleri (Mutlu, A.).....	19
Şekil 2.23 1966 yılı hava fotoğrafı (HGM).....	20
Şekil 2.24 Bican Ağa Hanı - 2020 (KVKBK Arşivi).....	20
Şekil 2.25 Bican Ağa Hanı - 2020 (KVKBK Arşivi).....	20
Şekil 2.26 Mençek Hanı'na ait kroki çizimi (Özme, 2002)	21
Şekil 2.27 Mençek Hanı -2020 (KVKBK Arşivi).....	21
Şekil 2.28 Samsat Kapısı Hanı'na ait rölöve çizimleri(Aslan, Ş)	22
Şekil 2.29 Samsat Kapısı Hanı 1960'lı yıllar (Mahmut Ormancıoğlu Albümü)	22
Şekil 2.30 Topçu Hanı'na ait kroki çizimi (Özme, 2002).....	23

Şekil 2.31 Topçu Hanı'na ait 1940'lı yıla ait görseli (Kürkçüoğlu Arşiv)	23
Şekil 2.32 Fesadi Hanı'na ait kroki çizimi (Özme, 2002).....	24
Şekil 2.33 Fesadi Hanı'na ait 1978 yılı fotoğrafları (Kürkçüoğlu Arşiv)	24
Şekil 2.34 Hüseyiniye Çarşısı 1990 yılı görseli (Çuhadaroğlu, H)	25
Şekil 2.35 Restorasyon sonrası (Kürkçüoğlu Arşiv).....	25
Şekil 2.36 Sipahi Pazarı 1976 yılına ait fotoğraf (Yeşilay, Z)	26
Şekil 2.37 Sipahi Pazarı restorasyon sonrası fotoğraf (Kürkçüoğlu Arşiv)	26
Şekil 2.38 Kasap Pazarı 1940'lı yıllara ait görsel (Kürkçüoğlu Arşiv)	27
Şekil 2.39 Sipahi Pazarı restorasyon sonrası (Kürkçüoğlu Arşiv)	27
Şekil 2.40 Pamukçu Pazarı'na ait 1986 yılı görseli (Kürkçüoğlu, 2011).....	29
Şekil 2.41 Pamukçu Pazarı'na ait 2019 yılı görseli (Çiftçi, 2019).....	29
Şekil 2.42 Kınacı Pazarı'na ait 1986 yılı görseli (Kürkçüoğlu, 2011).....	30
Şekil 2.43 Kınacı Pazarına ait 2019 yılı görseli (Çiftçi, 2019)	30
Şekil 2.44 Sultan Ahmet Arasta planı (VGM 196-).....	32
Şekil 2.45 Lüleburgaz Sokullu Arastası planı (Özdeş, 1998)	32
Şekil 2.46 Lüleburgaz Sokullu Arasta Görünüş (Özdeş, 1998).....	32
Şekil 2.47 Mısır Çarşısı planı(Özdeş, 1998)	33
Şekil 2.48 Selimiye Arastası planı(Özdeş, 1998).....	33
Şekil 2.49 İstanbul Kapalı Çarşı (Özdeş,1998).....	34
Şekil 2.50 Yapıya ait 2007 yılı rölöve çizimi (VGM Arşiv).....	37
Şekil 2.51 Yapıya ait 2007 yılı restitüsyon projesi (VGM Arşiv)	37
Şekil 2.52 Bursa Yıldırım Beyazıd Bedesteni (URL-3).....	37
Şekil 2.53 Edirne Bedesteni'ne ait çizimler (Özdeş, 1998)	38
Şekil 2.54 Edirne Bedesteni restorasyon sonrası 2007 yılı fotoğrafı (VGM Arşiv) .	38
Şekil 2.55 Eski Bedesten (Özdeş, 1998)	39
Şekil 2.56 Tire Bedesteni'ne ait 1980 yılı rölöve planı (VGM Arşiv).....	39
Şekil 2.57 Tire Bedesteni'ne ait 1980 yılı rölövesi - kesit (VGM Arşiv)	40
Şekil 2.58 Restorasyon sonrası (URL-4)	40
Şekil 2.59 Restorasyon sonrası (URL-5)	40
Şekil 2.60 Kastamonu Bedesteni 1992 yılı rölöve doğu cephesi (VGM Arşiv)	41
Şekil 2.61 Kastamonu Bedesteni 1992 yılı rölöve planı (VGM Arşiv)	41
Şekil 2.62 Kastamonu Bedesteni 1992 yılı restütisyon projesi planı (VGM Arşiv) ..	42

Şekil 2.63 Yanbolu Bedesteni plan (Yenice, 2005)	42
Şekil 2.64 Yanbolu Bedesteni (URL-6)	42
Şekil 2.65 Merzifon Bedesteni 1972 yılı plan krokisi (VGM Arşiv).....	43
Şekil 2.66 Merzifon Bedesteni 2007 yılı Restorasyon sonrası fotoğraf (VGM Arşiv)	43
Şekil 2.67 1975 yılı Rölöve planı (VGM Arşiv).....	44
Şekil 2.68 Restorasyon sonrası (VGM Arşiv)	44
Şekil 2.69 Gaziantep Zincirli Bedesten 2005 yılı rölöve planı (VGM Arşiv)	46
Şekil 2.70 Gaziantep Zincirli Bedesten restorasyon sonrası 2008 yılı fotoğrafı (VGM Arşiv)	46
Şekil 2.71 Niğde Bedesteni (Özdeş, 1998)	47
Şekil 2.72 Restorasyon sonrası (VGM Arşiv)	47
Şekil 2.73 Isparta Firdevs Bey Bedesteni 1976 yılına ait rölöve çizimleri (VGM Arşiv)	48
Şekil 2.74 Restorasyon sonrası 2012 yılı fotoğrafı (VGM Arşiv)	48
Şekil 2.75 Amasya Gümüşhacıköy Bedesteni'ne ait 2007 yılı restitüsyon planı (VGM Arşiv)	48
Şekil 2.76 Amasya Gümüşhacıköy Bedesteni'ne ait 2007 yılı restitüsyon görünüşü (VGM Arşiv).....	49
Şekil 2.77 Amasya Gümüşhacıköy Bedesteni'ne ait görsel (URL-8).....	49
Şekil 2.78 Tokat Bedesteni (Özdeş, 1998).....	50
Şekil 2.79 Tokat Bedesteni 2008 yılı restorasyon sonrası görseli (VGM Arşiv).....	50
Şekil 2.80 Ankara Mahmut Paşa Bedesteni'ne ait 196- yılları plan şeması (VGM Arşiv).	51
Şekil 2.81 Anadolu Med. Müzesi rest. sırasındaki çizim (Url-10)	51
Şekil 2.82 Ankara Mahmut Paşa Bedesteni'ne ait ait mevcut görsel (URL-9)	52
Şekil 2.83 Kayseri Bedesteni'ne ait 1977 yılı rölöve çizimleri (VGM Arşiv).....	52
Şekil 2.84 Vezirköprü Bedesteni'ne ait plan şeması (Özdeş, 1998).....	53
Şekil 2.85 Rüstem Paşa Bedesteni 1961 yılı rölöve çizimleri zemin kat planı (VGM Arşiv)	54
Şekil 2.86 Rüstem Paşa Bedesteni'ne ait 1961 yılı rölöve çizimleri 1. kat planı (VGM Arşiv)	54

Şekil 2.87 Rüstem Paşa Bedesteni'ne ait çizim (VGM Arşiv)	55
Şekil 2.88 Bor Bedesteni'ne ait 1972 yılı çizimi (VGM Arşiv)	55
Şekil 2.89 Amasya Bedesteni'ne ait 2010-11 yılı görseli (VGM arşiv)	56
Şekil 2.90 Amasya Bedesteni'ne ait 1971 yılı rölöve çizimleri (VGM Arşiv).....	56
Şekil 2.91 Gelibolu Bedesteni'ne ait tarihsiz rölöve çizimleri plan (VGM Arşiv)....	57
Şekil 2.92 Gelibolu Bedesteni'ne ait tarihsiz rölöve çizimleri kesit (VGM Arşiv) ...	57
Şekil 2.93 Bergama Bedesteni'ne ait 1970 yılı rölöve çizimleri (VGM Arşiv).....	58
Şekil 2.94 Trabzon Bedesteni'ne ait 2021 yılı restitüsyon çizimi (VGM Arşiv).....	59
Şekil 2.95 Trabzon Bedesteni'ne ait görsel (VGM arşiv).....	59
Şekil 3.1 Şanlıurfa Koruma Planında geleneksel ticari alan	62
Şekil 3.2 Bedesten ve yakın çevresi	63
Şekil 3.3 Doğu giriş kapısı içerden görünüş	65
Şekil 3.4 Doğu-batı aksı (Doğu giriş kapısından görünüş)	65
Şekil 3.5 Yapının yukardan görünüşü	66
Şekil 3.6 2000'li yıllara ait olduğu tahmin edilen tarihsiz üst örtü görseli (Kürkçüoğlu Arşiv)	66
Şekil 3.7 Yapının mevcut saçak çizimi	68
Şekil 3.8 Sarkıt süslemenin kopan bölümü	68
Şekil 3.9 Sarkıt süsleme çizimi	68
Şekil 3.10 Güney cepheyi çevreleyen dükkânlar	69
Şekil 3.11 Güney cephedeki dükkânların üst kotu	69
Şekil 3.12 Bedesten zemin kat planı -rölöve.....	74
Şekil 3.13 Gümrük hanı çıkışında bulunan sekiler	75
Şekil 3.14 Zemin traverten kaplama	75
Şekil 3.15 Özgün giriş kapı çizimleri.....	76
Şekil 3.16 Doğu cephe giriş kapısı.....	76
Şekil 3.17 Bazda mağaraları (Kürkçüoğlu Arşiv).....	77
Şekil 3.18 Şanlıurfa Bedesteni Dam Planı	79
Şekil 3.19 Şanlıurfa Bedesteni Zemin Kat Planı.....	80
Şekil 3.20 Şanlıurfa Bedesteni Ara Kat Planı	81
Şekil 3.21 Şanlıurfa Bedesteni C-C Kesiti, D-D Kesiti	82
Şekil 3.22 Şanlıurfa Bedesteni A-A Kesiti, B-B Kesiti	83

Şekil 3.23 Şanlıurfa Bedesteni Doğu Cephe Görünüş, Güney Cephe Görünüş	84
Şekil 3.24 Şanlıurfa Bedesteni Dam planı	85
Şekil 3.25 Şanlıurfa Bedesteni Zemin Kat Planı.....	86
Şekil 3.26 Şanlıurfa Bedesteni Ara Kat Planı	87
Şekil 3.27 Şanlıurfa Bedesteni C-C Kesiti, D-D Kesiti	88
Şekil 3.28 Şanlıurfa Bedesteni A-A Kesiti, B-B Kesiti	89
Şekil 3.29 Şanlıurfa Bedesteni Doğu Cephe Görünüş, Güney Cephe Görünüş	90
Şekil 3.30 Eyvanları ayıran niteliksiz eklenti duvar	91
Şekil 3.31 Eyvanda alçıpan bölme	92
Şekil 3.32 Bazalt zemin 1983 (Kürkçüoğlu Arşiv).....	92
Şekil 3.33Yapının traverten döşemeli mevcut hali	93
Şekil 3.34 Kapatılmış kemer açıklığı	93
Şekil 3.35 Kapatılmış kemer açıklığı	94
Şekil 3.36 Gümrük Hanına çıkış kapısı.....	94
Şekil 3.37 Niteliksiz demir parmaklık	95
Şekil 3.38 Pencerede niteliksiz sineklik.....	95
Şekil 3.39 Kapatılmış tepe pencere.....	95
Şekil 3.40 Niteliksiz zemin ve duvar kaplamaları	96
Şekil 3.41 Çimento esaslı derz	96
Şekil 3.42 Betonarme tabliye	97
Şekil 3.43 Çimento esaslı onarım.....	97
Şekil 3.44 Zamana bağlı bozulma ve bitkilenmeler.....	97
Şekil 3.45 Doğu cephesi çimento esaslı derz uygulaması.....	98
Şekil 3.46 İç cephe çimento esaslı derz uygulaması	98
Şekil 3.47 Kubbelerde niteliksiz sıva uygulaması	99
Şekil 3.48 Tonzda niteliksiz sıva uygulaması	99
Şekil 3.49 Kapı kemer aynası niteliksiz sıva uygulaması	99
Şekil 3.50 Mahzen odalarında niteliksiz sıva uygulaması	100
Şekil 3.51 Doğu cephesinde derz boşalmaları	100
Şekil 3.52 Kubbe kaidesinde derz boşalması ve ayrılımlar.....	101
Şekil 3.53 Saçak kısmında kopan sarkıt.....	102
Şekil 3.54 Taşlarda çatlama ve yüzey kaybı	103

Şekil 3.55 Kubbe kaidelerinde aşınma ve ayrılımlar.....	103
Şekil 3.56 Kubbe kaidelerinde ayrılımlar.....	103
Şekil 3.57 Doğu cephesinde kirlenme ve kararmalar.....	104
Şekil 3.58 Kubbe kaidelerinde kirlenme ve kararmalar.....	105
Şekil 3.59 Aydınlatmanın olduğu bölümde islenme	105
Şekil 3.60 Kaynak izleri ve su sızıntısına bağlı kirlenme	105
Şekil 3.61 İç yüzeyde tuzlanmalar	106
Şekil 3.62 Doğu cephesinde çimento sıvalı yüzeyde tuzlanma	106
Şekil 3.63 Kapıda yıpranma	107
Şekil 3.64 Üst ökçede aşınma	107
Şekil 3.65 Kapı alt kısmında bozulma	108
Şekil 3.66 Deforme olmuş parmaklık	108
Şekil 3.67 Korozyona uğrayan parmaklık.....	109
Şekil 3.68 Dövme demir kaplama.....	109
Şekil 3.69 Korozyona uğrayan demir levha.....	110
Şekil 3.70 Kubbe kaidelerinde statik açıdan ayrılma ve bozulmalar	112
Şekil 3.71 Doğu cephede bozulmalar.....	112
Şekil 3.72 Şanlıurfa Bedesteni Dam planı	113
Şekil 3.73 Şanlıurfa Bedesteni Zemin Kat Planı.....	114
Şekil 3.74 Şanlıurfa Bedesteni Ara Kat Planı	115
Şekil 3.75 Şanlıurfa Bedesteni C-C Kesiti, D-D Kesiti	116
Şekil 3.76 Şanlıurfa Bedesteni A-A Kesiti, B-B Kesiti	117
Şekil 3.77 Şanlıurfa Bedesteni Doğu Cephe Görünüş, Güney Cephe Görünüş	118
Şekil 3.78 Zincirli Bedesten restitüsyon planı (VGM, 2005)	120
Şekil 3.79Z.Bedesten görsel (VGM, 2008).....	120
Şekil 3.80 Niğde Bedesteni (Özdeş,1998)	121
Şekil 3.81 Restorasyon sonrası (VGM Arşiv)	121
Şekil 3.82 Bedestene ait tapu kaydı (VGM Arşivi, 2021)	126
Şekil 3.83 Tapu kaydında Ebniye hakkıyla ilgili not (VGM Arşivi, 2021).....	127
Şekil 3.84 1953 yılı hava fotoğrafı (HGM).....	127
Şekil 3.85 1966 yılı hava fotoğrafı(HGM).....	128
Şekil 3.86 Yakın zamanlı hava fotoğrafı (2018).....	128

Şekil 3.87 1969 tarihli rölöve çizimleri	129
Şekil 3.88 1969 tarihli rölöve çizimleri	129
Şekil 3.89 1970 öncesi görsel (VGM Arşiv).....	130
Şekil 3.90 1970 sonrası görsel (VGM,Arşiv)	131
Şekil 3.91 1998 onarım öncesi görsel (Kürkçüoğlu, C).....	131
Şekil 3.92 1998 onarım öncesi görsel (Kürkçüoğlu, C).....	132
Şekil 3.93 1880-1890 yılları arası görsel (Kürkçüoğlu,2009).....	132
Şekil 3.94 Kubbelere ait kesit	133
Şekil 3.95 Kubbe ayaklarının konumu.....	134
Şekil 3.96 Mahzen odası ile Gümrük Han arasındaki kot farkını gösteren çizim....	137
Şekil 3.97 Duvar, sıva kaplı yarım tonoz birleşimi.....	137
Şekil 3.98 Düzensiz kapı geçişi	138
Şekil 3.99 Saçak çizimi	139
Şekil 3.100 Saçak görsel(VGM,arşiv)	139
Şekil 3.101 Düzensiz birleşim görseli.....	139
Şekil 3.102 1969 tarihli plan çizimi (VGM,Arşiv)	141
Şekil 3.103 1969 tarihli kesit çizimi (VGM,Arşiv).....	141
Şekil 3.104 1880-1890 yılları arası görsel (Kürkçüoğlu,2009).....	142
Şekil 3.105 Geçiş kısmına ait tonoz birleşim görseli.....	143
Şekil 3.106 Bedestene ait zemin kat planı	143
Şekil 3.107 Şanlıurfa Bedesteni Zemin Kat Planı.....	145
Şekil 3.108 Şanlıurfa Bedesteni C-C Kesiti, D-D Kesiti	147
Şekil 3.109 Şanlıurfa Bedesteni A-A Kesiti, B-B Kesiti	146
Şekil 3.110 Şanlıurfa Bedesteni Doğu Cephe Görünüş, Güney Cephe Görünüş	148
Şekil 3.111 Şanlıurfa Bedesteni Zemin Kat Planı.....	149
Şekil 3.112 Şanlıurfa Bedesteni C-C Kesiti, D-D Kesiti	150
Şekil 3.113 Şanlıurfa Bedesteni A-A Kesiti, B-B Kesiti	151
Şekil 3.114 Şanlıurfa Bedesteni Doğu Cephe Görünüş, Güney Cephe Görünüş	152
Şekil 3.115 Şanlıurfa Bedesteni Dam planı	169
Şekil 3.116 Şanlıurfa Bedesteni Zemin Kat Planı.....	170
Şekil 3.117 Şanlıurfa Bedesteni Ara Kat Planı	171
Şekil 3.118 Şanlıurfa Bedesteni C-C Kesiti, D-D Kesiti	172

Şekil 3.119 Şanlıurfa Bedesteni A-A Kesiti, B-B Kesiti	173
Şekil 3.120 Şanlıurfa Bedesteni Doğu Cephe Görünüş, Güney Cephe Görünüş	174
Şekil 3.121 Şanlıurfa Bedesteni Dam planı	175
Şekil 3.122 Şanlıurfa Bedesteni Zemin Kat Planı.....	176
Şekil 3.123 Şanlıurfa Bedesteni Ara Kat Planı	177
Şekil 3.124 Şanlıurfa Bedesteni C-C Kesiti, D-D Kesiti	179
Şekil 3.125 Şanlıurfa Bedesteni A-A Kesiti, B-B Kesiti	178
Şekil 3.126 Şanlıurfa Bedesteni Doğu Cephe Görünüş, Güney Cephe Görünüş	180

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Arasta Planlı Bedestenlerin Analizi.....	123
---	-----

EKLER LİSTESİ

Ek- 1 Rakka valisi Ahmet paşanın tarihsiz vakfiyesi	189
Ek- 2 Bedestene ait tescil kararı.....	197
Ek- 3 Bedestene ait tescil Kararı eki	198
Ek- 4 ŞKTVKKB'nun 15.11.2000/2471 Kararı	199

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Simge	Açıklama
m	Metre
mm	Milimetre
cm	Santimetre
m ²	Metre Kare

Kısaltma	Açıklama
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
ŞVBM	Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü
ŞBBB	Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Başkanlığı
ŞKTVKKBK	Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
ŞKVKBK	Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
ŞTKBM	Şanlıurfa Tapu ve Kadastro Bölge Müdürlüğü
AKTVKKBK	Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
ark.	Arkadaşları
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
yy.	Yüzyıl

ÖZET

ŞANLIURFA TARİHİ BEDESTENİNİN (KAZAZ PAZARI) RESTORASYON VE KORUMA ÇALIŞMASI

DEMİR, Hakan

Yüksek Lisans, Mimarlık Bölümü

Danışman: Prof. Dr. Fatma Meral HALİFEOĞLU

Ocak 2022, 222 sayfa

Şanlıurfa'nın tarihi Paleolitik çağa kadar (M.Ö. 500.000- 8.000) uzanmaktadır. Kazılarda neolitik çağ (M.Ö.7250- 5500), kalkolitik çağ (M.Ö.5500- 3200) ve ilk tunç çağına ait (M.Ö.3200-1800) çok sayıda değerli eserler ele geçirilmiştir. Şanlıurfa'nın İslamlaşmasından sonra Balıklıgöl ve çevresinde, İslam Kültürünün gerektirdiği cami, mescit, tekke, zaviye, medrese, hamam gibi anıtsal yapılar, mezarlıklar ve yaşam biçimi ile topoğrafyaya uyumlu sivil mimarlık yapıları yoğun bir doku oluşturmuştur. Bunun yanında Osmanlı döneminde kentin ticari bölgesi gelişerek, çok sayıdaki han, bedesten, çarşı ve diğer anıtsal yapılar inşa edilmiştir.

Bedesten kelimesinin Bezzâzistan veya Bezistan'dan geldiği ileri sürülür. Bedestenler mücevher ve değerli taşlar olmak üzere silâhlar, müzeyyen koşum takımları ile değerli kumaşların da satıldığı yerlerdi. Genel olarak kapalı çarşı, arasta gibi yapılar bedesten ile karıştırılmaktadır. Oysaki hanların, pazar diye tabir edilen alışveriş mekânlarının hatta kimi zaman ahşaptan yapılmış arastaların arasından bir kale gibi sıyrılan bedestenler, şehirlerde merkezi konumda ve tek olmaları sebebiyle de farklıdır.

Şanlıurfa ili, Eyyübiye ilçesi, Pınarbaşı Mahallesi tarihi hanlar-çarşılar bölgesinde yer alan ve kuzeyde Gümrük Hanı, güneyde Koltukçu Pazarı, doğuda Hanönü Çarşısı, batıda Sipahi Pazarının çevrelediği Şanlıurfa Bedesteni (Kazaz Pazarı), Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman zamanında 1566 tarihinde Urfa Valisi Behram Paşa tarafından yaptırılmıştır.

İpeğin el ile işlenerek oluşturulması olan 'Kazazlık' ürünlerinin yapılarak satıldığı bedesten sanatın önemini yitirmesi sonucu değişmiş ve günümüzde yöresel kıyafetlerin satıldığı yer halini almıştır. Rızvan Ahmet Paşa Vakfı mülkiyetinde olan Şanlıurfa Bedesten'inde vakıf eliyle kiralanan mekânlar, kullanıcıları tarafından yöreye özgü kıyafet, vb. ürünlerin satıldığı dükkânlar olarak işlevini sürdürmektedir.

Bu çalışmada; Şanlıurfa Bedesteni (Kazaz Pazarı), koruma ve restorasyon önerisi konu edilmektedir. Yapının mevcut durumu ölçüm ve fotoğraflamalarla belgelenmiş, rölöve çizimleri hazırlanmıştır. Yapının inşasından bu yana zaman içerisinde dış etkenler, kullanıma bağlı düzenlemeler, vb. nedenlerle meydana gelen hasar ve değişimler tespit edilerek analizleri hazırlanmıştır. Benzer yapılarla karşılaştırma çalışmaları yapılmıştır. Yapıya yönelik rölöve çizimleri ve araştırmalar sonucunda restitüsyon analizi hazırlanarak restitüsyon projesi oluşturulmuştur. Bu doğrultuda rölöve ve restitüsyon projeleri değerlendirilerek bilimsel koruma yöntemleri ile müdahale kararları geliştirilmiş ve yapının korunmasına yönelik restorasyon projesi hazırlanmıştır.

Bu doğrultuda hazırlanan restorasyon projesiyle sunulan koruma önerilerinin hayata geçirilmesi ve yapıya yönelik tehdidin en aza indirilmesi beklenmektedir. Yapılan bu çalışmaların kültürel mirasımızın gelecek nesillere güvenle aktarılması için yol gösterici olması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bedesten, Geleneksel Ticari Alan, Koruma, Şanlıurfa

ABSTRACT

THE HISTORICAL BEDESTINE OF SANLIURFA (KAZAZ MARKET) RESTORATION AND CONSERVATION STUDY

DEMİR, Hakan

Master of Science in Department of Architecture

Supervisor: Prof. Dr.Fatma Meral HALİFEOĞLU

July 2022, 222 Pages

The history of Şanlıurfa dates back to the Paleolithic age (500,000 - 8,000 BC). Many valuable artifacts belonging to the Neolithic Age (7250 - 5500 BC), the Chalcolithic Age (5500 - 3200 BC), and the Early Bronze Age (3200 - 1800 BC) were found during the excavations. After the Islamization of Şanlıurfa, monumental structures such as Mosques, Masjids, Lodges, Zaviye, Madrasahs, Turkish Baths, cemeteries, and civil architectural structures compatible with lifestyle and topography, which are required by Islamic Culture, created a dense texture in and around Balıklıgöl. In addition, the commercial district of the city developed during the Ottoman period, and many inns, covered bazaars, bazaars, and other monumental structures were built.

It is claimed that the word Bedesten comes from Bezzâzistan or Bezistan. Bedestens were places where jewelry, precious stones, weapons, jeweled harnesses, and precious fabrics were sold. In general, structures such as the covered bazaar and arasta are confused with the covered bazaar. However, covered bazaars, which stand out like a castle among inns, shopping places called bazaars, and sometimes even arastas made of wood, are also different because they are centrally located in cities and are unique.

Şanlıurfa Bedesteni (Kazaz Bazaar), located in the historic inns and bazaars area of Şanlıurfa province, Eyyübiye district, Pınarbaşı district and surrounded by the Gümrük Han in the north, the Koltukçu Market in the south, the Hanönü Bazaar in the east and the Sipahi Market in the west, was built in 1566 during the reign of the Ottoman Sultan Suleiman the Magnificent, by the Governor of Urfa Behram Pasha.

The covered bazaar, in which 'Kazazlık' products, which are produced by processing silk by hand, were made and sold, changed as a result of the art losing its importance and became the place where local clothes are sold in its current form. In the Şanlıurfa Bedesten, which is still under the ownership of the Rızvan Ahmet Paşa Foundation, the places rented by the foundation, the local clothes, etc. by the users. It continues to function as shops where products are sold.

In this study; Şanlıurfa Bedesten (Kazaz Bazaar), conservation and restoration proposal is the subject. The current state of the building was documented with measurements and photographs, and survey drawings were prepared. Since the construction of the building, external factors, use-related regulations, etc. have changed over time. The damage and changes caused by the reasons were determined, analyzed, and prepared. Comparison studies were carried out with similar structures, a restitution analysis was prepared as a result of survey drawings and researches for the structure, and a restitution project was created. In this direction, the survey and restitution projects were evaluated, scientific conservation methods

and intervention decisions were developed, and a restoration project for the preservation of the building was prepared.

It will be ensured that the conservation proposals presented with the restoration project prepared in the light of these studies will be implemented and the existing threat will be minimized. It is aimed that all these studies will be a guide for the safe transfer of our cultural heritage to future generations.

Keywords: Bedesten, Traditional Commercial Area, Conservation, Şanlıurfa

1. GİRİŞ

Bedesten kelimesinin Bezzâzistan veya Bezistan'dan geldiği ileri sürülür. Bedestenler mücevher ve değerli taşlar olmak üzere silâhlar, müzeyyen koşum takımları ile değerli kumaşların da satıldığı yerlerdi. Genel olarak kapalı çarşı, arasta gibi yapılar bedesten ile karıştırılmaktadır. Oysaki hanların, pazar diye tabir edilen alışveriş mekânlarının hatta kimi zaman ahşaptan yapılmış arastaların arasından bir kale gibi sıyrılan bedestenler, şehirlerde merkezi konumda ve tek olmaları sebebiyle de farklıdır (Eyice, 1992).

Güvenliğin üst seviyede olduğu bedestenler, önemli malların satışa çıkarıldığı ve kervanların özellikle yer aldığı, yerli halktan yabancı tüccarlara kadar farklı kesimlerin bulunduğu en önemli ticaret merkeziydi. Bu nedenle bir şehrin ticari açıdan önemi bedesteni olmasıyla doğrudan ilişkiliydi. Bedestenler aynı zamanda güvenli olması nedeniyle şehrin kasası konumundaydı. Kamu ve şahıslara ait değerli mallar hatta devlete ait önemli belgeler bedestenlerdeki kasalarda saklanırdı (İnalcık, 1997).

Anadolu Selçuklularının son dönemlerinden itibaren oluşturulmaya başlanan bedestenler, şehirlerarası ticaretin yapıldığı yerlerin başında gelirdi ve şehirlerin ticaret merkezi niteliğindeydi. Osmanlılar döneminde ise tam olarak mimari açıdan zirveye ulaşan bedestenler hem sayı hem fonksiyon olarak da üst seviyelere ulaşmıştır (İnan, 1996).

Osmanlı Devleti zamanında artan nüfus yeni ticaret yapılarının yapılmasına neden olmuştur (Cezar, 1985). Dönemin ticari yapılanmasının en büyük göstergelerinden biri sayılan bedestenlerin Osmanlı dönemine ait ilk örneği, Yıldırım Beyazıt tarafından yaptırılan Bursa Bedesteni'dir.

Yapılan araştırmada; inşa tarihleri bilinen bedesten yapılarına bakıldığında ilk etapta payitaht görevi gören Bursa ve Edirne gibi şehirlerde yapılan bedestenlerin, daha sonraları ticaret güzargahları ve şehirlerin gelişimi gözetilerek, Anadolu'daki diğer şehirlere de yayılmış olduğu görülmektedir.

16. yüzyıl yapısı olarak günümüze ulaşan Şanlıurfa Bedesteni (Kazaz Pazarı), Şanlıurfa ili, Eyyübiye ilçesinde, hanların yoğun olduğu tarihi ticari alanın merkezinde yer almaktadır. Yapım tekniği, malzeme, cephe oranı ve mimari özellikleriyle kendi dönemini yansıtan bir yapıdır. Değişime uğrayan ticaret yapıları arasında varlığını koruyabilen bir kültür mirası olarak bedesten için en iyi örneklerden biridir.

1.1 Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada; Şanlıurfa Bedesteni (Kazaz Pazarı)'ne yönelik koruma ve restorasyon önerisi konu edilmektedir. Hazırlanan rölöve çizimleri ve restitüsyon projeleri ışığında oluşturulan restorasyon projesiyle sunulan koruma önerilerinin hayata geçirilmesiyle var olan tehdidin en aza indirilmesi sağlanacaktır. Yapının kullanımına yönelik verilecek işlev önerileri, canlandırılmasına yönelik öneriler ve korumaya yönelik alınacak kararlarla birlikte yapılan tüm bu çalışmaların; yapının sürdürülebilirliğini sağlamak, kent kimliğini korumak ve kültürel mirasımızın gelecek nesillere güvenle aktarılması için yol gösterici olması hedeflenmektedir. Böylece yüzyıllar boyu bulunduğu toprakların ticaret oluşumlarına yön vermiş ve şehirlerin bankası olma özelliği göstermiş bu önemli yapının, tarihi öneminin kavranması ve yaşatılarak gelecek kuşaklara tarihsel ve kültürel bilgi akışının devamlılığı sağlanmış olacaktır.

1.2 Çalışmada Kullanılan Materyal ve Metot

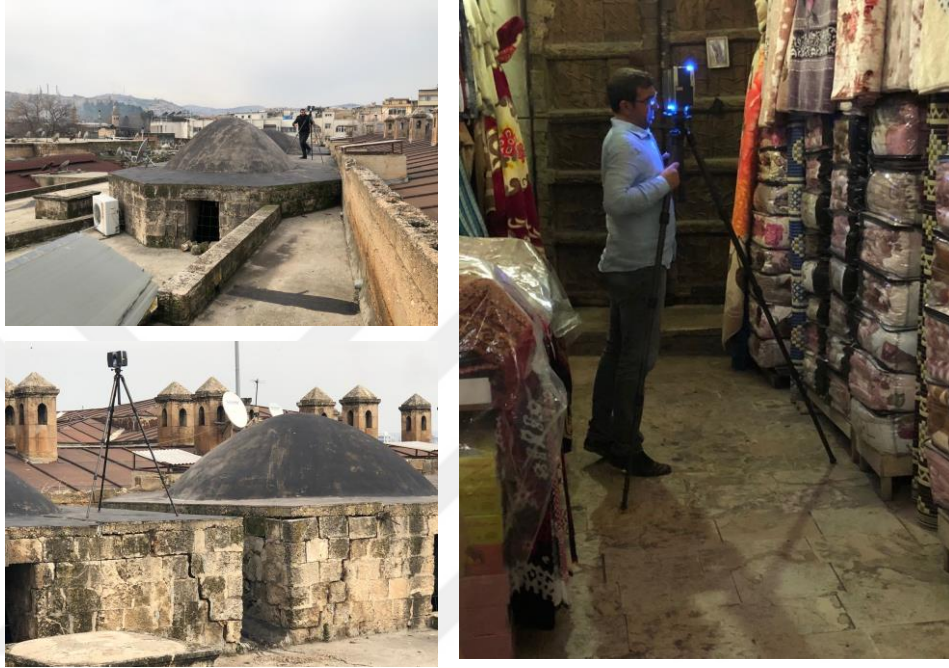
1.2.1 Çalışmada kullanılan materyal

Şanlıurfa tarihi kent dokusu içinde bulunan anıtsal yapılar ağırlıklı olmak üzere mimari yapılar çalışma materyalini oluşturmaktadır. Çalışmada ana materyal olarak Şanlıurfa Bedesteni yer almaktadır. Arşiv çalışmaları, yapı ve çevresi ile ilgili makale, tez, yayın, vb. çalışmalar, Vakıflar Genel Müdürlüğü verileri ve resimler yapının zamana bağlı değişimi ile ilgili kaynak oluşturmuştur.

Bedesten'in envanter çalışmalarının tamamlanması amacıyla mevcut durum (rölöve) çizimleri için gerekli lazer ölçüm cihazı, lazer metre, şerit metre, fotoğraf makinesi, kalem, kâğıt vb. kırtasiye malzemeleri de aletsel materyalleri oluşturmuştur.

1.2.2 Çalışmada kullanılan metot

İlk olarak Şanlıurfa iline ait tarihi ticaret alanının bulunduğu bölgede hava fotoğrafları alınmış ve yapının lazer tarama çalışmaları için uygun zaman ve noktalar belirlenerek yapının mevcut durumu ve maruz kaldığı dış etkiler gözlenmeye çalışılmıştır (Şekil 1.1).

Şekil 1.1 Lazer tarama çalışmaları

Yapının lazer tarama ve fotoğraflama çalışmaları 2018–2019 yılları arasında belirli periyotlarla yapılmıştır. Rölöve çizimlerine dayalı olarak ek tarama, ölçüm, bilgi alışverişleri ve fotoğraflama çalışmaları 2020 yılı içinde de devam etmiştir. Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu onaylı Koruma Amaçlı İmar Planı üzerinde yapının bulunduğu konum ve yakın çevre ilişkisini belirten konum planı hazırlanmıştır. Ölçüm esnasında tespit edilen bozulma ve hasarlar fotoğraflanarak çizimlere işlenmiş, yapıya ait tarama sonrası yapılan çalışmalar neticesinde rölöve çizimleri tamamlanarak bilgisayara autocad programında aktarılmıştır.

Ayrıca yapının vakıf mülkiyetinde olması nedeniyle Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinde detaylı araştırmalar yapılmış, vakfiye kayıtları, şeriye sicilleri, tescil fişleri, eski eser fişleri, kitabe fişleri, onarım belgeleri, raporlar, vb. evraklar incelenmiş yapının eski çizimleri değerlendirilerek mevcut kullanıcılardan yapının tarihi ve maruz kaldığı değişimlerle ilgili bilgiler alınmıştır.

1.3. Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışmayla Türkiye'deki geleneksel ticari yapılar incelenerek Şanlıurfa Bedesteni'nin Tarihi Şanlıurfa ticari alanındaki yeri ve önemi incelenmiştir. Yapıya ait bilgi ve belgeler araştırılarak yapının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmış, yapının gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için koruma çalışmaları belirlenmiştir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

"Şanlıurfa Tarihi Bedesteninin (Kazaz Pazarı) Restorasyon ve Koruma Çalışması" adlı tez çalışmasına ilk olarak literatür araştırması yapılarak başlanmıştır. Araştırmada birçok tez, makale ve kitap, incelenmiş, konuyla ilgili Kamu kurumlarına ait arşiv belgelerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu kaynaklardan Şanlıurfa tarihi için, 'Selahaddin E. GÜLER'in 1997 Tarih içinde Şanlıurfa ve Urfa Tarihi', 'Abdullah EKİNCİ ve Kazım PAYDAŞ'ın Taş Devrinden Osmanlıya Urfa Tarihi', 'A.Cihat KÜRKÇÜOĞLU, Müslüm AKALIN, S.Sabri KÜRKÇÜOĞLU ve Selahaddin E. GÜLER'in Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir', 'A.Cihat KÜRKÇÜOĞLU'nun Şanlıurfa'da Canlanan Tarih' adlı kitaplarından yararlanılmıştır.

Urfa Ticari yapıları için 'Adil ÖZME'nin Urfa (Ruha) Şehir içi Hanları' adlı yayını, 'A.Cihat KÜRKÇÜOĞLU ve S.Sabri KÜRKÇÜOĞLU'nun Şanlıurfa Çarşıları, Hanları ve El Sanatları' adlı yayını, 'Sümeysa ÇİFTÇİ'nin Şanlıurfa Tarihi Hanlar Bölgesi için Sürdürülebilir Koruma-Geliştirme Önerileri' adlı Yüksek Lisans Tezi, 'Mahmut KARAKAŞ'ın Şanlıurfa ve İlçelerinde Kitabeler' adlı yayınlarından yararlanılmıştır.

Türk Çarşıları, Bedestenlerin tarihsel geçmişi ve Bedesten örnekleri üzerine araştırma yapılırken 'Gündüz ÖZDEŞ'in Türk Çarşıları' adlı kitabı, 'Mustafa CEZAR'ın Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi' adlı kitabı, 'Türk Diyanet Vakfının İslam Ansiklopedisinde' Nusret ÇAM ve Semavi EYİCE'ye ait yazılar, 'Halil İNALCIK'ın Bedestan of İstanbul' adlı makalesi, 'Tuba AKAR'ın Osmanlı Kentinde Ticari Mekânlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekânları Literatür Değerlendirmesi' adlı makalesi, 'Fernaz ÖNCEL'in Osmanlı Bedestenleri Bağlamında Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni' adlı makalesi, 'Tülay KARADAYI YENİCE'nin Gaziantep Zincirli Bedesten'in Restorasyonu' adlı Yüksek Lisans Tezi yararlanılan kaynaklar olmuştur.

Restorasyon projelerinin oluşturulması aşamasında 'Zeynep Ahunbay'ın Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon' adlı kitabı, 'Uğur Hasbay ve Sibel Hattab'ın 'Doğal Taşlardaki Bozunma (Ayrışma) Türleri ve Nedenleri', 'Nursen Işık'ın Geleneksel

Yığma Yapılarda Taşıyıcı Sistem Hasarları Ve Nedenlerinin Tespiti İle Güçlendirme Ve Tamamlayıcı Müdahale Önerileri' adlı çalışmalarından faydalanılmıştır.

Şanlıurfa Bedesteni (Kazaz Pazarı) na yönelik bilgi, belge, resim, proje ve benzeri döküman elde etmek için ŞKVKBKM, Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM.), Şanlıurfa Tapu ve Kadastro Bölge Müdürlüğü (ŞTKBM) arşivlerinden, hava fotoğrafları için Harita Genel Komutanlığı arşivlerinden faydalanılmıştır.

2.1 Şanlıurfa Hakkında Genel Bilgiler

2.1.1 Konumu ve coğrafyası

Şanlıurfa kenti; Türkiye'nin Güneydoğu Bölgesinde, deniz seviyesinden 518 metre yükseklikte, 30-36 kuzey enlem ve 37-40 doğu boylamları arasında yer alır. Doğu tarafında Mardin, batı tarafında Gaziantep, kuzeybatı tarafında Adıyaman ve kuzey tarafında da Diyarbakır bulunur (Şekil 2.1). Güney tarafında 1921 yılında Ankara Antlaşması ile çizilen 223 km'lik Suriye sınırı bulunur (Güler, 1997).

Şekil 2.1 Şanlıurfa ilinin konumu (URL-1)

2.1.2 Şanlıurfa'nın iklim yapısı

Şanlıurfa ilinde kara iklimi hüküm sürer. Şanlıurfa matematik konum itibarıyla Ekvatora daha yakındır. Deniz etkisinden uzak bir bölgede bulunmaktadır. Yazlar uzun ve çok sıcak, kışlar çok soğuk geçer. Yaz ile kış, gece ile gündüz arasında ısı farkı fazladır (Şekil 2.2).

SANLIURFA	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ölçüm Periyodu (1929 - 2020)													
Ortalama Sıcaklık (°C)	5.6	7.0	10.9	16.2	22.2	28.1	32.0	31.5	27.2	20.6	13.1	7.6	18.5
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	9.9	11.9	16.4	22.3	28.7	34.6	38.8	38.4	34.0	27.1	18.7	12.0	24.4
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	2.0	2.9	5.8	10.3	15.2	20.5	24.3	23.9	20.0	14.5	8.4	4.0	12.7
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	4.1	5.1	6.4	7.8	10.0	12.1	12.3	11.4	10.0	7.9	5.8	4.0	8.1
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	12.3	10.9	11.1	9.7	7.3	2.0	0.4	0.3	1.3	5.9	7.9	11.5	80.6
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (mm)	87.5	69.0	63.2	50.0	26.8	4.3	2.0	3.4	4.6	26.5	45.1	80.9	463.3
Ölçüm Periyodu (1929 - 2020)													
En Yüksek Sıcaklık (°C)	21.6	25.5	29.5	36.4	40.3	44.1	46.8	46.2	43.9	37.8	30.8	26.0	46.8
En Düşük Sıcaklık (°C)	-10.6	-12.4	-7.3	-3.2	2.5	8.3	15.0	16.0	10.0	1.9	-6.0	-6.4	-12.4

Şekil 2.2 Şanlıurfa iline ait mevsim normalleri (URL-2)

2.2 Tarihsel Gelişim

Doğu ve batı arasında bir buluşma noktası olan Şanlıurfa'nın doğusundaki Örencik Köyü yakınlarında 1995 yılında başlayan arkeolojik kazılar Göbekli Tepe'de dünyanın en eski tapınağına rastlanmasıyla sonuçlanmıştır. Burada elde edilen Neolitik Akeramik Döneme (M.Ö 11.000) ait bulgular, Urfa'nın 12.000 yıllık bir tarihi geçmişe sahip olduğunu göstermiştir (Schmidt, 2010;240). Üç metre uzunluğunda ve tonlarca ağırlıktaki T biçimli dikili taşlar, kalker taşından yontulmuş büyük boy insan başı, domuz, boğa, aslan başları ve keler heykelleri, çeşitli hayvan kabartmaları Anadolu'ya ait en eski plastik sanat eserlerini oluşturmaktadır (Güler, 2004).

Şanlıurfa tarih boyunca birçok isimle anılmıştır. Bunlar arasında en uzun süreli kullanılanlar; “Edessa (Edes)” “Urhay (Orrhei ya da Orhai)” ve “Ruha”dır. Arkeologların “bereketli hilal” olarak adlandırdıkları Mezopotamya'nın en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Şanlıurfa, ticaret yolları üzerinde bulunması ve su kaynaklarına yakın olması nedeniyle yıllar boyunca stratejik öneme sahip olmuştur (Güler, 2004).

Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde 1650 yıllarında ziyaret ettiği Urfa için;

Nuh tufanından sonra kurulan eski şehirlerden biri de Urfa'dır. Semud kavminden Rohay adında bir hükümdarın yapısıdır. Kalenin dört tarafı gayya kuyusu gibi uçurum kayalardır. Kale kapısının iç yüzünde bir cami vardır. Urfa camileri hepsi 22 mihraplıdır. İbrahim Halil Camii, Hasan Padişah Camii, Pazar Camii, Dabbakhane Camii, Ahaveyn Camii ve Çakeri Camii içerisinden İbrahim Halil suyu geçerek havuz ve şadırvanları canlandırır. 67 kadar mahalle mescidi vardır. Sekiz hamamı vardır. Çarşı ve pazarı toplam 400 dükkândır. İki bedesteni vardır. Saraçhanesi İbrahim Halil nehri kenarındadır (Çeviren: Danışman,1970).

ifadesini kullanmıştır.

I. Dünya Savaşı sonrası Şanlıurfa ilk olarak İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal yedi ay sürmüş ve Musul'a karşılık İngilizlerin bölgeden çekilmesiyle 1919'da Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Fransız işgalinden sonra başlayan yerel direniş hareketleri beş ay 10 gün sonra sonuç vermiş ve Fransızlar 11 Nisan 1920'de şehri terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu direnişin anısına 12 Haziran 1984'te TBMM şehre "Şanlı" unvanını vermiştir (Güler, 2004).

Urfa kurulduğu tarihten bu yana konumu ve stratejik önemi ile ticaret yolu üzerinde olmasından dolayı birçok topluluğa ev sahipliği yapmıştır. Tarihi zenginliği ve yakın doğuda kurulan devletler nedeniyle siyasi ve sosyokültürel yönden de zengin bir birikime sahiptir. Roma, Bizans, ilk dönem İslam ve Türk kültüründen etkilenmiş ve bunları hala barındıran aynı zamanda üç mukaddes dinin kutsal saydığı bir şehirdir (Ekinci ve Paydaş, 2008).

2.3 Şanlıurfa'daki Bazı Anıtsal ve Ticari Yapılar

2.3.1 Urfa Kalesi

Urfa Kalesi'nin M.Ö. 10.000 yıllarına ait neolitik bir alan üzerine kurulduğu tahmin edilmektedir. 812-814 yıllarındaki Arap istilas döneminde şehir surlarının yeniden inşa edilmesi sırasında kalenin de inşa edildiği tahmin edilmektedir. Zira Procopius'un M.S VI. yüzyılda yaptığı dökümlerde surlardan bahsedildiği halde, bir kalenin varlığından söz edilmemektedir. Tarihi kaynaklarda kalenin adına ilk kez XI. yüzyıl başlarında rastlanılmaktadır. Buna göre kalenin inşa tarihi VI. yüzyıl ile XI. yüzyıl tarihleri arasına denk gelmektedir. Bu da 812-814 yıllarındaki Abbasiler dönemi olmalıdır (Kürkçüoğlu vd, 2002).

Doğu batı istikametinde uzanan dikdörtgen planlı kale, düzgün kesme taşlardan inşa edilmiştir. Çevresi yaklaşık 800 metre uzunluğunda olup, 25 burçludur. Kalenin kuzey-doğu köşesindeki poligonal burcun kente bakan köşelerinden birinin iki yanında yüksek kabartma birer arslan figürü yer almaktadır (Kürkçüoğlu, 1995).

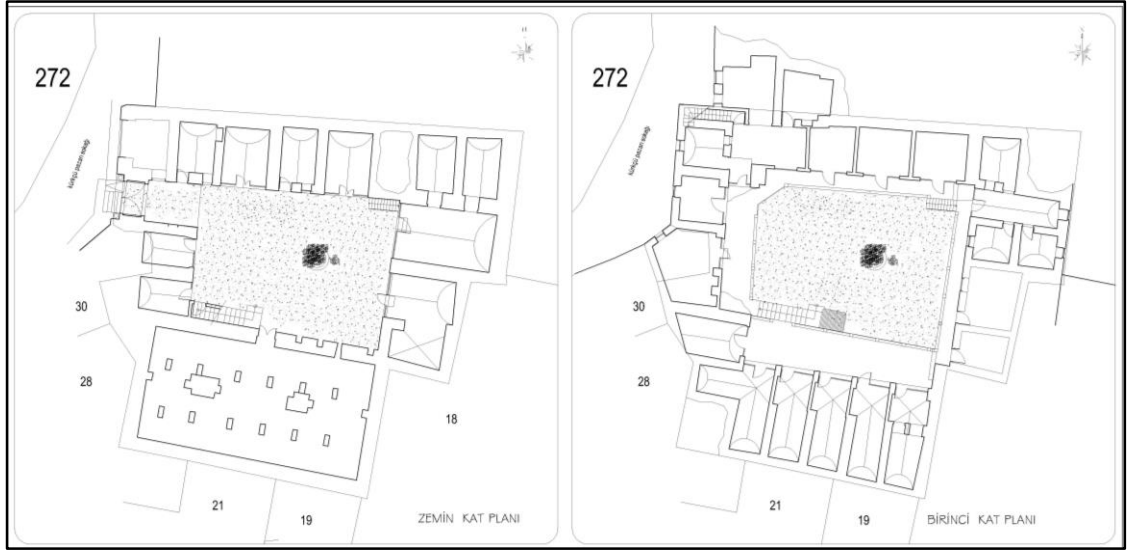
Bizans İmparatoru Justinian'ın kaleyi esaslı bir şekilde tamir ve tahkim ettirdiği bilinmektedir. Haçlı Kontluğu, Selçuklular, Eyyubiler, Memlükler, Akkoyunlular ve

Osmanlılar dönemlerinde çeşitli onarımlar geçiren kalenin kuzey, doğu ve güney cephelerinde bu dönemlere ait kitabeler vardır. Doğu duvardaki kitabede kalenin (H.857-M.1462) tarihinde Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan tarafından onarıldığı yazılıdır. Kuzey cephedeki üç kitabeden ikisinde kalenin Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan (1467-1469) tarafından onarıldığı yazmaktadır. Doğu kesimde bulunan üçüncü kitabe ise okunamamıştır (Karakaş, 2012).

2.3.2 Ticari yapılar

Urfa, Anadolu'yu Halep'e bağlayan kervan yolu üzerinde önemli bir ticaret merkezi konumundaydı. Doğudan ve Anadolu'dan Halep'e, Bağdat'a yada İskenderun Limanı'na giden kervanlar genel olarak Urfa'da konaklamakta olduğundan ticaret oldukça gelişmişti. 16. yüzyıl Osmanlı döneminde kervan ticaretiyle de beslenen Şanlıurfa'nın ticari alanları dönemin alışveriş merkezleri olan çarşılar ve hanlar aracılığıyla sürdürülmekteydi. Bu alanda yer alan ticari öğeleri hanlar, bedestenler, arastalar, çarşılar ve Pazar yerleri oluşturmaktaydı. Ticari bölgeyi oluşturan yapılar özellikle Halilürrahman suyu çevresinde yoğunlaşmaktaydı. 1649 tarihinde Urfa'ya gelen Evliya Çelebi Seyahatnamesinde “Çarşısı 400 dükkândır. Her türlü değerli eşya bulunur. Saraçhanesi İbrahim Halil Irmağı kıyısındadır” cümleleriyle yine aynı bölgeden bahseder (Kürkçüoğlu, 2011).

Şanlıurfa geleneksel ticari yapılarının aynı bölgede mevcudiyetini sürdürdüğü görülmektedir. Günümüzde geleneksel ticari yapıların merkezini oluşturan bedestenin de yer aldığı Haşimiye Meydanı ve çevresindeki yapılara ait konum planı aşağıda gösterilmektedir (Şekil 2.3).

Şekil 2.4 Şaban Han'a ait rölöve çizimleri (Yüzgül Arşiv, 2021)

Şekil 2.5 Şaban Han 1990 yılı fotoğrafı (Kürkçüoğlu Arşiv)

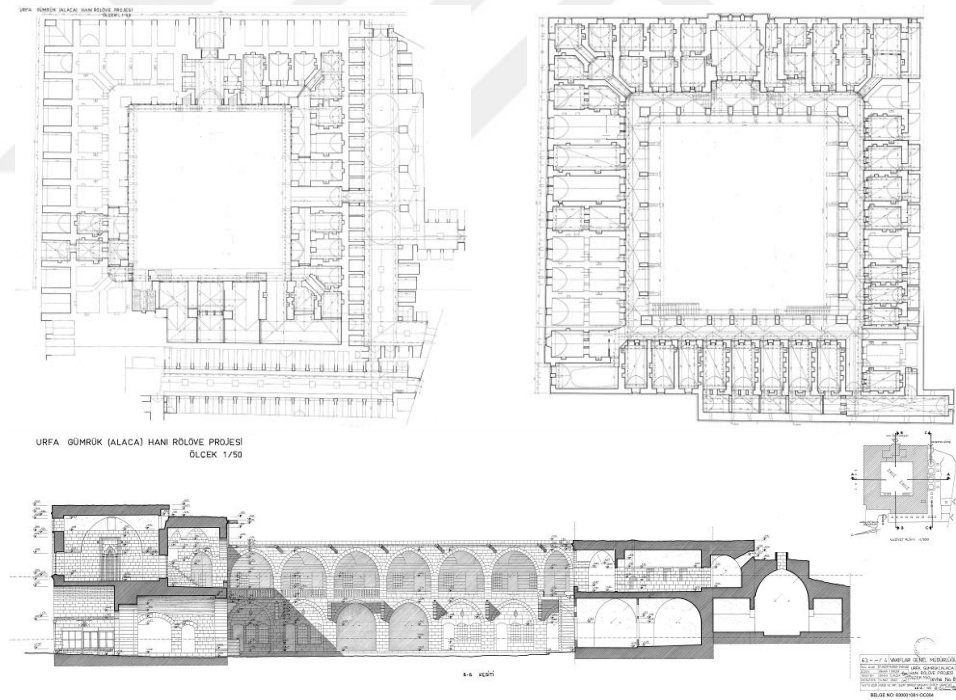

Şekil 2.6 Şaban Hanı (Yüzgül Arşiv, 2021)

Yapının kitabesi bulunmamaktadır. Ancak 1703 senesinde kaleme alınan Şabaniye Vakfiyesinde, medresesine gelir getirmesi için han ve dükkânlar ile bunların gelirleri vakfedilmiştir. Bu nedenle hanın 1703 tarihinden önce yapıldığı düşünülmektedir (Özme, 2002).

Gümrük Han

Tarihi Şanlıurfa ticari alanının tam merkezinde yer alan Gümrük Hanı güneyinde Şanlıurfa Bedesteni, batısında Sipahi Pazarı, doğusunda Hanönü Çarşısıyla çevrilidir. Hanın ana giriş kapısı Hanönü çarşısına açılan doğu cephesindeki büyük giriş kapısıdır. Kare avlunun etrafını saran dükkânların üst katında önünde revakları bulunan ikinci kat odaları yer alır (Şekil 2.7). İçinden geçerek avlu kısmında kanal şeklinde devam eden Halilürrahman Suyu'nun aktığı hanın giriş kapısında yer alan kitabe; H.974/Miladi 1566 yılı Kanuni Sultan Süleyman zamanında, dönemin Valisi Behram Paşa tarafından yaptırıldığı yazmaktadır (Karakaş, 2012).

Şekil 2.7 Gümrük Han'a ait 1969 yılı rölöve çizimleri (VGM arşiv)

Doğu kısmında bulunan ana giriş kapısının üstünde mescidi yer alan han yapısının güney cephesinde Şanlıurfa Bedestenine açılan beşik tonozlu eyvan yer alır. Dış cephesinde tek sıra halinde estetik bir görüntü oluşturan bazalt taş ve kireç taşı kullanılmıştır. Gümrük Hanı mimari yapısı ve estetik güzelliğiyle Urfa hanları içinde

en önemli yeri almaktadır. Çeşitli dönemlerde onarım gören yapının üst kısmı toprak damken 1970 yılında yapılan onarımda kırma çatı ve bacalar eklenmiştir (Şekil 2.8, 2.9), (VGM, 1983).

Şekil 2.8 Hava fotoğrafı 1966 yılı (HGM)

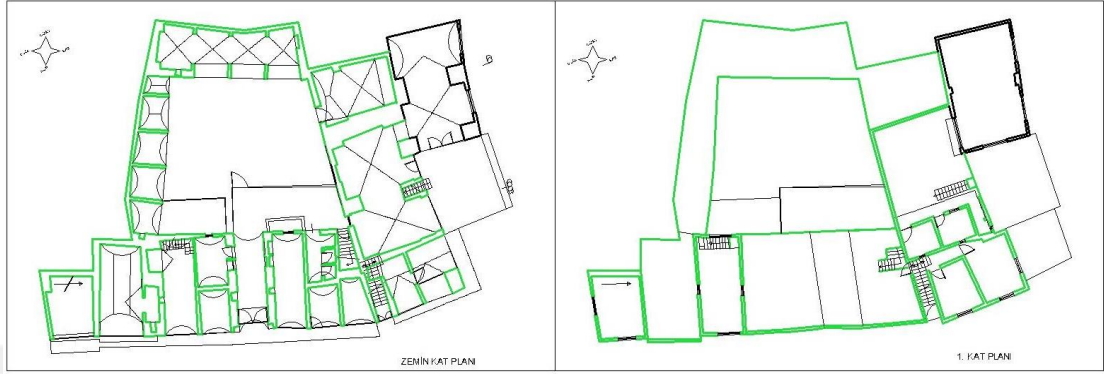
Şekil 2.9 Hava fotoğrafı 2018 yılı

1827 tarihinde şehri ziyaret eden Buckingham (İngiliz yazar, gazeteci ve gezgin), kentte birçoğu bakımlı olan çok sayıda han ve kervansaraydan bahsetmektedir. Bunlardan biri olan Gümrük Han'ın hemen hemen yüz odalı olduğu, hepsinde de yerde hasır ve yatak olan odalarının bir kısmının 8-10 kişi alacak büyüklükte olduğunu ve hanın bir kapısının büyük kubbeli pazara (bedesten), bir kapısının yola açıldığını söylemektedir (Özme, 2002).

Kumluhayat Han

Şanlıurfa ili, Eyyübiye ilçesi, 258 ada 74 parselde bulunmaktadır. Yapının kuzeydoğu, güneybatı ve güneydoğu kısımları yeni ev ve yeni iş yerleri ile çevrelenmiştir. Yapı

tek katlı bir plana sahiptir (Şekil 2.10). Kısmen revaklı ve bir avludan oluşmaktadır (Şekil 2.11). Avluya sivri tonozlu kapıyla geçiş yapılmaktadır. Orijinal giriş kapıları günümüzde de kullanılmaktadır. Sivri tonozlu giriş kapısının sağ ve sol tarafında çapraz tonozla örtülü dükkânlar bulunmaktadır (Şekil 2.12).

Şekil 2.10 Kumluhayat Han'a ait rölöve çizimleri (Yüzgül Arşivi, 2021)

Şekil 2.11 Kumluhayat Han 2021 görüntüsü (KVKBK Arşiv)

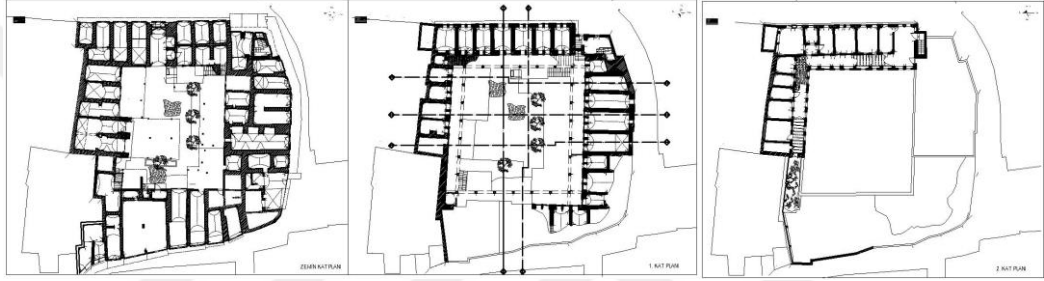
Şekil 2.12 Kumluhayat Han 1980 yılı fotoğrafı (Kürkçüoğlu Arşiv)

Yıpranmış durumda olan kitabe okunamamaktadır. Arşiv kaynakları da yapıdan bahsetmemektedir.

Barutçu Han

Demirci pazarında yer alan Barutçu Hanı, Balıklı Göl'e yakın mesafededir. Kuzeyden Demirci Pazarı Sokak, doğu ve güney yönlerden birer küçük sokakla çevrilidir. Batı cephesi boyunca bitişik binalar bulunmaktadır. Özme, 2002 tarihli çalışmasında hanın 1976 yılında güney cepheden yıkılmaya başlandığını ve Müze Müdürlüğü'nün müdahalesi ile durdurulduğundan bahsetmiştir (Özme, 2002).

Barutçu Han dikdörtgen plan tiplidir. Ortasında bir avlusu bulunmaktadır. Yapı iki katlı olup, daha sonra kısmi üçüncü kat eklenmiştir. Yapının alt ve üst katı revaklıdır. Handa üç adet merdiven bulunmaktadır (Şekil 2.13).

Şekil 2.13 Barutçu Han'a ait rölöve çizimleri (Yüzgöl Arşiv, 2021)

Kitabesi yerinde olmayan yapının arşiv belgelerinde de adı geçmemektedir. Özme yapının bazı özellikleriyle Mençek Hanı'yla benzer özellikler gösterdiğini belirtmektedir. Mençek Hanı arşiv belgelerine göre 1716 tarihinden önce yapıldığından, bu yapının 17. yüzyılın sonu 18. yüzyılın başında inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Şekil 2.14 Barutçu Han'a ait 1990 yılı görseli (Çuhadaroglu, H)

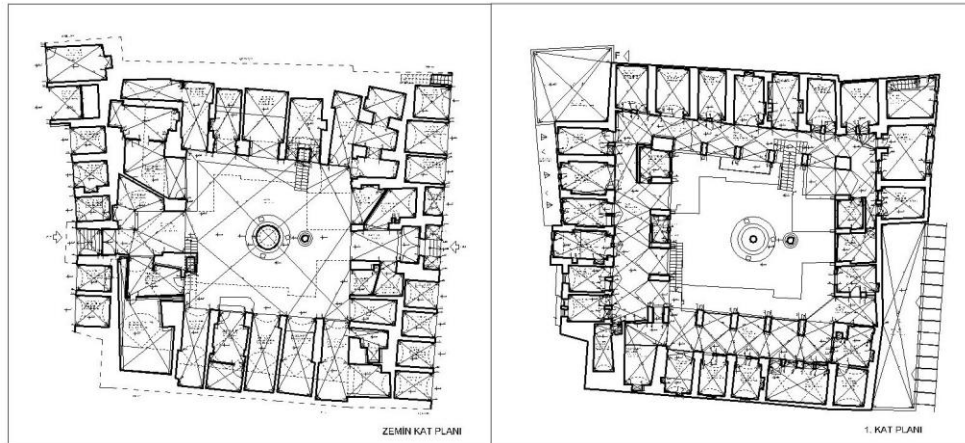
Şekil 2.15 Barutçu Han'a ait 2020 fotoğrafı (KVKBK Arşivi)

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilen yapı aktif olarak kullanılmaya devam etmektedir (Şekil 2.14, 2.15).

Hacı Kamil Hanı

Şanlıurfa ili, Eyyübiye ilçesi 285 ada 13 parselde yer alan Hacı Kamil Hanı Osmanlı Devleti'nin küçük fakat güzel yapılarındandır. Halk arasında Çukur Hanı denilmektedir (Kürkçüoğlu, 2011).

İki katlı, kareye yakın dikdörtgen planlı yapının ortasında bir avlu bulunmaktadır. Avluya bakan dükkânlar ile üst katta revak ve bu revağa açılan dükkânlar yer almaktadır. Hanın sokak cephesinde dükkânlar bulunmaktadır (Şekil 2.16). Duvar yüzeylerinde kesme taşlar kullanılmıştır (Şekil 2.17). Yapıya iki yerden girilmektedir. Bunlardan biri batı diğeri ise doğu kısmıdır.

Şekil 2.16 Hacı Kamil Han'a ait rölöve çizimleri (Yüzgöl Arşiv, 2021)

Şekil 2.17 Hacı Kamil Hanı (KVKBK Arşiv, 2021)

Batı kapısında yer alan Osmanlıca kitabeden yapının 1239 H.1823 yılında Hacı Kamil tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Özme, 2002). Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilen yapı aktif olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Millet Hanı

Millet Hanı, Karakoyun Deresinin kuzeyinde bulunan Samsat Köprüsü ile Hacı Kamil Köprüsü arasında bulunmaktadır. Türkiye'nin en büyük hanlarından olan Millet Han'ı, kuzey ve güneyde olmak üzere iki avluya sahip olup kesme taşlardan inşa edilmiştir (Şekil 2.18). Tek katlı ve kısmen revaklıdır (Şekil 2.19). Yapıya güney portalden geçiş yapılmaktadır. Avlunun güney kenarının bir kısmı yıkılmıştır.

Şekil 2.18 1966 yılı hava fotoğrafı (HGM)

Şekil 2.19 Millet Han'a ait eski bir fotoğraf (Kürkçüoğlu Arşiv)

Yapının kitabesi bulunmamakta olup, 16.yüzyıl kaynaklarında da yer almamaktadır. 1649 yılında şehri ziyaret eden Evliya Çelebi de yapıdan bahsetmemiştir. Özme 2002 tarihli yayınında; yapının portali beş dilimli bir kuşatma kemere sahip olduğunu ve Urfa hanları içerisinde benzerinin bulunmadığını belirtmektedir. Urfa'da beş dilimli kemerin kullanıldığı yapı 1729 yılında yapılan Hızanoğlu Camii'dir. Bu verilerden hareketle yapının 17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyılın başı arasındaki bir dönemde yapılmış olduğu söylenebilir (Özme, 2002).

Yapı 2015 tarihinde ŞKVKBK'nca onaylanan restorasyon projesi kapsamında hala esaslı onarım görmektedir (Şekil 2.20).

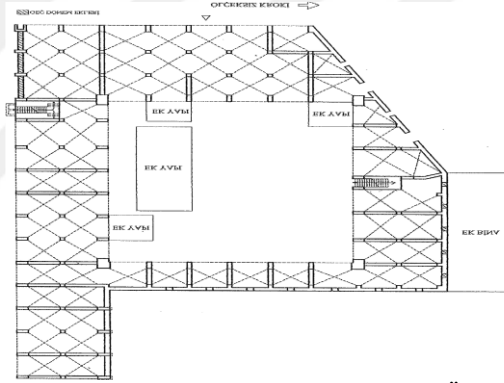

Şekil 2.20 Millet Han'ın 2021 yılı görseli (KVKBK Arşivi)

Bican Ağa Hanı

Şanlıurfa ili, Köprübaşı Mahallesi'nde yer almaktadır. Batısında Millet Hanı, kuzeyinde Süleymaniye Camii ve yeni yapıların bulunduğu Han günümüzde ticari amaçla kullanılmaktadır.

Bican Ağa Hanı, düzgün kesme taşlardan inşa edilmiştir. Tek avlulu ve iki katlıdır. Yapıya doğu cephede yer alan çapraz tonozla örtülü eyvan şeklindeki kapıdan girilmektedir. Dış cephedeki dükkânların çoğunun sonradan açıldığı, taşıyıcı ayaklar arasındaki yığma duvarların yıkıldığı/eklendiği vb. nedenlerle birçok onarım ve eklemelerde bulunulduğu nedenleriyle özgün durumu ile ilgili pek fazla şey söylemek mümkün değildir (Şekil 2.21, 2.22, 2.23, 2.24).

Şekil 2.21 Bican Ağa Hanı'na ait kroki çizimi (Özme, 2002)

Şekil 2.22 Bican Ağa Hanı'na ait 2013 yılı kısmi rölöve çizimleri (Mutlu, A.)

Yapının çevresinde, çapraz tonozlu tek katlı dükkânlar bulunmaktadır (ekil 2.25). Han Krküzade Ahmet Bican Efendi tarafından M.1900 tarihinde yaptırılmıştır (Karakaş,2012).

Şekil 2.23 1966 yılı hava fotoğrafı (HGM)

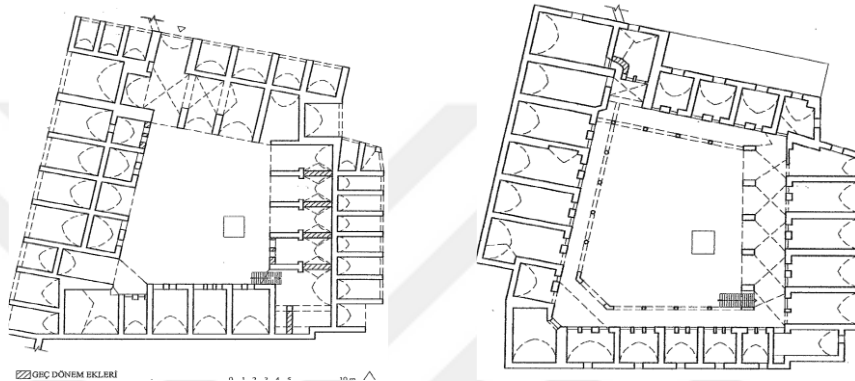
Şekil 2.24 Bican Aa Hanı - 2020 (KVKBK Arşivi)

Şekil 2.25 Bican Aa Hanı - 2020 (KVKBK Arşivi)

Mençek Hanı

Merkezde Pamukçu Pazarı'nın doğusunda yer almaktadır. Han düzgün kesme taşlardan yapılmıştır. Mençek Hanı yamuk planlı ve iki katlıdır. Tek avlulu olup, üst katı revaklıdır. Kuzeydeki beşik ve çapraz tonoz örtülü aralıktan avluya girilmekte, bu alandaki taş merdivenle üst kata geçiş sağlanmaktadır (Şekil 2.26). İkinci kat revak arkasındaki odalardan oluşmaktadır. Revakların doğu cephesi payeli diğer cepheler ise sütunludur (Şekil 2.27).

Şekil 2.26 Mençek Hanı'na ait kroki çizimi (Özme, 2002)

Yapının kitabesi bulunmadığından inşa tarihi hakkında kesin bir şey söylenememektedir. Mençek Hanı'ndan (1716-1717 M.) tarihli Ayn-ı Zeliha binti Hacı Ali Vakfiyesi'nde söz edilmektedir. Bu vakfiyeye dayanarak, yapının 1716 tarihinden önce yapılmış olduğu söylenebilir (Özme, 2002).

Şekil 2.27 Mençek Hanı -2020 (KVKBK Arşivi)

Samsat Kapısı Hanı (Avşaroğlu Hanı)

Şanlıurfa ili, Eyyübiye ilçesinde bulunan yapı, günümüzde ayakta olmayan Samsat Kapı'nın yanında inşa edilmiştir. Bu nedenle yapıya Samsat Hanı denilmiştir. Han sur dışında eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir.

Dikdörtgen ve tek katlı yapının özgün üst örtüsü toprak damlıdır. Avlu, sivri kemerli revaklarla çevrelenmiştir (Şekil 2.28). Hana kuzey kısımda bulunan beşik tonozlu geçitten girilmektedir (Şekil 2.29).

Şekil 2.28 Samsat Kapısı Hanı'na ait rölöve çizimleri (Aslan, Ş)

Şekil 2.29 Samsat Kapısı Hanı 1960'lı yıllar (Mahmut Ormancıoğlu Albümü)

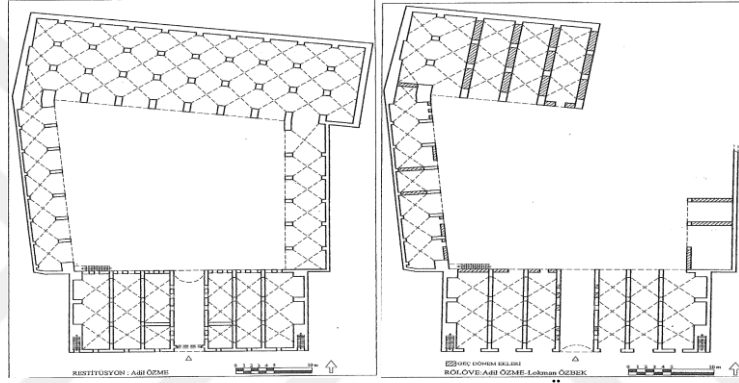
Basık kemerli giriş açıklığı üstünde yer alan kitabenin boş olması nedeniyle, yapım tarihi ile ilgili kesin bir bilgi söylenememektedir. 1649 senesinde Urfa'ya gelen Evliya Çelebi'nin bu handan bahsetmesi nedeniyle yapının bu tarihte var olduğu, bu nedenle yapının 1600-1649 tarihleri arası yapılmış olduğu söylenebilir (Özme, 2002).

Günümüzde şahıs mülkiyetindeki yapı 2015 tarihinde maliklerince restore ettirilmiştir.

Topçu Hanı

Şanlıurfa ili, Haliliye ilçesi 40 ada 3 parselde bulunmaktadır. Han kesme taşlardan yapılmış olup iki katlıdır (Şekil 2.30). Yapıya, güney cepheden, beşik tonozlu bir aralıktan girilir (Şekil 2.31). Yapının kitabesi bulunmamaktadır. Şehbenderiye Camii'nin Vakfiyesine göre 1903 yılında Bekir Bey tarafından camii ile birlikte yapılmıştır (Özme, 2002).

Avlu yamuk planlı olup, kuzey ve doğusundaki dükkânlar yıkılarak betonarme olarak yapılmıştır. Mevcut haliyle yapı birçok yönden müdahaleye uğramış, çevresindeki dükkânlar ve nitelsiz eklentiler nedeniyle harap durumda ve acil restorasyona ihtiyaç duymaktadır.

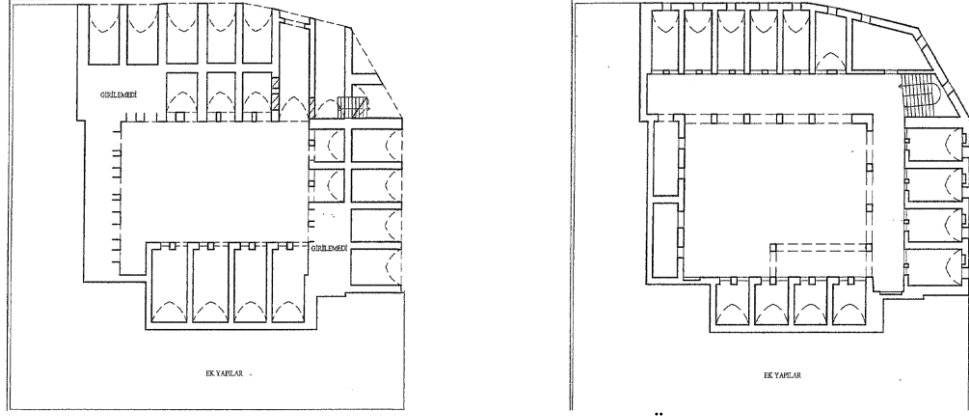
Şekil 2.30 Topçu Hanı'na ait kroki çizimi (Özme, 2002)

Şekil 2.31 Topçu Hanı'na ait 1940'lı yıllara ait görseli (Kürkçüoğlu Arşivi)

Fesadı (Şark İş) Hanı

Mevlevihane mevkiinde bulunmaktadır. Güney ve doğusu bitişik evlerle kapalı, tek avlulu ve iki katlıdır (Şekil 2.32). Alt katı revaksız üst katı revaklı olan yapı düzgün kesme taşlardan yapılmıştır. Hana batı cephesindeki beşik tonozlu aralıkla girilmektedir (Şekil 2.33).

Şekil 2.32 Fesadi Hanı'na ait kroki çizimi (Özme, 2002)

Şekil 2.33 Fesadi Hanı'na ait 1978 yılı fotoğrafları (Kürkçüoğlu Arşiv)

Yapının kitabesinde H.1325/miladi 1907 yılında yaptırıldığı yazmaktadır (Karakaş, 2012). Günümüzde avlu kısmı tamamen kapatılmış olan yapı, niteliksiz eklenti ve diğer hasarlar nedeniyle kapsamlı bir restorasyona ihtiyaç duymaktadır.

2.3.2.2 Çarşılar

Çarşı Kelimesi Farsçada cıhar (dört) ve suk (sokak) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiş alışveriş etmeye uygun, üst örtülü veya üstü açık sokak veya meydan demektir (Özdeş, 1998). Şanlıurfa'da Osmanlı döneminden kalan çarşılarından oluşan eski ticaret merkezleri, Eyyübiye' deki tarihi Balıklıgöl yakınlarında yoğunluk göstermektedir.

Bu alanda adı geçen fakat günümüze ulaşmayan en eski yapılar, Tüccar Pazarı, Uncu Pazarı, Bit Pazarı, İplikçi Pazarı, Tarakçı Pazarı, Terziler Çarşısı ve Kazazlar Çarşısı olarak çeşitli vakfiyelerde yer almaktadır. Şanlıurfa'nın Osmanlı döneminden kalma ticari alanları genel olarak Gümrük Hanı civarında yer almaktadır (Kürkçüoğlu, 2011). Günümüze ulaşmış olan çarşı yapıları;

Hüseyniye Çarşıları

Hüseyniye Çarşıları hanlar bölgesinde bulunmaktadır. Güney ve kuzey yönde birbirine paralel olarak uzanan 15'er çapraz tonozla örtülü iki kapalı çarşıdan meydana gelmektedir (Şekil 2.34). Günümüzde bir tanesi bakırcılar diğeri ise kuyumcular tarafından kullanılmaktadır (Kürkçüoğlu, 2011). Kazancı Pazarı ile Bıçakçı Pazarı arasında bulunan yapı 1887 yılında Hartavizade Hüseyin Ferideddin tarafından yapılmıştır (Karakaş, 2012).

Şekil 2.34 Hüseyniye Çarşısı 1990 yılı görseli (Çuhadaroğlu, H)

Çarşının Doğu kısmındaki bölüm 1998 yılında ŞURKAV tarafından, batı kısmındaki bölüm ise 2008 yılında Şanlıurfa Belediye tarafından restore edilmiştir (Şekil 2.35), (Kürkçüoğlu, 2011). Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 06/11/2009 tarih ve 981 sayılı karar ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir.

Şekil 2.35 Restorasyon sonrası (Kürkçüoğlu Arşiv)

Sipahi Pazarı

Şanlıurfa ili, Eyyübiye İlçesinde, 541 ada 1 parselde bulunan kapalı bir çarşıdır. Mimari olarak düzgün kesme taşlardan yapılmış olup, güney-kuzey yönü doğrultusunda uzayan yapı Gümrük Hanının batısına bitişik olarak yapılmıştır. Aydınlatmanın tepe pencereleri ile sağlandığı yapının üstü beşik tonozla örtülü olup, dört kapısı bulunmaktadır (Şekil 2.36).

Şekil 2.36 Sipahi Pazarına ait fotoğraf (Yeşilay, Z., 1976)

Kitabesi bulunmayan yapının 1566 yılında yapılan Gümrük Hanı ile beraber veya hemen sonrasında yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Rızvan Ahmet Paşa Vakfiyesinde 1741 yılında tamir gördüğü belirtilen yapı, son olarak 1997 yılında Şanlıurfa Valiliği tarafından restore edilmiş ve iyi durumdadır (Şekil 2.37).

Şekil 2.37 Sipahi Pazarı restorasyon sonrası fotoğraf (Kürkçüoğlu Arşiv)

Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 06.11.2009 tarih ve 981 sayılı karar ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir.

Kasap Pazarı

T planlı, arasta özelliği gösteren düzgün kesme taşlardan yapılmış karşılıklı dükkânların oluşturduğu yapının üst kısmı beşik tonozla örtülüdür (Şekil 2.38).

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen 22.06.2005 tarihli raporda; yapının Hüseyin Paşa ve Rıdvan Ahmet Paşa vakıflarınca ortak olarak yaptırıldığı ve muhtemel yapım tarihinin Rızvaniye Camii'ne akar olarak yapılmış olması nedeniyle 1716 tarihleri civarında olduğu tahmin edilmekte yazmaktadır (VGM Arşiv).

Şekil 2.38 Kasap Pazarı 1940'lı yıllara ait görsel (Kürkçüoğlu Arşiv)

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 2006 yılında restore edilen çarşı yapısı aktif olarak kullanılmaktadır (Şekil 2.39).

Şekil 2.39 Sipahi Pazarı restorasyon sonrası (Kürkçüoğlu Arşiv)

Boyahane Çarşısı

Sipahi Pazarı'nın güney kapısının karşısında yer alan ve kuzey-güney doğrultusunda uzanan çarşının batısında Pamukçu Pazarı, güneyinde Kınacı Pazarı bulunmaktadır. Kuzeyde Koltukçu Pazarı ile kesişen çarşı yapısı karşılıklı sıralanan dükkânlardan oluşmaktadır. Sade bir görünüme sahip olan dükkânlar düzgün kesme taştan yapılmış olup üst örtüsü tonozla geçilmiştir. Dükkânların baktığı sokak kısmının üstü Şanlıurfa Belediyesince niteliksiz eklenti ile kapatılmıştır.

Boyahane Çarşısı'nın altında H.1153 (M.1740) tarihli Rızvan Ahmed Paşa Vakfiye'sinde belirtildiği üzere iplik, kumaş, vb. boyama işlerinin yapıldığı bir yer altı çarşısı bulunmakta iken zamanla bu iş kolunun terk edilmesi ve yapının rutubetli olması nedeniyle yaklaşık 40 yıl önce kapatılmıştır (Kürkçüoğlu, 2011).

Çarşı, Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nca 06/11/2009 tarih ve 981 sayılı kararla korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir.

Pamukçu Pazarı

Boyahane Çarşısı ile Kınacı Pazarı arasında, bu çarşılarla aynı şekilde kuzey-güney doğrultusunda uzanan çarşının kuzeyinde Koltukçu Pazarı bulunmaktadır. Sade bir görünüme sahip olan dükkânlar düzgün kesme taştan yapılmış olup üst örtüsü tonozla geçilmiştir. Dükkânların baktığı sokak kısmı tonozla örtülü olup orta kısımlarda aydınlatma amaçlı tepe pencereleri bulunmaktadır (Şekil 2.40, 2.41).

Yapım tarihi bilinmeyen ve günümüzde kuyumcular tarafından kullanılan Çarşı, Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nca 06.11.2009 tarih ve 981 sayılı kararla korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir.

Şekil 2.40 Pamukçu Pazarı'na ait 1986 yılı görseli (Kürkçüoğlu, 2011)

Şekil 2.41 Pamukçu Pazarı'na ait 2019 yılı görseli (Çiftçi, 2019)

Kınacı Pazarı

Mencek Hanı'na bitişik olarak inşa edilen çarşı, kuzey-güney doğrultusunda ve Doğu Batı doğrultusunda olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Batısında Pamukçu Pazarı, kuzeyinde Koltukçu Pazarı bulunmaktadır.

Dükkânlar düzgün kesme taştan yapılmış olup, üst örtüsü tonozla geçilmiştir (Şekil 2.42). Kuzey-güney doğrultusundaki dükkânların baktığı sokak kısmının üstü tonozla örtülü olup orta kısımlarda aydınlatma amaçlı tepe pencereleri bulunmaktadır. Doğu-batı kısmındaki sokak ise Şanlıurfa Belediyesince niteliksiz malzeme ile örtülmüştür (Şekil 2.43).

Şekil 2.42 Kınacı Pazarı'na ait 1986 yılı görseli (Kürkçüoğlu, 2011)

Şekil 2.43 Kınacı Pazarına ait 2019 yılı görseli (Çiftçi, 2019)

Yapım tarihi bilinmeyen ve günümüzde kuyumcular tarafından kullanılan Çarşı, Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nca 06.11.2009 tarih ve 981 sayılı kararla korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir.

Bu yapıların dışında Şanlıurfa geleneksel ticaret alanı içerisinde mevcudiyetlerini sürdürmekte olan Koltukçu Pazarı, Oturakçı Pazarı, Pıçakçı Pazarı, Kazancı Pazarı, Neccar Pazarı, İsoççu Pazarı, Demirci Pazarı, Çulcu Pazarı, Çadırcı Pazarı, Saraç Pazarı, Attar Pazarı, Tenekeci Pazarı, Kürkçü Pazarı, Eskici Pazarı, Keçeci Pazarı, Kokacı Pazarı, Kavafhane Çarşısı, Hanönü Çarşısı bulunmaktadır.

2.4 Ticari Yapılar ve Şanlıurfa Bedesteni (Kazaz Pazarı)

2.4.1 Türklerde ticaret yapıları

İnsanlar arasındaki mal alışverişi yerleşik hayata geçmeden önceki dönemlere dayanır. Ancak daha geniş ve gelişmiş ticaret hayatı yerleşik toplumlarda var olmaktadır. Yerleşik hayatta geçiş sonrası ticaretin asıl oluşum alanlarını kentler oluşturmaktadır.

Aslında yerleşim alanı ticaret hacmi arttıkça ve geliştikçe kent vasfı kazanmaktadır (Cezar, 1985)

Türklerin yerleşik hayata geçişiyle beraber Orta Asya'da ticari etkinlikleri başlamış, Türk dükkân ve çarşıları buralarda kurulmuştur. Selçuklu Devletinin kurulmasıyla ve hâkimiyet alanının gelişmesiyle birlikte Uzakdoğu ve Akdeniz ticaretinin birleşim noktaları Türk egemenliği altına girmiştir. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle beraber ticaret artık Türkler için önemli bir geçim kaynağı haline gelmiş, özellikle Osmanlı Devleti ile beraber hem nüfus artmış, hem de çeşitli ticaret yapıları gelişmiştir (Cezar, 1985).

2.4.2 Türk çarşıları

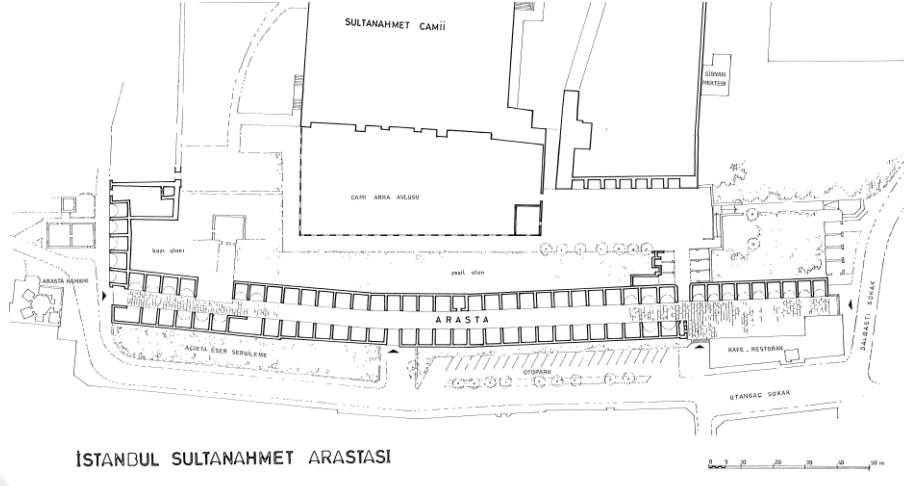
Türk kentlerinde her ne kadar han ve kervansaray yapıları konaklama dışında ticari faaliyetler gösterse de gerçek anlamda ticari amaç taşıyan mimari yapıları üç grupta toplamak mümkündür. Bunlar sırasıyla;

2.4.2.1 Arastalar

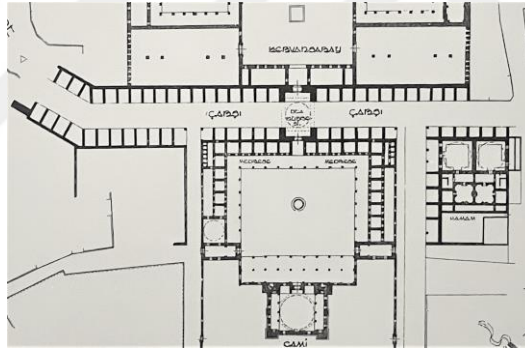
Acemce Arastak (sakaf) örtü anlamına gelmektedir. Üstü örtülü veya saçaklı dükkânların oluşturduğu çarşılardır (Özdeş, 1998). Arastalar çoğu zaman tek hizmet kolunun faaliyet gösterdiği dükkânlardan oluşur (baharatçılar arastası, kürkçüler arastası, vb.). Genel olarak bedestenle benzer özellik gösterdikleri için halk arasında bazen bedesten olarak da adlandırılan arastalar belirli bir düzende karşılıklı olarak sıralanmış dükkân topluluklarıdır (Çam, 1991).

Birden fazla sokağın kesişmesiyle oluşmuş arasta örnekleri olsa da genel olarak bir sokaktan oluşan sıralı dizilmiş karşılıklı üzeri çoğunlukla tonoz ile örtülü kagir dükkanlardır. Üstü açık arastalar da bulunmaktadır. Bedestenlerle arasındaki en büyük fark ise mahzen veya kiler bölümlerinin bulunmamasıdır. Ayrıca bedestenler değerli kumaş, mücevher vb. değerli eşyaların satıldığı, yüksek güvenliği nedeniyle banka görevi gördüğü ticaret mekânları iken arastalar daha az güvenlidir ve daha az kıymetli eşya satılır (Çam, 1991).

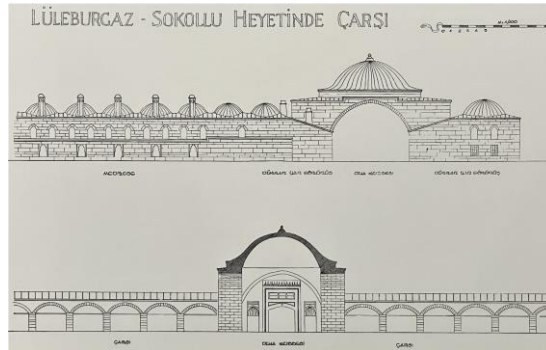
Tek sokaktan oluşmuş arastalara örnek olarak İstanbul'da bulunan Sultan Ahmet Arastası ve Lüleburgaz Sokulu Arastası gösterilebilir (Şekil 2.44, 2.45, 2.46).

Şekil 2.44 Sultan Ahmet Arasta planı (VGM 196-)

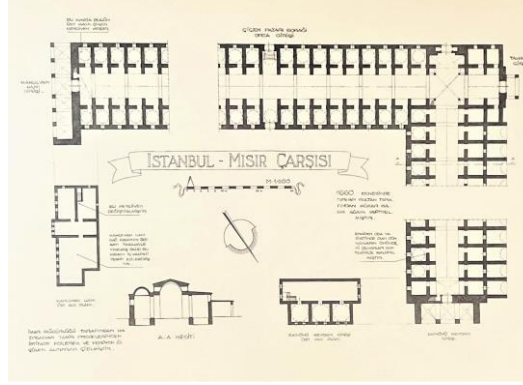

Şekil 2.45 Lüleburgaz Sokullu Arastası planı (Özdeş, 1998)

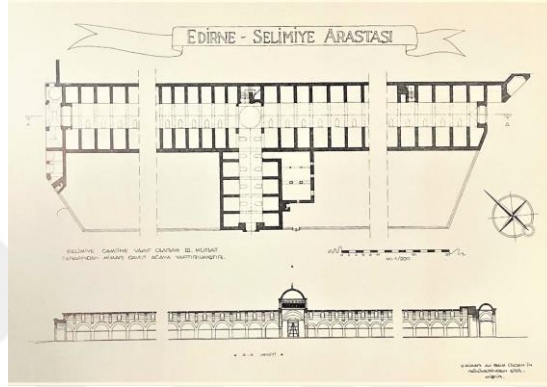

Şekil 2.46 Lüleburgaz Sokullu Arasta Görünüş (Özdeş, 1998)

İki veya daha fazla sokağın birleşmesiyle oluşan arastalara L plan tipinde Mısır Çarşısını ve T plan tipinde Edirne Selimiye Arastası'nı örnek verilebilir (Şekil 2.47, 2.48).

Şekil 2.47 Mısır Çarşısı planı (Özdeş, 1998)

Şekil 2.48 Selimiye Arastası planı (Özdeş, 1998)

Arastaların karıştırıldığı diğer bir çarşı çeşidi olan kapalı çarşılarından farkı arastaların önceden planlanmış olarak yapılmış olmalarıdır. Genellikle cami, medrese ve imaret gibi hayır yapılarına gelir getirmesi amacıyla yapılan arastalar 16. yüzyılda kubbe ile örtülmeye geçişle bedestenlere dönüşmeye başlamıştır (Yenice, 2005).

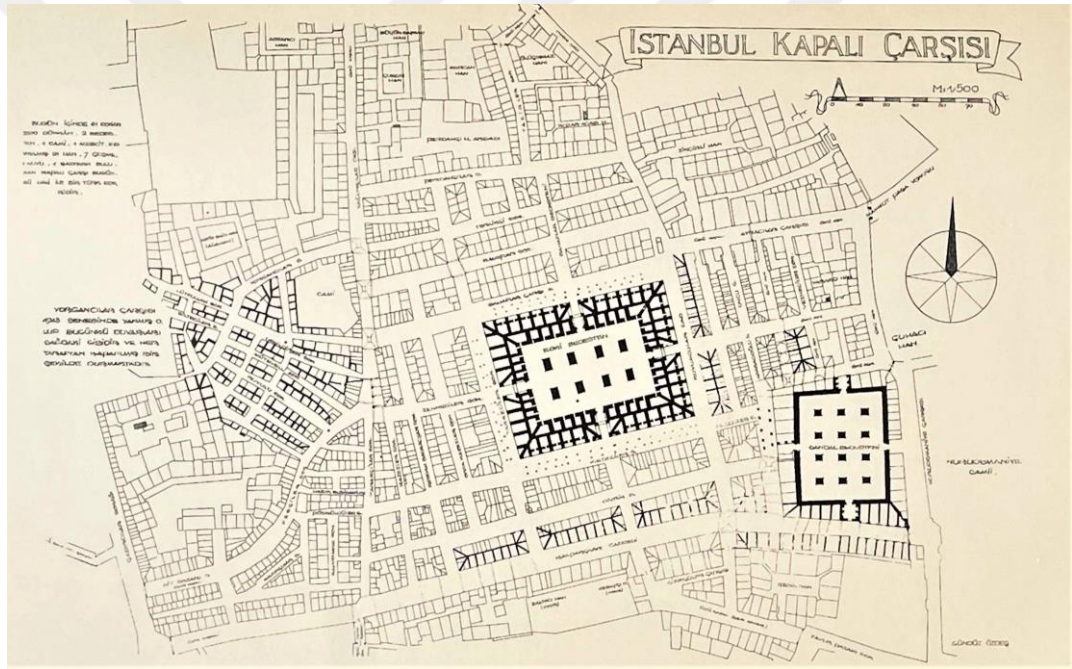
2.4.2.2 Kapalı Çarşılar

Kentlerde bulunan çarşıların dış etkenlerden korunması amacıyla arada bulunan sokak kısmının kapatılması ile oluşturulmuştur. İlk örneklerine 9. yüzyılda rastlanan kapalı çarşılarla tam anlamıyla 12. yüzyılda Bağdat'ta rastlanılmaktadır. Osmanlı döneminde ticaret yollarına yapılan kapalı çarşılarla en büyük gelişimini geçirmiştir (Yenice, 2005).

En büyük ve güzel örneği İstanbul Kapalı Çarşı'dır. Yapımına Fatih Sultan Mehmed döneminde başlanan çarşı, İstanbul'un fethi ile beraber ticaret yollarına büyük önem verilmesi ve Büyük Bedesten'in yapılması ilk olarak bedesten etrafında yapılan dükkânlar olarak gelişmiştir (Yenice, 2005). Eski Bedesten ve Sandal Bedesteni

etrafında han ve çarşıların yoğunlaşması ile oluşan kapalı çarşı bir bütün olarak kurulmamış, zamanla genişleyerek büyümüştür. Bu çarşı grubuna güvenlik amaçlı kapılar yapılıncaya kadar tek kitle halinde bir kapalı çarşı meydana gelmiştir (Şekil 2.49), (Eyice, 1992).

3 Aralık 1701’de çıkan büyük yangın sonucu çarşının harap hale gelmesi üzerine; Sultan II. Mustafa tarafından 1702 yılında bir hüküm çıkarılarak yangına karşı tedbir amacıyla ahşap dükkân yapımı yasaklanmış ve kâgir yapılması emredilmiştir. Bu tarihten itibaren sokak üstleri kâgir tonozlarla örtülerek kapalı çarşı halini almaya başlamıştır (Eyice, 1992).

Şekil 2.49 İstanbul Kapalı Çarşısı (Özdeş,1998)

İstanbul dışında Osmanlılar tarafından yapılmış diğer kapalı çarşılar Bursa, Edirne, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kayseri ve Kilis çarşılarıdır. Ancak bunların büyük bir bölümü ya tamamen kaybolmuş ya da kısmi olarak kalmış olduğundan kapalı çarşı olma özelliklerini yitirmiştir (Yenice, 2005).

2.4.2.3 Bedestenler

Bedesten kelimesinin Bezzâzistan veya Bezistan’dan geldiği ileri sürülür. Bedestenler mücevher ve değerli taşlar olmak üzere silâhlar, müzeyyen koşum takımları ile değerli kumaşların da satıldığı yerlerdi. Genel olarak kapalı çarşı, arasta gibi yapılar bedesten

ile karıştırılmaktadır. Oysaki hanların, pazar diye tabir edilen alışveriş mekânlarının hatta kimi zaman ahşaptan yapılmış arastaların arasından bir kale gibi sıyrılan bedestenler, şehirlerde merkezi konumda ve tek olmaları sebebiyle de farklıdır (Eyice, 1991).

Anadolu Selçukluları'nın son dönemlerinden itibaren oluşturulmaya başlanan bedestenler, şehirlerarası ticaretin yapıldığı yerlerin başında olarak şehirlerin ticaret merkezi niteliğindedir. Osmanlılar döneminde ise tam olarak mimari açıdan zirveye ulaşan bedestenler hem sayı hem fonksiyon olarak üst seviyelere ulaşmıştır (İnan, 1996).

Güçlü beden duvarı ve kubbeleriyle hemen dikkat çeken bedestenler, yangından ve hırsızlıktan korunmak için değerli eşyaların ve belgelerin saklandığı şehrin kasası görevi görmekteydiler. Üç veya dört cephesinden demirle kaplanmış sağlam kapıları olan bedestenler kâgir ve sağlam bir yapıya sahiptir. İçinde satış tezgâhları, dış duvarlarına bitişik dükkânlar vardır. Gerektiğinde demir kepenklerle korundukları anlaşılan yüksek ve az sayıda penceresi mevcuttur. İç kısımda kare sütunlara veya duvarlara dayanan tuğla-taş kemerlerle bölümlere ayrılmış, bunların üzerleri yine tuğla veya taş kubbelerle örtülmüştür (Eyice, 1992).

Güvenliğin üst seviyede olduğu bedestenler, önemli malların satışa çıkarıldığı ve kervanların özellikle yer aldığı, yerli halktan yabancı tüccarlara kadar farklı kesimlerin bulunduğu en önemli ticaret merkeziydi. Bu nedenle bir şehrin ticari açıdan önemi bedesteni olmasıyla doğrudan ilişkiliydi. Bedestenler aynı zamanda güvenli olması nedeniyle şehrin kasası konumundaydı. Kamu ve şahıslara ait değerli mallar hatta devlete ait önemli belgeler bedestenlerdeki kasalarda saklanırdı (İnalcık, 1997).

Mevcut bedestenleri belirli bir sıralamaya ya da türlere ayırmak pek mümkün değildir. Çünkü önemli bir kısmının inşaa tarihi bile bilinmemektedir. Ayrıca bedesten yapıları; cami, hamam, han, vb. gibi çok fazla yapılan yapılar olmadığından önemli şehirlerde bir veya nadiren iki tane yapılmış ender eserlerdir. Bu nedenle her birinin kendine has

mimari üslubu vardır. Ancak bu mimari üslupları kendi aralarında birbirine benzeyen eserler olarak sınıflandıran bazı çalışmalar yapılmıştır.

Bedestenlerle ilgili yapılan araştırmalara göre, en belirgin sınıflandırma Sanat Tarihçisi Prof. Mustafa CEZAR'a aittir. CEZAR yaptığı sınıflandırmaya göre bedestenleri;

- Mahzenli Bedestenler
- Dıştan Dükkânlı Bedestenler
- Arasta Bedestenler
- Arastalı Bedestenler
- Kat Bedestenleri
- Sade, Tek Hacimli Bedestenler

olarak ayırmıştır.

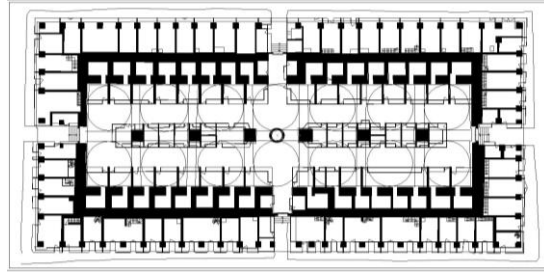
Mahzenli Bedestenler:

Bu tür bedestenlerde iç mekânla bağlantısı sadece bir kapı aracılığıyla olan medrese hücreleri gibi bölmeler vardır. Tek bağlantısı kapı açıklığı olduğu için bu birimler mal teşhiri için kullanılmaya uygun değildir. Bu bölümler oda, mahzen, depo tarzında kullanılmaktaydı. Osmanlı döneminin ilk bedesten çeşidini oluşturan mahzenli bedestenlere en iyi örnek Osmanlı dönemine ait ilk bedesten olma özelliği gösteren Bursa Bedestenidir (Cezar, 1985).

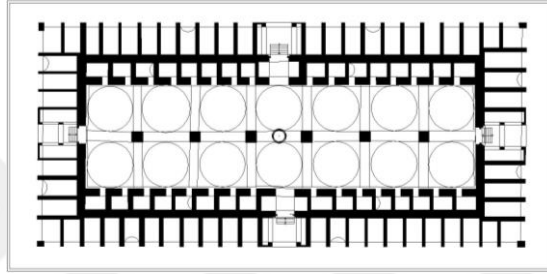
Bursa Yıldırım Beyazıd Bedesteni

Yıldırım Beyazıd tarafından 14. yüzyılın sonlarına doğru yaptırılan yapı Osmanlı dönemine ait ilk bedesten yapısı olma özelliği gösterir. 71,5 m x 33 m ebatlarında yer kaplayan bedestende iç kısımda kuzey ve güney ana duvarına yaslanmış, dış kısımda ise bedesteni çevreleyen dükkânlar bulunmaktadır. Ana duvarlara ve içerde altı adet fil ayağına oturan 14 kubbesi bulunmaktadır. İç kısımda özgün olarak 32 adet mahzeni bulunan yapı 1957 yılında büyük bir yangın geçirmiş ve hasar almıştır. Bedestenin büyük bir kısmı yeniden inşa edilmiştir (VGM, 2007). Günümüzde özgün plan şeması

bozulmuş içerden ana duvarlar ve orta fil ayaklarını kuşatan dükkânlarla çevrelenmiştir (Şekil 2.50, 2.51, 2.52).

Şekil 2.50 Yapiya ait 2007 yılı rölöve çizimi (VGM Arşiv)

Şekil 2.51 Yapiya ait 2007 yılı restitüsyon projesi (VGM Arşiv)

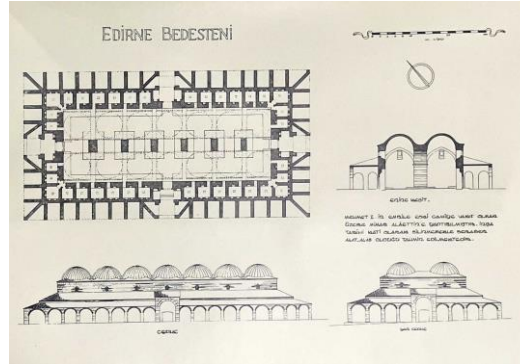

Şekil 2.52 Bursa Yıldırım Beyazıd Bedesteni (URL-3)

Edirne Bedesteni (Çelebi Sultan Mehmet Bedesteni)

Çelebi Sultan Mehmet tarafından yaptırıldığından bir diğer adı Çelebi Sultan Mehmet Bedesteni olan yapı Eski Camiye vakıf olarak (1417-1421) yılında yapılmıştır. Duvarları kesme taş ve tuğla almalı olarak inşa edilmiş yapının iç kısmında ana duvarlarla beraber 14 adet kubbeyi taşıyan kesme taşta örülmüş altı adet dikdörtgen fil ayakları bulunmaktadır. Uzunlamasına dikdörtgen planlı olan yapıda kubbeler dışardan kurşun kaplanmıştır (Şekil 2,53). En son Vakıflar genel müdürlüğünce 2007

yılında kapsamlı restorasyon geçiren yapı aktif olarak kullanılmaktadır (Şekil 2.54), (VGM, 2007).

Şekil 2.53 Edirne Bedesteni'ne ait çizimler (Özdeş, 1998)

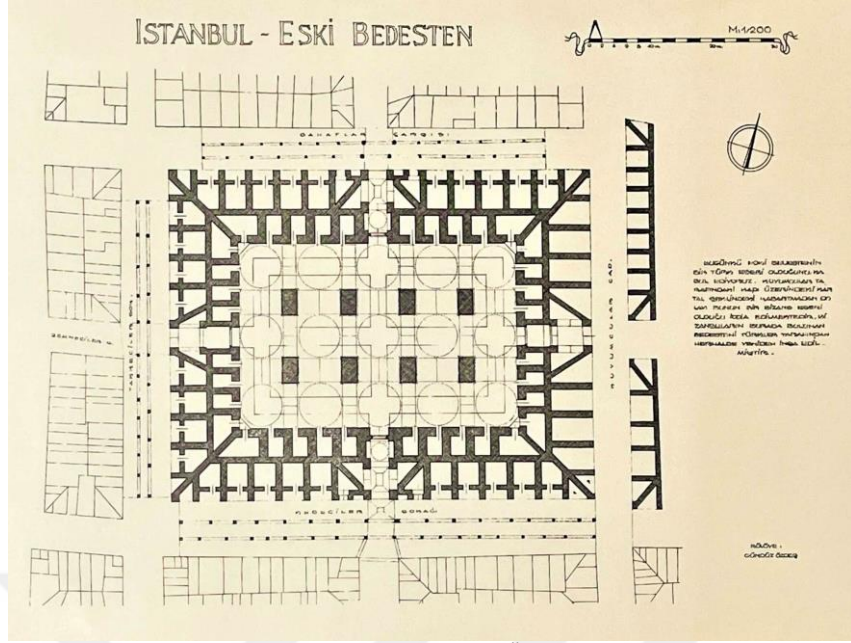

Şekil 2.54 Edirne Bedesteni restorasyon sonrası 2007 yılı fotoğrafı (VGM Arşiv)

Eski Bedesten

Fâtih Sultan Mehmed tarafından vakıflarına gelir sağlamak amacıyla 1453-1481 yılları arasında inşa ettirilmiştir. Çeşitli kayıtlarda Bezzâzistan, Bedestân-ı Atîk, Büyük Bedesten, Cevâhir Bedesteni veya İç Bedesten de denilen yapı çevresine zamanla genişleyen ve bugünkü halini alan tarihi kapalı çarşının ortasında kalmaktadır (Eyice, 1992).

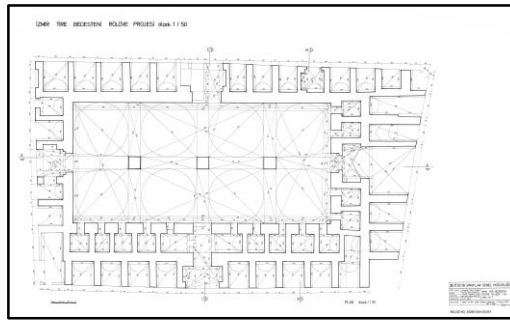
Yapının üst örtüsü sekiz adet fil ayağı üzerine oturan 15 büyük kubbe ve fil ayakları üstünde sekiz küçük kubbe ile geçilmiştir (Şekil 2.55). Kubbeler ve fil ayakları arasındaki tonoz tuğla, ana duvarlar moloz ve tuğla karışık örülmüştür. Çok güvenli bir yapı olması nedeniyle zamanında kiralık kasaları, mahzenleri ve dolaplarıyla İstanbul'un bankası görevi görmüştür. Fatih'in vakfiyesinde toplamda 128 kasa veya mahzenin varlığından bahsedilir (Özdeş, 1998).

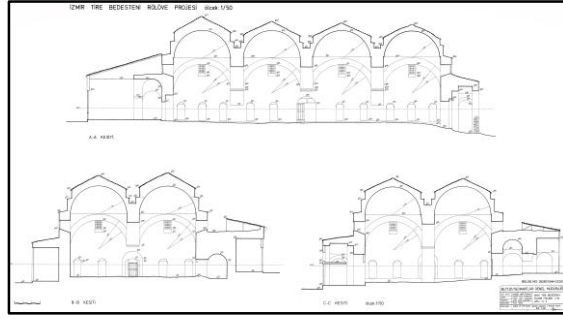
Şekil 2.55 Eski Bedesten (Özdeş, 1998)

Tire Bedesteni

Erken Osmanlı dönemine ait bedestenin ana duvarları kabayonu ve moloz taş, kemer ve kubbe kısımları tuğla malzeme olacak şekilde inşa edilmiştir. Ortada kare kesitli üç ayak ve yan ana duvarlarla oluşturulmuş kemer aksı sekiz adet kubbeyi taşımaktadır. Dört cepheden üst örtüsü beşik tonozla geçilmiş eyvan tipinde girişi bulunan yapının dış duvarları dükkânlarla çevrilidir (Şekil 2.56, 2.57). Bedestenin İbn Melek Vakfı'na ait oluşu ve İbn Melek'in hayatta olduğu tarih göz önüne alındığında bedestenin 15.yüzyıl başlarında yapılmış olabileceğini göstermektedir (Yalçın ve Çakmak, 2018).

Şekil 2.56 Tire Bedesteni'ne ait 1980 yılı rölöve planı (VGM Arşiv)

Şekil 2.57 Tire Bedesteni'ne ait 1980 yılı rölövesi - kesit (VGM Arşiv)

Diğer mahzenli bedestenlerden farklı olarak bu bedestende mahzenler yapının güney ve doğu kısmında sıralanmıştır. 2017 yılında restorasyonu tamamlanan yapı Tire Belediyesi'nce kültürel amaçlı kullanılmaktadır (Şekil 2.58, 2.59).

Şekil 2.58 Restorasyon sonrası (URL-4)

Şekil 2.59 Restorasyon sonrası (URL-5)

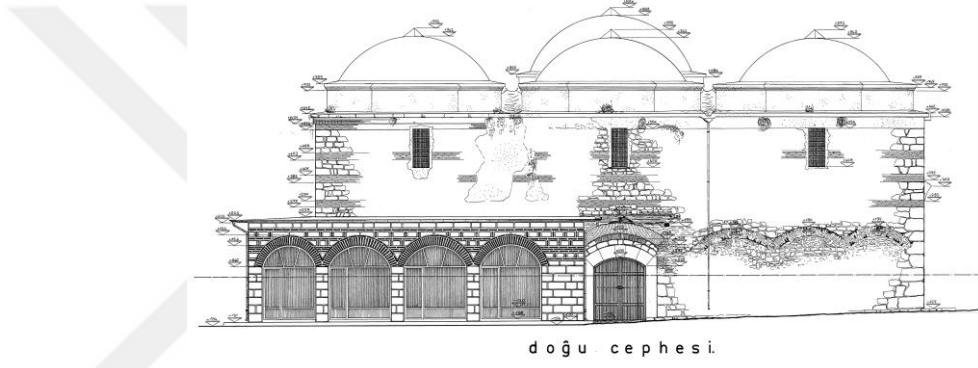
Dıştan dükkânlı bedestenler

Bu bedesten tipinde iç mekân bölümlendirilmemiş olduğundan dükkân ya da mahzen bulunmaz. Alışveriş için dış cephelerde yer alan dükkânlar yapılmıştır (Cezar, 1985).

Kastamonu Bedesteni

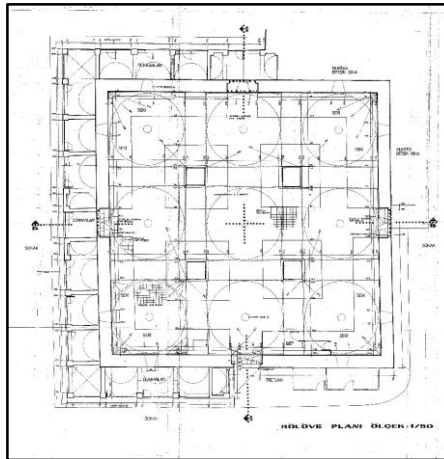
1468-1474 yılları arası Kastamonu’da Valilik yapan Cem Sultan tarafından yaptırıldığı tahmin edilen yapı kare planlı ve simetrik olarak her cephede bulunan dört kapıdan oluşmaktadır. Sade bir mimarisi olan yapı, dört ayak ve ana duvarlara oturan kemer aksına oturtulmuş dokuz adet kubbeden oluşur. 1802-1803 ve 1951 yıllarında onarımlar görmüştür (Eyice, 1992).

Ana duvarlarında moloz taş, kemer ve kubbelerde tuğla malzeme kullanılmıştır. Yapının doğu cephesine ait 1992 tarihli rölöve çizimlerinde mevcut bulunmayan dükkânlara ait kapatılmış kemerler göze çarpmaktadır (Şekil 2.60).

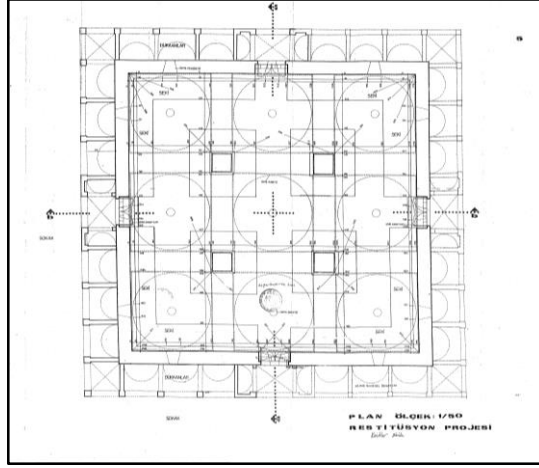

Şekil 2.60 Kastamonu Bedesteni 1992 yılı rölöve doğu cephesi (VGM Arşiv)

Yapı dıştan dükkânlı bedesten örneklerinden biridir. Ancak 1992 tarihli restütisyon projesi ve rölöve çizimlerinde görüldüğü gibi, dükkânların bir kısmı mevcudiyetini koruyamamıştır (Şekil 2.61, 2.62). 2014 yılında restorasyonu tamamlanan yapı restoran olarak kullanılmaktadır.

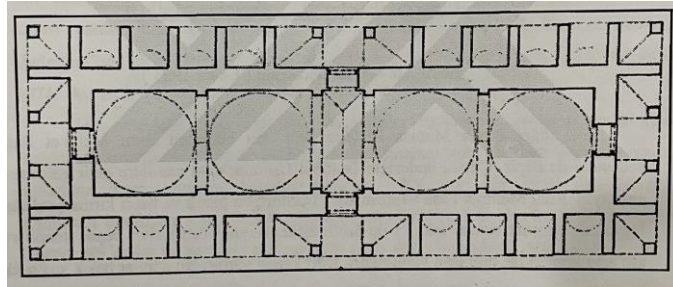
Şekil 2.61 Kastamonu Bedesteni 1992 yılı rölöve planı (VGM Arşiv)

Şekil 2.62 Kastamonu Bedesteni 1992 yılı restütisyon projesi planı (VGM Arşiv)

Yanbolu Bedesteni

Sadrızam Atik Ali Paşa evkafından olarak XVI. yüzyıl başlarında yaptırılmıştır. Dört cephesinde de kapısı bulunan yapıyı uzunlamasına peş peşe sıralanmış dört adet kubbe örter. Uzun kenarlarda bulunan kapıları dikine birbirine bağlayan bir tonoz kısım mevcuttur. Yapının dış cephesi dükkânlarla çevrilidir (Şekil 2.63). 1973'te esaslı bir onarım geçiren yapı ince uzun yapısı ve kubbelerin peş peşe sıralanmasıyla farklı bir örnek oluşturur (Şekil 2.64), (Eyice, 1992).

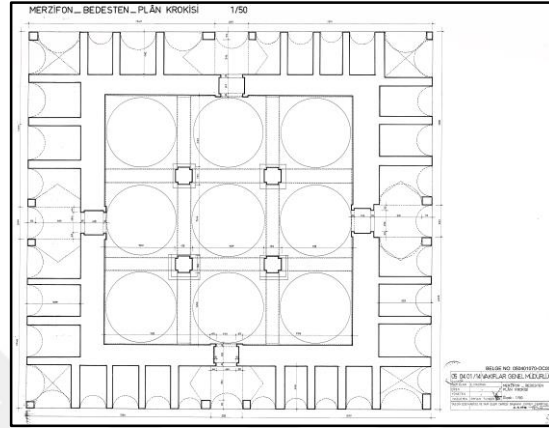
Şekil 2.63 Yanbolu Bedesteni plan (Yenice, 2005)

Şekil 2.64 Yanbolu Bedesteni (URL-6)

Merzifon Bedesteni

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından 17. yüzyılda yapılan kare planlı yapı birçok Osmanlı bedesteninde olduğu gibi dört ayak ve ana duvarlar üzerine sivri kemerlerle geçilmiş aks üzerine sekizgen kaideye oturtulmuş dokuz kubbe ile örtülmüştür (Şekil 2.65). Ana duvarlar düzenli olarak üç sıra tuğla bir sıra taş olacak şekilde örülmüştür. Dış cephelerinde çepeçevre tonozlu dükkânlar bulunmaktadır (VGM, 1972).

Şekil 2.65 Merzifon Bedesteni 1972 yılı plan krokisi (VGM Arşiv)

2007 yılında restore edilen yapı restoran olarak hizmet vermektedir (Şekil 2.66).

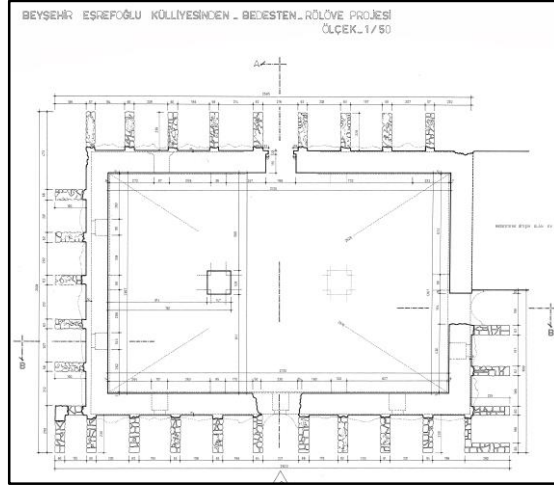

Şekil 2.66 Merzifon Bedesteni 2007 yılı Restorasyon sonrası fotoğraf (VGM Arşiv)

Beyşehir Bedesteni

Kanuni Sultan Süleyman döneminde, Eşrefoğlu Vakfı tarafından yaptırılan han ve dükkânların yıkılması üzerine, aynı yerde 1551 yılında yaptırılmıştır. Kare planlı yapının doğu, batı ve güneye açılan üç adet kapısı vardır. İki ayak ve ana duvarlarını bağlayan kemer akslarına altı adet kubbe oturmaktadır. Ana duvarları moloz taş örgü olan bedestenin kemer ve kubbeleri tuğla malzemeyle geçilmiştir. Etrafında yer alan dükkânların üst örtüsü tonozdur (VGM, 2002).

1975 tarihli rölöve planında kubbelerin yıkılmış olduğu görülmektedir (Şekil 2.67).

Şekil 2.67 1975 yılı Rölöve planı (VGM Arşiv)

Yapı Vakıflar Genel Müdürlüğüne 1978 yılında restore edilmiştir (Şekil 2.68), (VGM, 2005).

Şekil 2.68 Restorasyon sonrası (VGM Arşiv)

Örnek olarak verilen bedestenler dışında yapılan araştırmada Sofya Bedesteni, Konya Bedesteni, Manisa Bedesteni ve Tekirdağ Bedesteni de dıştan dükkânlı bedestenler grubuna girmektedir.

Arasta bedestenler

Plan şemasına göre arasta düzeninde yapılan ve bir sokak dokusunda karşılıklı dükkânlardan oluşan bu yapılar, ilk kullanım ve yapım amacı arasta olan daha sonraları yüklendikleri görev ve geçirdikleri gelişimle bedestene dönüşen sınıftır (Cezar, 1985).

Türkiye genelinde yapılan incelemede en fazla bedestenin bu grupta yer aldığı görülmektedir. Adana Bedesteni, Afyonkarahisar Bedesteni, Gaziantep Zincirli Bedesteni, Gümüşhacıköy Bedesteni, Isparta Firdevs Bey Bedesteni, Kozan Bedesteni, Kütahya Bedesteni, Niğde Bedesteni ve Şanlıurfa Bedesteni arasta bedestenler grubuna girmektedir.

Şanlıurfa Bedesteni (Kazaz Pazarı)

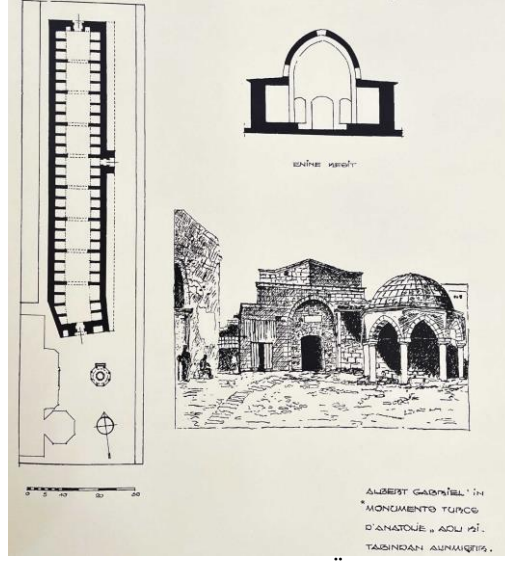
Bedestenin yapım tarihi ile ilgili herhangi bir kaynak veya vakfiyede kesin bir bilgi yer almamakla beraber yapının Gümrük Hanı ile birlikte veya hemen sonrasında yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Gümrük Han'ının kitabesinde belirtildiği üzere Miladi 1566 yılında dönemin Valisi Behram Paşa tarafından yaptırıldığı bilindiğine göre Bedestenin de aynı tarihte veya hemen akabinde yapıldığı kuvvetle muhtemeldir (Karakaş, 2012).

Arasta düzeninde karşılıklı dükkânların yer aldığı doğu batı aksının üst örtüsü sırasıyla tonoz, dört adet peş peşe sıralı kubbe ve tonoz olarak geçilmiştir. Güney yönüne L tipi arasta düzeninde sokak veren bedesten doğu batı aksının ortasın da T tipi arasta örneği gösterecek şekilde güneye doğru sokak verir. Dört adet ahşap doğrama üzeri dövme demir kapı ve Sipahi Pazarı'na geçişin sağlandığı bozulmuş dükkân boşluğu ile beraber toplamda beş adet kapı geçişi bulunmaktadır.

Gaziantep Zincirli Bedesten

İnşa kitabesi müzede yer alan yapı Darendeli Hüseyin Paşa tarafından 1717-18 yıllarında yaptırılmıştır. Yapıya 1938 yılında ilave bir kat çıkılmış fakat 1957 yılındaki yangında ilave çıkılan bu kısım bütünüyle yok olmuştur (VGM, 1966). 1968-1971 yılları arasında ve 2000-2002 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce onarımı yapılmıştır (VGM, 2005).

Bedestenden ziyade L tipi arasta örneği olan yapının ana duvarları düzgün kesme taştan yapılmıştır (Şekil 2.69, 2.70). Dükkânların üst sivri tonozla, sokak dokusu ise çapraz tonozla geçilmiştir. Yapının beş adet girişi bulunmaktadır.

Şekil 2.71 Niğde Bedesteni (Özdeş, 1998)

Bedesten 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyonu tamamlanarak kullanıma açılmıştır (Şekil 2.72).

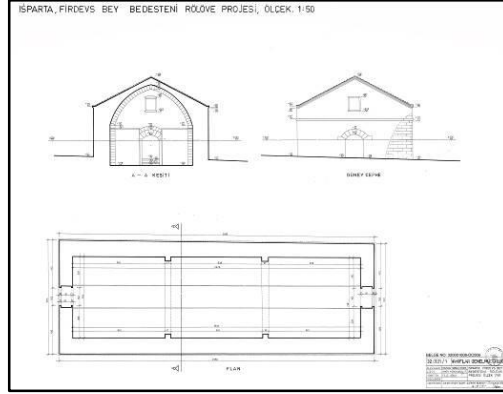

Şekil 2.72 Restorasyon sonrası (VGM Arşiv)

Isparta Firdevs Bey (Paşa) Bedesteni

Isparta Valisi Firdevs Bey (Paşa) tarafından kendi adını taşıyan camisine gelir getirmesi amacıyla 1561 yılında yaptırmıştır. Kitabesi bulunmayan yapı kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olarak kesme taş malzemeden yapılmıştır. Üst örtüsü beşik tonoz olan yapının kuzey ve güney cephesinde birer giriş kapısı bulunmaktadır. Bedestenin beşik tonoz olan üst örtüsü 1967 yılında iki yana meyilli çatı ile örtülmüştür (AKTVKBK, 2009).

Mimari olarak arasta plan tipinde olmasına rağmen iç kısımda dükkânları olmadığı için bedesten grubuna girdiği düşünülmektedir (Şekil 2.73).

Şekil 2.73 Isparta Firdevs Bey Bedesteni 1976 yılına ait rölöve çizimleri (VGM Arşiv)

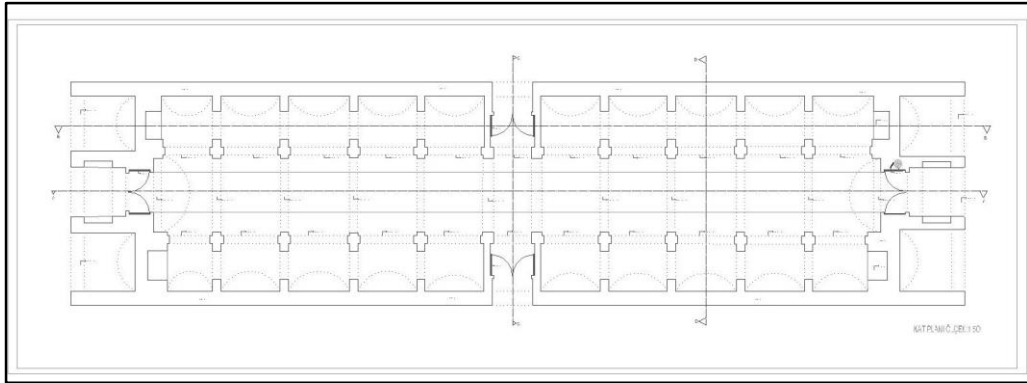
Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2008 yılında onarımı yapılmıştır (Şekil 2.74).

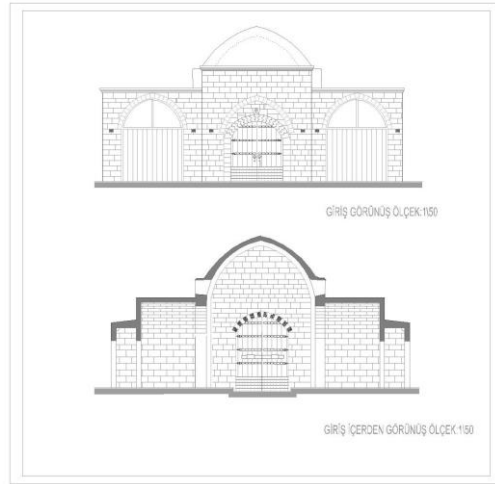
Şekil 2.74 Restorasyon sonrası 2012 yılı fotoğrafı (VGM Arşiv)

Amasya Gümüşhacıköy Bedesteni

Klasik arasta plan şemasına göre orta sokak dokusunu örten beşik tonoz ve bu sokağın iki yanında tonozlu dükkânlardan oluşan taş yapı vakfiyesine göre 1071 hicri (1660/61) yılında Köprülü Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır (Şekil 2.75, 2.76), (VGM, 196-).

Şekil 2.75 Amasya Gümüşhacıköy Bedesteni'ne ait 2007 yılı restitüsyon planı (VGM Arşiv)

Şekil 2.76 Amasya Gümüşhacıköy Bedesteni'ne ait 2007 yılı restitüsyon görünüşü (VGM Arşiv)

Doğu ve batı cephede yer alan giriş kapısına ait tonozun her iki yanında birer çeşme mevcuttur. Orta sokak kısmını örten tonoz yapı yıkıldıktan sonra, sokağa bakan dükkânların cepheleri yeniden şekillendirilmiştir (Şekil 2.77).

Şekil 2.77 Amasya Gümüşhacıköy Bedesteni'ne ait görsel (URL-8)

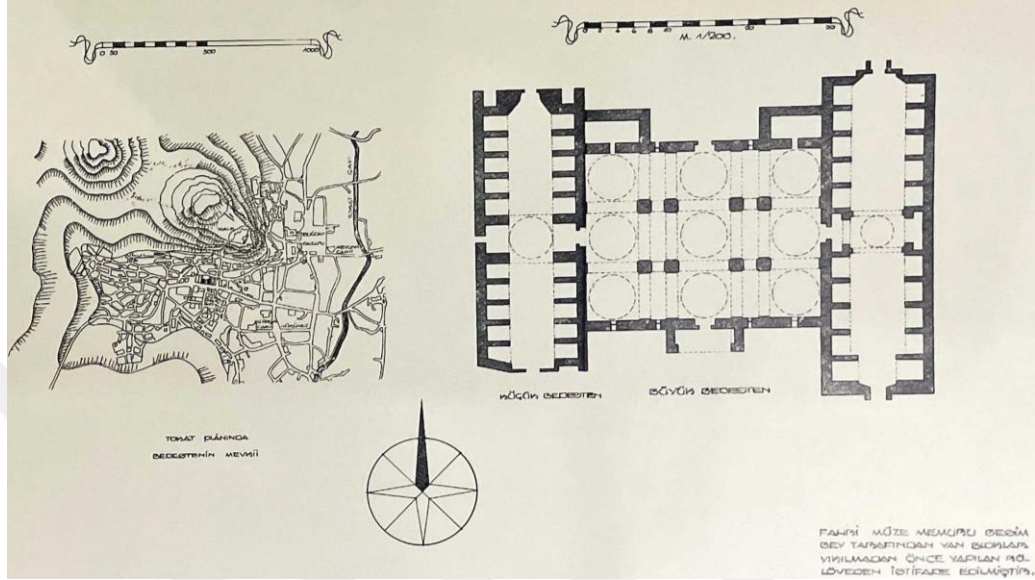
Arastalı bedestenler:

Bu tür bedestenlerin her iki yanında veya çevresinde arastaları mevcuttur. Bu bedesten türü, bulunduğu şehirlerin gelişmiş ve ticaret hacmi yüksek şehirler olduğunu gösterir (Cezar, 1985)

Bu bedestenlere örnek olarak Tokat Bedesteni, Kayseri Bedesteni, Ankara Mahmut Paşa Bedesteni ve Vezirköprü Bedesteni örnek gösterilebilir.

Tokat Bedesteni

İnşa tarihi kesin olarak bilinmeyen Bedesten, üç hacimli bir yapı şeklinde arastalı bedesten yapısı olarak yapılmıştır. Bedestenin iki yanında ince uzun dikdörtgen planlı iki arastası bulunmaktadır (Şekil 2.78).

Şekil 2.78 Tokat Bedesteni (Özdeş, 1998)

Asıl bedesten bölümü dikdörtgen planlı olup, kare kesitli dört çift sütunun taşıdığı dokuz adet kubbe ile örtülüdür. Kuzey ve güneyde cephede yuvarlak kemerli birer kapısı bulunmaktadır. Bedesten kısmının dört kapısı bulunmakta olup, bunların ikisi arasta kısımlarına açılmaktadır. Arasta bölümleri bedesten kısmından daha alçak tutulmuş karşılıklı sıralan 20 dükkândan oluşmaktadır. Üst örtüsü tonoz olan arasta bölümlerinin orta kısmında arasta yapılarının ortasında yer alan dua kubbesine benzeyen kubbeler bulunur.

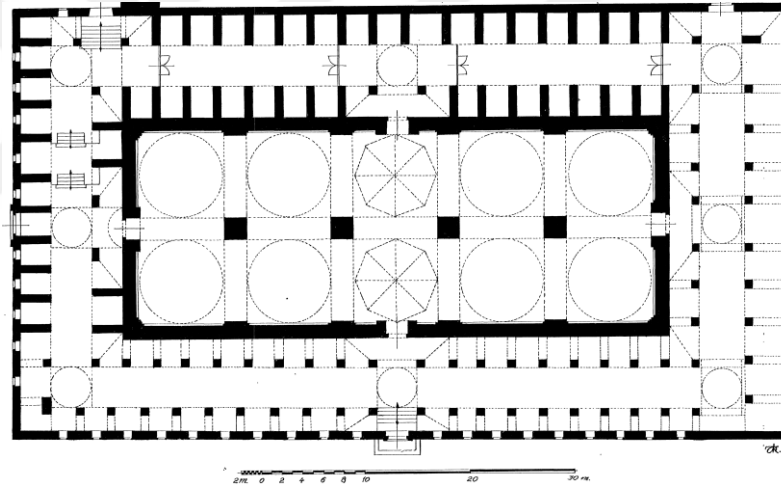
Şekil 2.79 Tokat Bedesteni 2008 yılı restorasyon sonrası görseli (VGM Arşiv)

Yapının dış ana duvarları kemer ve tuğla ile örülmüştür. Bedesten bölümünün iç kısmında bulunan sütun ayakları ve kubbelerde tuğla malzeme kullanılmıştır. Yapı, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2008 yılında restore edilmiştir (Şekil 2.79).

Ankara Mahmut Paşa Bedesteni

Fatih Sultan Mehmed'in veziri Mahmut Paşa tarafında 1464-1471 (H.863 -) yılları arasında yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Bedesten kısmı, dört ayak ve yan duvarlar üstüne oturmuş 10 kubbeden oluşan yapı arastalarla çevrilidir (VGM, 1961).

İki sıra halinde sıralanmış kubbelerden orta akstakiler daire olmayıp sekizgen planlı yapılmıştır. 1945-53 yılları arasında onarım geçirdikten sonra Eti Müzesi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Şekil 2.80, 2.81), (VGM, 1961).

Şekil 2.80 Ankara Mahmut Paşa Bedesteni'ne ait 196- yılları plan şeması (VGM Arşiv).

Şekil 2.81 Anadolu Med. Müzesi rest. sırasındaki çizim (URL-10)

Ana duvarları moloz ve kesme taştan olan yapının dört girişi bulunmaktadır (Şekil 2.82).

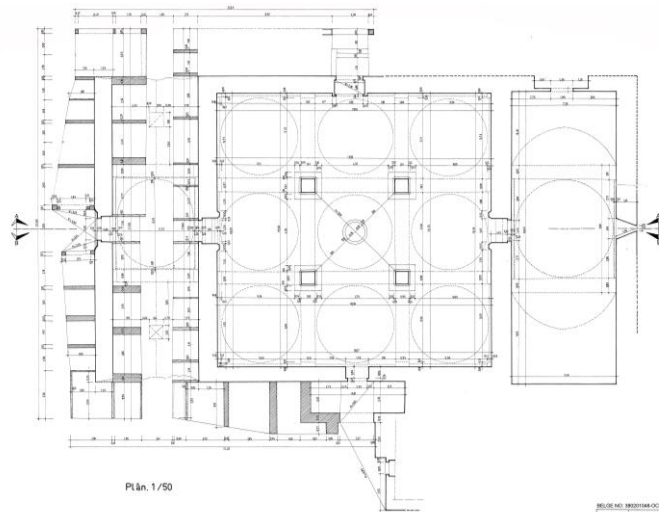

Şekil 2.82 Ankara Mahmut Paşa Bedesteni'ne ait ait mevcut görsel (URL-9)

Kayseri Bedesteni

Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni kitabesinde yazdığı üzere, II. Beyazıd döneminde Kayseri valisi Mustafa Bin Abdulhay'ın oğlu Emir Mustafa tarafından 1497 tarihinde (H 903) yaptırılmıştır (VGM, 196-). 1501 tarihli vakfiyesinde ana bölüm ile kuzey ve güney cephelerine bitişik iki çarşıdan oluştuğu belirtilmektedir (Öncel, 2014).

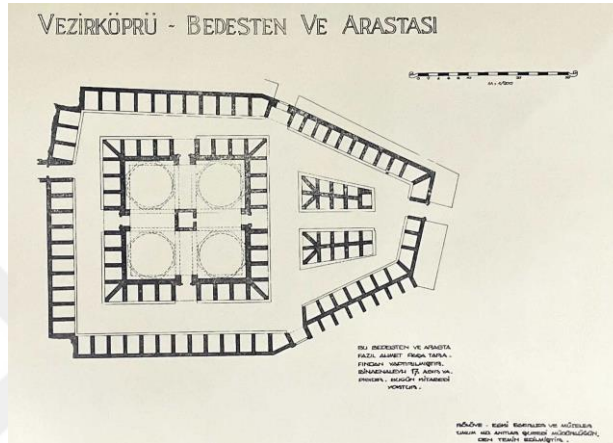
Kesme taş ve yer yer moloz taştan yapılmış olan yapının, dört ayak ve yan duvarlar üzerine oturmuş dokuz kubbeli bedesten bölümü kare planlıdır. Dört adet kapısı bulunmaktadır. Kuzey ve güneyinde yer alan arasta bölümleri ise her iki yanı tonoz, orta kısmı ise kubbeye örtülü dikdörtgen planlıdır (Şekil 2.83).

Şekil 2.83 Kayseri Bedesteni'ne ait 1977 yılı rölöve çizimleri (VGM Arşiv)

Vezirköprü Bedesteni

Yapı Sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa tarafından XVII. Yüzyılda yaptırılmıştır (Eyice, 1992). Bedesten kısmı kare planlı olup, orta kısımda tek ayağın ana duvarlarla taşıdığı dört kubbeden oluşmaktadır. Yapının dört kapısı bulunmaktadır. Ana duvarları kesme taş, kemer ve kubbeler tuğla malzemedendir. Dış kısmı arastalarla çevrili yapı, kare formundan ziyade yamuk şeklinde bir plana sahiptir (Şekil 2.84).

Şekil 2.84 Vezirköprü Bedesteni'ne ait plan şeması (Özdeş, 1998)

Vakıflar Genel Müdürlüğünce 1950, 1969, 1975, 1998 yıllarında onarılan yapı, 2007 itibariyle Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kapsamlı bir şekilde restore edilmiştir (URL-11).

Kat bedestenleri

Bağımsız bir yapı halinde inşa edilmeyip, yapının bir katının bedesten amacıyla kullanılmak üzere ayrıldığı (kat bedesteni) uygulamalardır (Cezar, 1985).

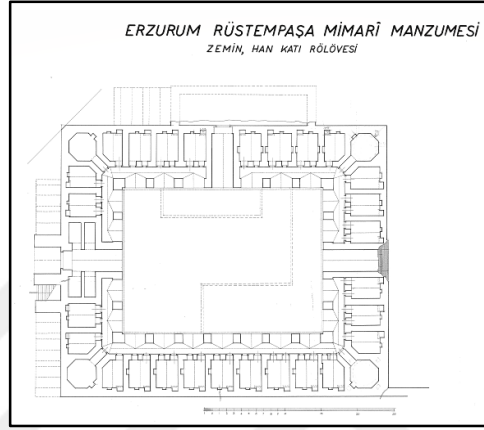
Rüstem Paşa Bedesteni

Yapıdan 'Ribat' diye söz edilen kitabesinde, Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı Rüstem Paşa tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Ancak tarih kısmı okunamadığından 16. yy ortalarında yapıldığı tahmin edilmektedir (VGM Arşiv).

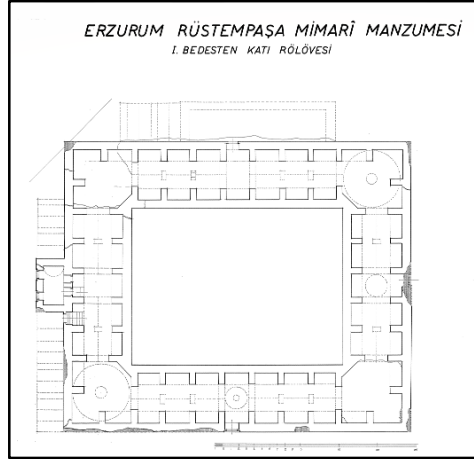
Ribatlar, Osmanlı Devletinde sınırları korumak amacıyla yapılan ve 50 civarında akıncının bulunduğu bir çeşit ileri karakol binalarıdır. Kervansaray mimarisinin güzel

örneklerinden biri olan yapıya mescid, imarethane, bezirgan, vb. bölümler de yapılmış, ancak bunların bir kısmı günümüze ulaşmamıştır (URL-12).

Alt katı kervansaray, üst katı bedesten olarak tesis edilmiştir. Dikdörtgen bir avlu çevresinde, önünde kesme taştan revakların olduğu sıralanmış odalardan oluşan iki katlı bir yapıdır. Avluya açılan doğu ve batı tarafında iki kapısı vardır (Şekil 2.85, 2.86).

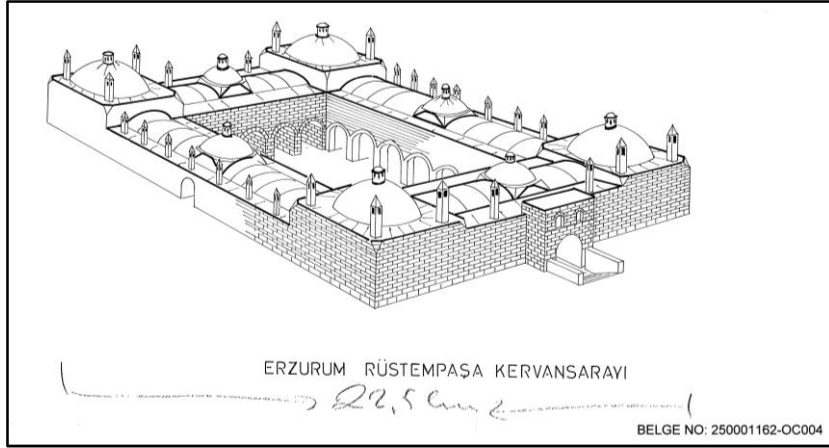
Şekil 2.85 Rüstem Paşa Bedesteni 1961 yılı rölöve çizimleri zemin kat planı (VGM Arşiv)

Şekil 2.86 Rüstem Paşa Bedesteni'ne ait 1961 yılı rölöve çizimleri 1. kat planı (VGM Arşiv)

Bedesten olan üst kısım köşelerde kubbelerin olduğu koridor çevresinde karşılıklı sıralanmış basık tonozlu odalardan oluşur (Şekil 2.87).

1970 yılında onarılan yapı, son olarak 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.

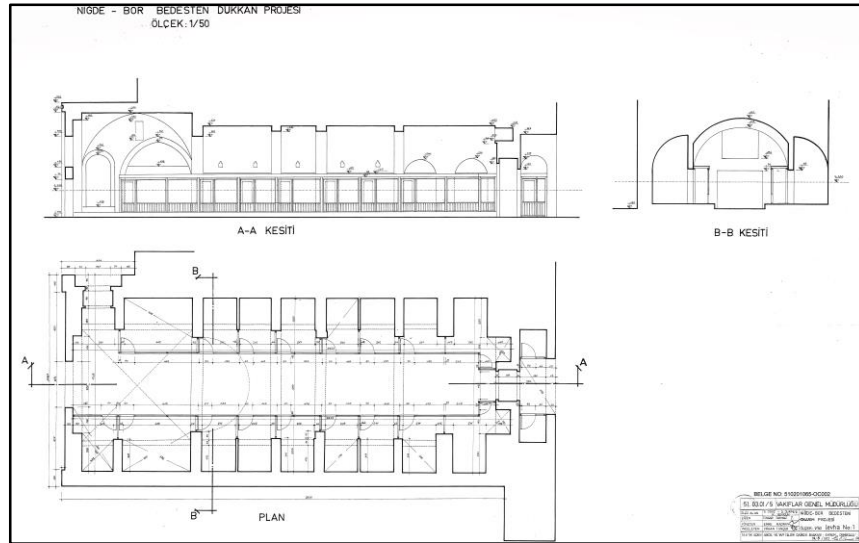

Şekil 2.87 Rüstem Paşa Bedesteni'ne ait çizim (VGM Arşiv)

Bor Bedesteni

Sokullu Mehmet Paşa tarafından 16. yüzyılda yaptırılmıştır. Bina'nın dışı kesme taş, iç kısım ve üst örtüsü tuğladan yapılmıştır. 1638 yılında Bayram Paşa tarafından yaptırılan bedesten, büyük bir onarım geçirmiştir (VGM, 1985).

Alt kısmı bedesten, üst kat ise cami olarak yapılmıştır. Arastalı bedesten şemasında planlanan yapının kuzey tarafına bitişik arasta yerleştirilmiştir. Bedesten planı arasta bedestenlerle aynıdır. Yapının kuzey, güney ve doğu kısmında olmak üzere üç kapısı bulunmaktadır (Şekil 2.88).

Şekil 2.88 Bor Bedesteni'ne ait 1972 yılı çizimi (VGM Arşiv)

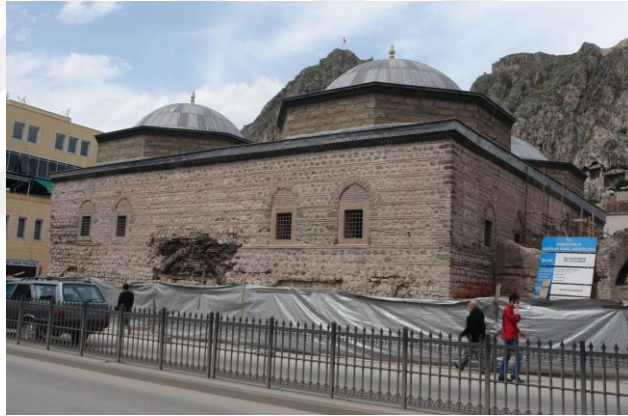
VGM'ye ait eski eser fişinde bedestenin bir kısmının belediye tarafından yıkılarak yola katıldığı belirtilmektedir (VGM, 1985).

Sade tek hacimli bedestenler:

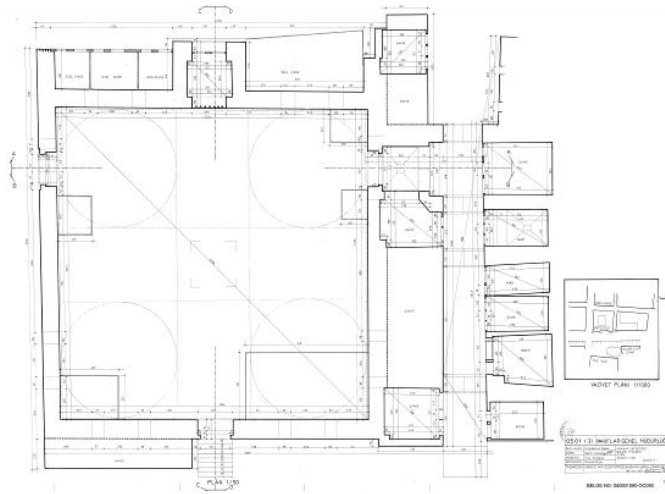
Sade bedestenler, içlerinde mahzen ya da dükkânların bulunmadığı, dışlarında da dükkânların yer almadığı tek hacimden oluşan yapılardır. Diğer bedestenlere göre daha küçük ve sadedirler (Cezar, 1985).

Amasya Bedesteni

Bedesten II. Beyazıd'ın kapı ağası Hüseyin Ağa tarafından 1483 yılında yaptırılmıştır (VGM196-). Vakıflar Genel Müdürlüğünce 1993 yılında tutulan raporda 'Amasya Valisi Ziya Paşa tarafından 19.yüzyılın sonlarında bedestenin yıktırıldığı, uzun bir müddet böyle kaldıktan sonra Vakıflar Genel Müdürlüğünce Bedestenin onarılmaya başlandığı, ancak yapının kuzeyindeki özel idare İşhanı bedestenin parseline oturduğu için sadece dört kubbesinin yapılabildiği' belirtilmektedir.

Şekil 2.89 Amasya Bedesteni'ne ait 2010-11 yılı görseli (VGM arşiv)

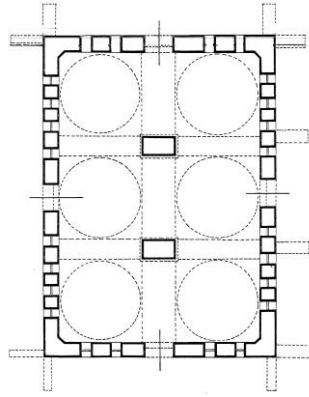
Şekil 2.90 Amasya Bedesteni'ne ait 1971 yılı rölöve çizimleri (VGM Arşiv)

Özgün hali altı kubbeli olan yapının dört kubbesi mevcuttur. Yapı Vakıflar Genel Müdürlüğüne 2011 yılında restore edilmiştir (Şekil 2.89, 2.90).

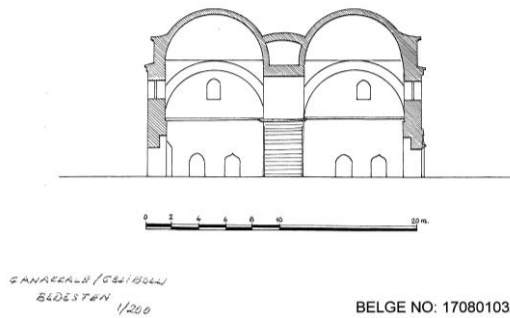
Gelibolu Bedesteni

Başbakanlık arşiv kayıtlarına göre Saruca Paşa Vakfına ait yapı, Saruca Paşa'nın vakfiyesinde Büyük Bedesten olarak geçmektedir. Vakfiye, 858 (1454) tarihli olduğundan bedestenin bu tarihlerde yapılmış olması muhtemeldir.

Bedesten dikdörtgen planlı iki sütunun ana duvarlarla beraber taşıdığı altı kubbeden oluşmaktadır (Şekil 2.91, 2.92). Ana duvarları moloz taş malzeme olan yapı, harap bir halde 1952 yılına kadar ayakta kalmış, bu tarihten sonra tamamen yıktırılmıştır (Eyice, 1992).

Şekil 2.91 Gelibolu Bedesteni'ne ait tarihsiz rölöve çizimleri plan (VGM Arşiv)

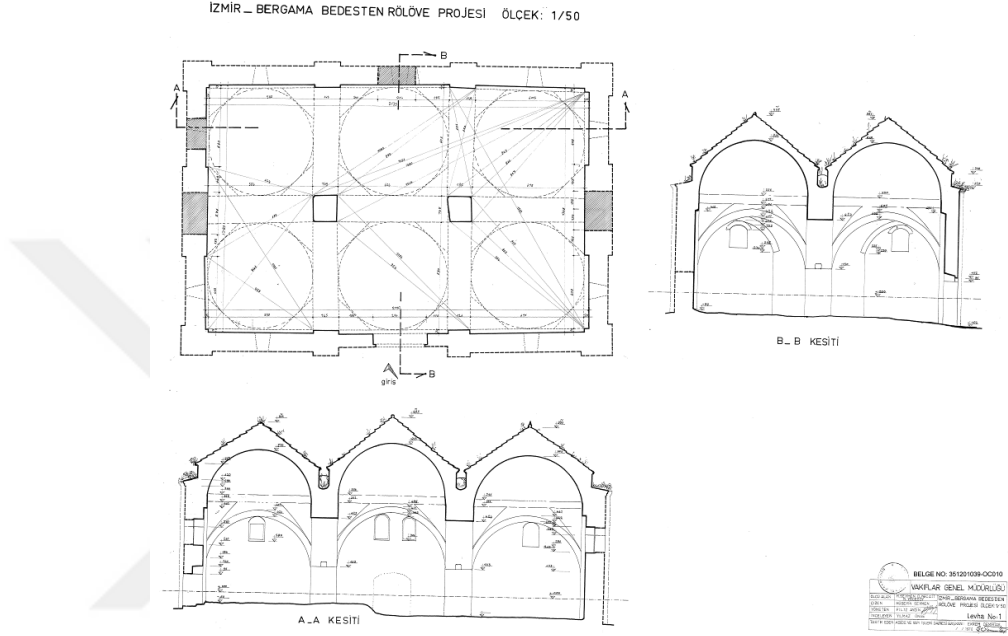

Şekil 2.92 Gelibolu Bedesteni'ne ait tarihsiz rölöve çizimleri kesit (VGM Arşiv)

Plan ve kesit çizimleri Vakıflar genel Müdürlüğü arşivlerinden alınmış olup, üzerinde tarih bilgisine rastlanılmamıştır. Dosyaya ait raporda; planda köşelerde çizilmiş payandaların sonradan eklendiği belirtilmektedir.

Bergama Bedesteni

16-17. yüzyıllar arası yapıldığı tahmin edilmektedir. 1,4m kalınlığında iki fil ayağı üzerine 24 adet sivri kemer aksı bulunmakta ve bu aksı altı kubbe örtmektedir (Şekil 2.93). Bedestenin dört cephesinde de kapı bulunmaktayken zamanla bu kapılar etrafındaki dükkânlar vasıtasıyla kapatılmıştır (VGM, 1956).

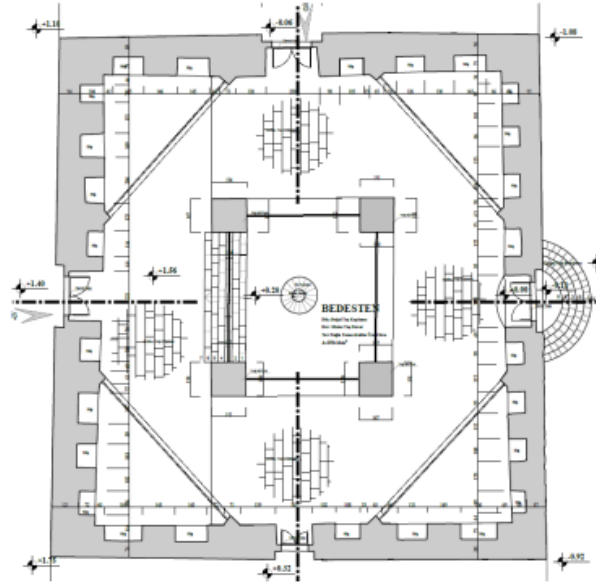

Şekil 2.93 Bergama Bedesteni'ne ait 1970 yılı rölöve çizimleri (VGM Arşiv)

Ana duvarlar taş ve tuğla, kemer ve kubbeler tamamen tuğla malzeme ile örülmüştür. Yapı kötü durumda ve restorasyona ihtiyaç duymaktadır.

Trabzon Bedesteni

Yapının kitabesi bulunmadığından kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Keme ve moloz taş malzeme ile kareye yakın dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir.

Şekil 2.94 Trabzon Bedesteni'ne ait 2021 yılı restitüsyon çizimi (VGM Arşiv)

Şekil 2.95 Trabzon Bedesteni'ne ait görsel (VGM arşiv)

Yapının içinde dört adet ayak bulunmaktadır. Ayaklar yarı yüksekliğe kadar kesme taş, geri kalanı ise taş ve tuğla ile almalışık düzende yapılmıştır. Bedestene girişler ise kuzey ve güney kapılarından sağlanmaktadır (Şekil 2.94, 2.95). 2013 yılında yangın geçiren yapı, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından ufak çaplı bir restorasyona uğramıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün Projelendirme çalışmaları tamamlanmakta olup, yapının restorasyon çalışmalarına başlanılmaktadır.

2.4.3 Şanlıurfa Bedesteni'nin arasta bedesten plan özelliğindeki yeri

Şanlıurfa Bedesteni (Kazaz Pazarı), hanların yoğun olduğu tarihi ticari alanın merkezinde yer alan 16.yüzyılda inşa edilmiş bir yapıdır. Yapısal olarak dönem özelliklerini yansıtmaktadır. Genel olarak yapı bütünlüğünü ve mimari değerleri korumuştur.

Yapı, birden fazla sokağın kesişmesiyle oluşmuş arasta örnekleri ile (L plan tipinde Mısır Çarşısı ve T plan tipinde Edirne Selimiye Arastası) birebir benzerlik göstermektedir. Genel olarak sokak dokusu boyunca karşılıklı dükkânlar ile tonoz üst örtü arasta özelliği göstermesindeki en büyük unsurlardır. Ancak yapının doğu-batı aksının orta kısmında yer alan ve yapıyı çevresindeki diğer ticari yapılardan ayıran kubbeler, giriş kapılarının yüksek güvenli olması ile aydınlatma amaçlı pencerelerin yüksekte (tepe pencereleri ve giriş kapısı üzerlerinde yer alan üç adet pencere), güvenli olmaları yapının bedesten olarak nitelendirilmesinde en büyük rolü oynamaktadır.

Sokak dokusu üzerinde karşılıklı sıralanmış dükkânların yer aldığı Şanlıurfa Bedesten'i Cezar'ın (1985) yapmış olduğu arasta bedesten sınıfında değerlendirilmektedir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1 Bedesten (Kazzaz Pazarı)'in Konumu ve Tarihi

Genel olarak kapalı çarşı, arasta gibi yapılar bedesten ile karıştırılmaktadır. Oysaki hanların, pazar diye tabir edilen alışveriş mekânlarının hatta kimi zaman ahşaptan yapılmış arastaların arasından bir kale gibi sıyrılan bedestenler, şehirlerde merkezi konumda ve tek olmaları sebebiyle de farklıdır (Eyice, 1991).

Şanlıurfa ili, Eyyübiye ilçesi, Pınarbaşı Mahallesi, tarihi hanlar-çarşılar bölgesinde yer alan ve kuzeyde Gümrük Hanı, güneyde Koltukçu Pazarı, doğuda Hanönü Çarşısı, batıda Sipahi Pazarı'nın çevrelediği Şanlıurfa Bedesteni (Kazaz Pazarı), Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman zamanında Urfa Valisi Behram Paşa tarafından yaptırılmıştır (Kürkçüoğlu, 2011).

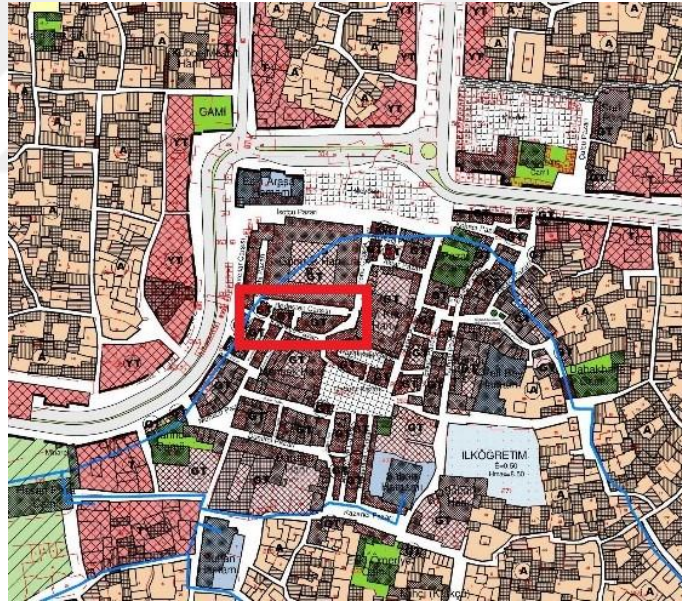
1827 tarihinde şehri ziyaret eden Buckingham (İngiliz yazar, gazeteci ve gezgin), kentte birçoğu bakımlı olan çok sayıda han ve kervansaraydan bahsetmektedir. Bunlardan biri olan Gümrük Han'ın hemen hemen 100 odalı olduğu, hepsinde de yerde hasır ve yatak olan odalarının bir kısmının 8-10 kişi alacak büyüklükte olduğunu ve hanın bir kapısının büyük kubbeli pazara (bedesten), bir kapısının yola açıldığını söylemektedir (Özme, 2002).

Bedestenin yapım tarihi ile ilgili herhangi bir kaynak veya vakfiyede kesin bir bilgi yer almamakla beraber, yapının Gümrük Hanı ile olan ilişkisi, Gümrük Han'ının estetik cephe tasarımlarında Bedestenle bütün olan tarafının sağır olarak yapılmış olması, Sipahi Pazarıyla birlikte tasarlanmış olabileceği veya Gümrük Han'ı yapıldıktan hemen sonra her iki yapının Gümrük Han'ına bitişik yapılmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Gümrük Han'ının kitabesinde belirtildiği üzere Miladi 1566 yılında dönemin Valisi Behram Paşa tarafından yaptırıldığı Karakaş (1985) bilindiğine göre Bedestenin de aynı tarihte veya sonrasında yapıldığı kuvvetle muhtemeldir.

Bedestenin mimari yapısı ve vakfiyelerinden anlaşılabileceği üzere sonradan açılmış bir kapısı ile beraber toplam beş kapısı bulunmaktadır. Kuzey kısmında bedestene geçiş

kapısı bulunan Gümrük Hanı, batı kısmında H.1154 (M. 1741) tarihli Rızvan Ahmet Paşa Vakfiyesinden anlaşıldığı üzere bir dükkânının bozularak bedestene geçiş kapısının sağlandığı Sipahi Pazarı yer almaktadır (VGM Arşivi, 2020). Doğusunda bedestenin ana kapısının açıldığı sokakta Hanönü Çarşısı, güneyinde ise bedestenin iki adet kapısının olduğu Pamukçu Pazarı bulunmaktadır.

Bedesten zaman içerisinde asıl işlevini yitirdikten sonra ipeğin el ile işlenerek oluşturulması olan **‘Kazazlık’** ürünlerinin yapılarak satıldığı yer haline dönüşmüş bu dönemde Kazaz Pazarı adını almıştır. Zamanla kazazlık sanatının önemini yitirmesi sonucunda da günümüzde yöresel kıyafetlerin satıldığı yer halini almıştır. Halen Rızvan Ahmet Paşa Vakfı mülkiyetinde olan Şanlıurfa Bedesten 'inde vakıf eliyle kiralanan mekânlar, kullanıcıları tarafından yöreye özgü kıyafet, vb. ürünlerin satıldığı dükkânlar olarak işlevini sürdürmektedir.

Şekil 3.1 Şanlıurfa Koruma Planında geleneksel ticari alan

Şekil 3.2 Bedesten ve yakın çevresi

Yapı üzerinde herhangi bir yapım veya onarım kitabesi bulunmamaktadır. Yapıyla ilgili ulaşılan en eski kaynak VGM arşivlerinde yer alan Rızvan Ahmet Paşa Vakfiyesidir. 737 numaralı defterin 218 sahife ve 84. sırasında Rakka Valisi Ahmet Paşa'nın tarihsiz vakfiyesinin bir bölümünde '*Urfa şehrinde, Behram Paşa vakfından yıkılmaya yüz tutmuş olan yapı, vakfına senede 25 kuruş zemin kirası verilmesi karşılığında kadı onayı ve mütevellinin izni ile satın alarak gümrük hanı olması için vakfa ekledim. Kible tarafında yeniden bina ve tamir ettirdiğim Bezzasistan ...*'(Sadeleştiren Vakıf Uzmanı İbrahim Turhan) yazdığı üzere Gümrük Han ve bedesteni tamir veya inşa ettirdiği anlaşılmaktadır (Ek-1).

Bedesten 248 ada 31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51 parsel, 541 ada 2-3-4 parsel, 542 ada 1-2-3-4-5-6-7-8-16 parsel, 543 ada 1-2-3-4-5-6-7-25-26-27 nolu parseller üzerinde yer almaktadır (Şekil 3.1, 3.2). Bedesten Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu tarafından 02.07.1987 tarih ve 3453 sayılı kararla korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Şanlıurfa Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 06.11.2009 tarih ve 981 sayılı kararı ile taşınmaza ait tescil kararının devamına karar verilmiştir (Ek-2, 3).

3.2 Bedesten (Kazzaz Pazarı)'in Mimari ve Yapısal Özellikleri

3.2.1 Yapının genel tanımsal analizi ve metodoloji

Bedestenin analizi üç grupta ele alınmıştır;

Genel tanım; Bedestenin genel olarak (statik, estetik, kullanılabilirlik, vb.) bulunduğu konum çevre ilişkisi yapım tekniği, malzeme tanımlamaları ve statik yapısı değerlendirilmiştir.

Dış tanım; Bu tanım grubunda yapının cepheleri ve yapının üst örtüsü hakkında bilgiler verilmiş, cephede bulunan yapı elemanlarının boyutları ve özgünlük durumları hakkında bilgiler verilmiştir. Yapı elemanları ve malzeme hakkında durum tespitleri yapılarak, bozulma ve onarımlar değerlendirilmiştir.

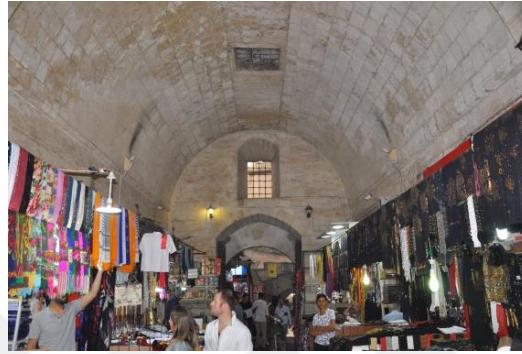
İç tanım; Bedestene hizmet eden dükkânlar, eyvanlar, geçiş aksları, üst örtü, geçiş elemanları (kemer, pendentif, vb.), Gümrük Hanı'na hizmet eden bölümler ile bunların özellikleri hakkında detaylara yer verilerek onarım, bozulma ve eklentilere değinilmiştir.

Zemin, malzemenin tanımı, özgünlük ve yapım tarihi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Öncesinde var olan veya sonradan eklenmiş niş, kapı, pencere, seki, vb. detaylara değinilmiştir. Zemin tanımlamada; mekânın döşeme özgün veya kaplama malzemesi, cinsi, boyutları ve konstrüksiyonu, tavan tanımlamasında malzemesi, fiziksel durumu ve boyutu anlatılmaktadır.

3.2.1.1 Genel Tanım

Şanlıurfa ili, Eyyübiye ilçesi, Pınarbaşı Mahallesi, tarihi hanlar-çarşılar bölgesinde yer alan yapı, kısmen iki katlı olmasına rağmen bedestene hizmet eden kat sayısı tektir. Yapının '**737 numaralı defterin 223 sahife ve 85. Sırasında kayıtlı rakka Valisi Ahmet paşanın Recep 1154 tarihli**' vakfiyesinden anlaşılacağı üzere üst katı Gümrük Hanı'nda yer alan odalara mahzen olarak yapılmıştır. Bedesten tapuda dükkân ölçeğinde parsellere ayrılmış olup, toplamda 43 parselden oluşmakta ve 705 m²'lik alana sahiptir. Yöreye özgü kıyafet, vb. ürünlerin satıldığı bedesten aktif olarak kullanılmaktadır.

Yapının ana malzemesi yöreye özgü kireç taşıdır. Ana girişi doğu cephesinde yer almakta ve güney tarafında iki, kuzey tarafında bir, batı tarafında bir olmak üzere toplamda beş adet kapısı bulunmaktadır. Doğu cephesinde giriş kapısından başlayan beşik tonozu dört kubbe takip ederek beşik tonozla doğu-batı aksında tamamlanır (Şekil 3.3, 3.4). Kuzey-güney aksında ise biri orta, biri batı sınırında olan beşik tonozlu iki kol uzanarak güney cepheye açılan kapılar ile sonlanır.

Şekil 3.3 Doğu giriş kapısı içerden görünüş

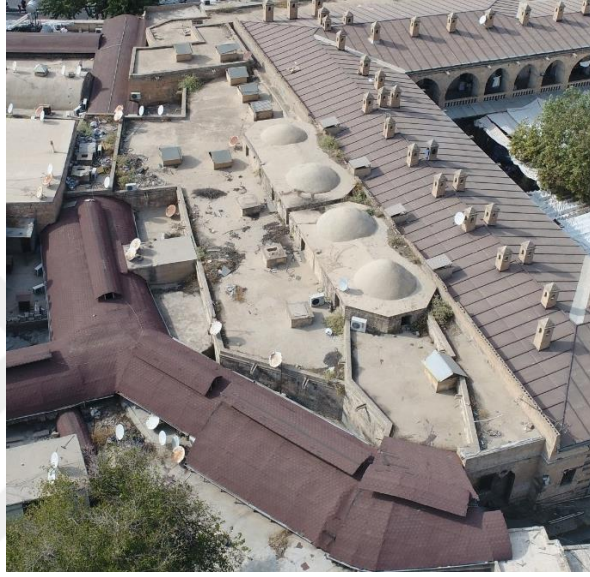

Şekil 3.4 Doğu-batı aksı (Doğu giriş kapısından görünüş)

Kubbeler kireç taşı ile yapılmış ve ikişer gruplar halinde tek kaidede mesnetlenmiştir. Bu kaideler kubbeye beraber üst örtüsü çimento esaslı malzeme ile kaplanmıştır. Tonozları örten dam da çimento esaslı malzeme ile geçilmiştir. Ancak doğu-batı aksını oluşturan kısmın kuzey tarafında kalan ve Gümrük Hanına mahzen olan bölüm, Gümrük Hanının çatısı altında kalmaktadır (Şekil 3.5). VGM arşivlerinde yer alan bilgilere göre; toprak üst örtünün bir kısmı 1970 yılında kısmen çatı altında kalacak şekilde düzenlenmiştir. 1978 yılında ise yıkılan tonozlar onarılmış, yapının dam kısmına 0,07 m. kalınlığında demirli mozaik beton atılmıştır (VGM, 1983).

Damda yapının aydınlanması için yapılmış üç tanesi çimento esaslı malzeme ile kapatılmış olmak üzere toplamda 11 adet tepe penceresi bulunmaktadır. Bu tepe pencerelerinin bulundukları yerler baca şeklinde yükseltilmiştir.

Yapının üst örtüsü çeşitli yükseltilerde düzenlenmiştir. Bunun sebebi kubbe ve tonozlar arasındaki kot farkı dışında yapının kısmen iki katlı olmasıdır (Şekil 3.6).

Şekil 3.5 Yapının yukardan görünüşü

Şekil 3.6 2000’li yıllara ait olduğu tahmin edilen tarihsiz üst örtü görseli (Kürkçüoğlu Arşiv)

Yapının geçmişte geçirdiği esaslı onarımlardan biri Abide ve Eski Eser Onarım Fişi’nden öğrenilmektedir (VGM, 1983). Bunun dışında 1998 yılında yapılmış esaslı başka bir onarım bilgisine Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 06/11/2009 tarih 981 sayılı karar ekinde, vakfiyelerden de bir diğer onarım bilgisine

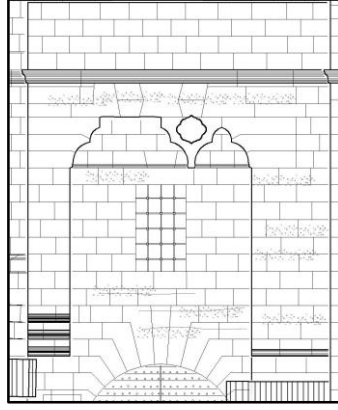
ulaşılmaktadır. Bunun dışında günümüze ulaşmış herhangi bir onarım bilgisine rastlanılmamıştır. Yapı mevcut haliyle çok fazla niteliksiz eklentilere ve müdahalelere maruz kalmış olsa da statik açıdan önemli bir problemi bulunmamaktadır.

3.2.1.2 Dış tanım

Yapının cephe veren kısımları yok denecek kadar azdır. Bunun nedeni kuzeyinin Gümrük Hanı, batısının Sipahi Pazarı ve güneyinin de büyük ölçüde dükkânlarla sarılmış olmasıdır.

Yapının en önemli cephesi hem ana giriş, hem de sokağa bakması nedeniyle doğu cephesidir. Ayrıca estetik kaygının yer aldığı tek cephe olma özelliği gösterir. Bu cephede giriş kapısının üstünde kuzey (Gümrük Han'la birleştiği kısım) tarafında dükkânın ana duvarının, güney tarafında ise 1,50 m, 1,75 m ve 2,00 m kot yüksekliğinde üç adet taş binginin taşıdığı 0,60 m derinliğinde saçak bulunur. Saçağın orta kısmı ana kapı üzerindeki pencere açıkta kalacak şekilde içeri girinti yapar. Pencere bitiminden sonra yarım beşik tonozla öne doğru kapanarak yükselen duvarla aynı çizgiye gelecek şekilde taş sarkıt süslemelerle bitirilir.

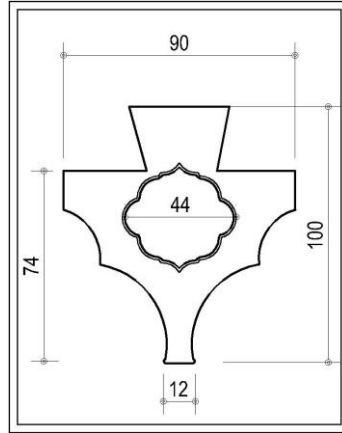
Taş sarkıtlar içeri doğru cep yapmış boşlukta 3 eşit kemer görüntüsü verir. Estetik açıdan hareket sağlayan sarkıt süslemelerden güney taraftaki büyük bir deformasyona uğramış olup, kemerle birleşen kilit kısmı dışındakiler tamamen yok olmuştur. Kuzey tarafta kalan sarkıt süsleme halen mevcudiyetini sürdürmekte ve iyi durumdadır. 0,90 m eninde olan ve 0,75 m kadar aşağı sarkan süslemeler estetik görüntü ve malzeme hafifletilmesi amaçlı gül pencereyi andıran 0,40m çapında oyma işçiliğe sahiptir (Şekil 3.7, 3.8, 3.9).

Şekil 3.7 Yapının mevcut saçak çizimi

Şekil 3.8 Sarkıt süslemenin kopan bölümü

Şekil 3.9 Sarkıt süsleme çizimi

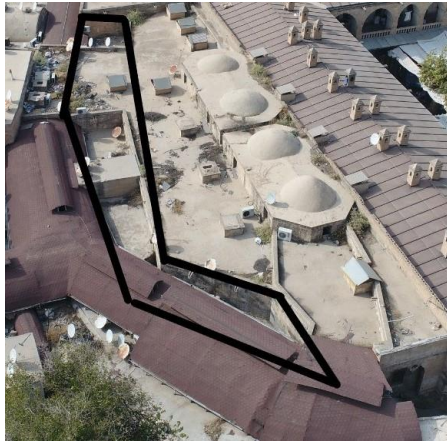
Ana giriş kapısı doğu tarafından bakıldığında 2,12 m genişliğinde, düzgün kemerli ve 3,13 m yüksekliğindedir. 0,24 m'lik kapı eşiğini 2,28 m eninde ve 3,88 m yüksekliğinde bir sivri tonoz takip ederek toplam kapı derinliği eşikle beraber 1,42 m'ye ulaşır. Kapının üstünde yer alan ve kapıyı düşeyde tam olarak ortalamayan pencere

0,75 m eninde, 1,29 m yüksekliğinde ve 1,42 m derinliğindedir. Pencere, lokmalı demir parmaklıklı ve doğramasızdır.

Yapının kısmen de olsa cephe özelliği gösteren bir diğer tarafı güney cephesidir. Bu cephenin doğu kısmını, doğu cephesinin köşesinden iki tane bedesten duvarı oyularak oluşturulmuş dükkân ile başlayarak güney cephedeki orta giriş kapısına kadar toplam 16 adet dükkân çevreler. Dükkânların üstü çimento esaslı malzeme ile kaplanmış olup, dam bedestene göre daha alt kotta (Ortalama 3,73 m kotunda) kalmaktadır (Şekil 3.10, 3.11).

Şekil 3.10 Güney cepheyi çevreleyen dükkânlar

Şekil 3.11 Güney cephedeki dükkânların üst kotu

Güney cephenin ortasında yer alan kapı, doğu kapısıyla benzerlik gösterir. Kapının her iki yanında bedesten duvarı oyularak oluşturulmuş birer dükkân bulunur. Güney cephesinden bakıldığında 0,16 m ve 0,18 m riht yüksekliğine sahip iki adet basamaktan

inildikten sonra zeminden yüksekliği 2,98 m, eni 1,91 m olan 0,18 m derinliğinde kapı nişi bulunur. 0,16 m rıhtlı bir basamak daha inildikten sonra 2,13 m eninde ve 3,95 m yüksekliğinde sivri tonoz kavsara¹ takip eder ve toplam kapı nişi ile beraber derinlik 1,30 m'ye ulaşır. Sivri tonoz bitiminde 18 cm rıhtlı bir basamaktan inilerek bedestenin güney cepheye uzanan orta kol kısmına giriş yapılmış olur. Bu kapının üstünde doğu kapısında olduğu gibi 0,70 m eninde, 0,91 m yüksekliğinde ve 1,30 m derinliğinde aydınlatma penceresi bulunur. Pencere lokmalık demir parmaklıklı ve doğramasızdır. Güney cephenin batı kısmını, orta kapıdan Sipahi Pazarına sınır olan kapıya kadar beş adet dükkân kapladığından Bedestenin güney cephesini sadece iki adet giriş kapısı oluşturur.

Bedestenin doğu-batı aksından güney cepheye kol yaparak uzanan iki adet tonoz yapısının arasında kalan bölümde (güney cephedeki iki giriş kapısı arasında yer alan bölüm) beş adet dükkân bulunmaktadır. Dükkânlardan iki tanesinin üst örtüsü orta giriş kapısının üst örtüsü ile aynı kot yüksekliğine sahiptir (5,56 m). Diğer üç dükkân nispeten daha alt kotta yer almaktadır (3,76 m). Bu kısımda yer alan dükkânların mimari kurgu bakımından ve yapılarda kullanılan malzemenin niteliği değerlendirildiğinde cephedeki diğer dükkânlara oranla daha özgün olduğu kanaati oluşmaktadır.

Güney cephenin son kısmını oluşturan ve Sipahi Pazarına sınır olan kapı da anlatılan diğer kapılar ile benzer özellik göstermektedir. Bu kapının da her iki yanında duvarın oyulmasıyla oluşturulmuş birer adet dükkân bulunmaktadır. Güney cephesinden bakıldığında 0,21 m ve 0,25 m rıht yüksekliğine sahip iki adet basamaktan inildikten sonra zeminden yüksekliği 3,24 m, eni 1,91 m olan 0,20 m derinliğinde kapı nişi yer alır. Bunu 2,11 m eninde ve 4,08 m yüksekliğinde bir sivri tonoz takip eder. Toplam kapı derinliği 1,32 m'ye ulaşır. Kapı derinliğinde bulunan 0,19 m rıht yüksekliğine sahip sahanlıktan bedestene inilir. Bu kapının üstünde de doğu kapısının ve diğer güney kapısının üstünde olduğu gibi 0,80m eninde, 1,25 m yüksekliğinde ve 1,32 m

¹ Kavsara: Kemerlerin eğrisel alt yüzeyi. Taçkapı'da asıl giriş kapısının üstünde kalan iç bükey örtü kesimi. Mukarnas ya da tonozla örtülü olabilir (URL-13).

derinliğinde bir aydınlatma penceresi bulunmaktadır. Kapıyı düşeyde tam olarak ortalayan pencere, lokmalı demir parmaklıklı ve doğramasızdır.

Güney cephesinde Mençek Hanının giriş kapısından bedestene doğru yapılmış bir kemer yapısı ve bu kemeri güney cephe orta kapısını da içine alarak devam eden moloz örgülü bir tonoz yapısı takip eder. Bu tonoz yapısı güneye doğru uzanan orta kol yapısını ve devam eden iki dükkânı içine alacak şekilde sonlanır. Güney cephesinde göze çarpan bir diğer unsur Sipahi Pazarına sınır olan ve güneye doğru uzanan kısmın üst örtü kot yüksekliğinin kubbelerden sonraki en yüksek kotu oluşturmasıdır. Bunun nedeni de yine Sipahi Pazarı ve Bedestenin birbirine dayanan dükkânlarının üzerinde Gümrük Han'ına hizmet eden mahzen yapılarının var olmasıdır.

3.2.1.3 İç tanım

Bedestenin ana kapısı olan doğu cephesinden doğu-batı aksını oluşturan ana sokağa girildiğinde, Gümrük Hanına dayanan kuzeydeki dükkânların güney kısımda yer alan karşı dükkânlara oranla daha düzenli ve orantılı olduğu gözlenmektedir. Giriş kapısından başlayan 4,54 m kot yüksekliğindeki ve yaklaşık 5.00 m açıklığındaki sivri tonoz, tam orta akstan tepe pencerelerinin yer aldığı kısımda sal taşlarıyla geçilerek beşik tonoz halini almaktadır. Bu bölümde 0,90 m x 0,90 m ölçülerinde bir adet tepe penceresi bulunur. Diğer bölümlere oranla tepe penceresinin az olma sebebi ana giriş kapısı ve kapı üstü penceresiyle yeterli aydınlatmanın sağlanması olmalıdır. Tonoz örtü 2,22 m kotunda 0,09 m yüksekliğinde bir silme ile sonlanır ve bu silme iç kısımda yapıyı boydan boya dolandır.

8,25 m boyunca devam eden tonoz bölüm 0,53 m enindeki sivri kemerle sonlanır. Sivri kemeri sırasıyla yarıçapları 2,55 m, 2,60 m, 2,61 m ve 2,50 m olan, aralarında yine sivri kemerlerin olduğu dört adet kubbe takip eder. İlk ve son kubbede üçer, aradaki kubbelerde ikişer pencere bulunur. Bu kubbelerin içerden kot yükseklikleri sırasıyla 7,70 m, 7,83 m, 7,73 m ve 7,61 m'dir. 6,00 m kotuna kadar düzgün kesme taş şeklinde devam eden kubbelerin sonraki kısımları sıvanmıştır. Son kubbede doğu batı aksı tonoz yapısıyla devam ederken, aynı zamanda güney kısma ek olarak kol veren bir tonoz, geçiş bağlantısı yine bir başka açıklıkta tonozla bağlanır. Doğru batı aksında

kubbeleri 4,54 m kot yüksekliğindeki ve yaklaşık 5,16 m açıklığındaki tonoz takip eder. Sivri tonoz olarak başlayan yay kısım tam orta aksta tepe pencerelerinin yer aldığı kısım sal taşlarıyla geçilerek beşik tonoz haline döner. 15,38 m uzunluğunda olan tonoz bitim kısmında 90 derecelik açıyla güney tarafa destek verecek şekilde devam ederek güneyde kapıyla sonlanır.

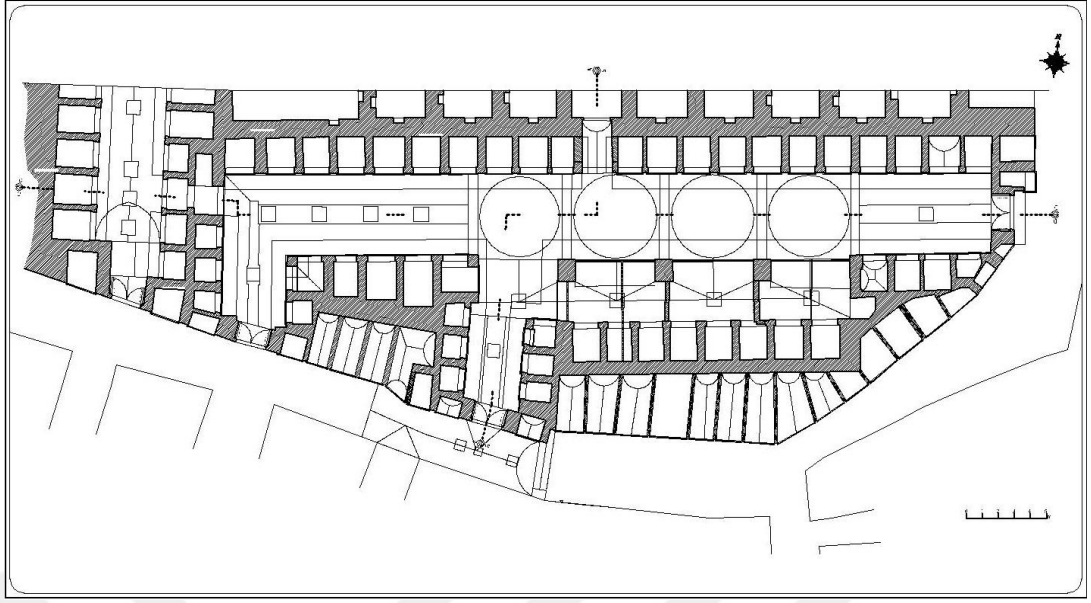
Doğu-batı aksındaki ilk tonozlu bölümde karşılıklı dört adet dükkân bulunur. Gümrük Hanına dayanan dükkânlar, karşı sıradakilerine oranla daha düzenli olup, özgün izlenimi vermektedir. Bu sıradaki 21 adet dükkân yaklaşık olarak aynı ölçülerdedir. Doğu giriş kapısından başlayan 11 adet dükkân Gümrük hanına kapı geçişinin sağlandığı açıklıkla bölünse de kapı açıklığı sonrası yine aynı düzende 10 adet dükkân ile devam etmektedir. Doğu-batı aksının güneyindeki dükkânlar, kuzey tarafa oranla daha karmaşık ve düzensizdir. Tonoz kısmında birbirini takip eden ve boyutları birbirinden farklı dört adet dükkânı yaklaşık olarak 5,00m eninde ve 3,85m derinliğinde üç adet eyvan takip eder. Eyvanların güneyinde, kuzey cephe ile aynı özellikteki dükkânların eyvan yapıldıktan sonra geriye ötelenmiş dükkânlar hissi veren mahzenleri ile karşılaşılır. Bu bölümlerin aslında dükkân olarak yapıldığı ancak mevcut kullanımında eyvanların dükkân olarak kullanılması nedeniyle bu işlevini yitirdiği düşünülmektedir. İlk eyvanda iki, diğer eyvanlarda üçer adet olmak üzere toplamda sekiz adet mahzen yapısı bulunur. 0,37 m derinliğinde kemer yapısından girilen mahzenlerin derinliği 2,10 m uzunluğundaki beşik tonozlu bölüm tamamlar. Mahzenlerin eni ortalama 1,70 metredir. İki adet mahzen yapısının bulunduğu eyvanda yönü batıya bakacak şekilde daha geç dönemde yapıldığı düşünülen bir mahzen yapısı daha bulunmaktadır. Ancak diğer mahzenlere göre daha küçük ve düzensizdir (Şekil 3.12).

Üç adet eyvan boşluğu ve güneye devam eden aksın geçiş kısmını oluşturan 5 m enindeki açıklıklar eşit ölçülerde dört adet sivri kemer ile geçilmiştir. Aynı zamanda kubbelerin oturduğu bu kemerler doğu ve batı kısımda dükkân duvarlarına, ortada ise üç adet 1,10 m x 1,36 m ölçülerindeki kemer ayaklarına dayanmaktadır. Kemer ayakları ile mahzenlerin başlangıcına kadarki bölüm sivri tonoz ile geçilmiştir. Bu tonozlar kemer açıklıklarından gelen sivri tonozla dik olarak kesişmiştir. Üç adet

eyvan boşluğu ve güneye devam eden kolun geçiş kısmını oluşturan 5 m enindeki açıklıklar ile mahzen arasında kalan dört eşit bölümün üstünü örten sivri tonozlu kısımlarda simetrik olarak ortalanmış 0,90 m x 0,90 m boyutlarında birer adet tepe penceresi bulunur. Eyvan ile aynı açıklıkta başlayan ve güney cepheye uzanan orta aks kısım eyvanla aynı derinlikte bir dükkân boyu daralarak 3,53 m açıklığında ve 4,23 m kot yüksekliğindeki sivri tonozla devam ederek orta giriş kapısıyla sonlanır. Bu tonoz kısmında da 0,90 x 0,90 metre boyutlarında bir adet tepe penceresi bulunur ve bu kısımda karşılıklı üçer adet dükkân mevcuttur. Güney kapısı çıkışında var olan sokak zemin kotu ile bedestenin doğu-batı aksı zemini arasındaki 1,12 m'lik kot farkı 9,60 m uzunluğunda % 4,6'lık eğimli rampa ile (0,44 m) ve dört adet basamakla (0,68 m) geçilmiştir.

Doğu-batı aksının son kısmını oluşturan kubbelerden sonraki tonozlu kısmın güney tarafında ise baştaki ve sondakiler iki yöne cephe verecek şekilde beş adet dükkân bulunmaktadır. Bu dükkânlardan orta kısımda bulunan üç dükkânın derinlikleri diğer dükkânlardan farklı derinlik boyutlarındadır. Bunun nedeninin güneye kol yapan iki tonoz arasında kalan kısmın güney cephede bedestenden bağımsız dükkânlarla değerlendirilmiş olduğu düşünülmektedir. Bu kısmı oluşturan tonoz bölüm ana kapılara uzaklığı nedeniyle en fazla tepe penceresinin (dört adet 0,90 m x 0,90 m ölçülerinde) olduğu bölümdür.

Bedestenin Sipahi Pazarına komşu olan batı kısmı doğu batı aksından 90°'lik açıyla güneye doğru aynı tonoz yapısıyla devam eder. Bu kısmın tonoz yapısında kapı ve kapı üstü penceresi olması nedeniyle yalnızca bir adet 0,90 m x 0,90 m ölçülerinde tepe penceresi bulunmaktadır. Güneye uzanan bu kısmın doğu tarafında yalnızca iki adet dükkân açıklığı bulunur. Sipahi Pazarına dayanan kısımda ise dört dükkândan birinin H.1154 (M.1741) tarihli Rızvan Ahmet Paşa Vakfiyesinden anlaşıldığı üzere bedestene geçiş kapısı olarak değiştirildiği, bozulan dükkânın geçiş holü üzerinde yönü güneye bakacak şekilde bir açıklığın dükkân olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır (VGM Arşivi, 2020). Ancak dükkân bozularak sağlanmış bu geçiş tam olarak kapı görevi görmez. Sadece bir geçiş holü olma özelliği gösteren bu kısımda herhangi bir kapı doğraması bulunmamaktadır.

Şekil 3.12 Bedesten zemin kat planı -rölöve

Zemin

Bedestenin zemini yakın dönemde traverten taşı ile kaplanmıştır. Her dükkân önünde yapının tamamını içerden çevreleyen yaklaşık 0,15 m yüksekliğinde ve eni 0,90 m ile 1,25 m arasında değişen sekiden çok kaldırıma benzeyen yükselti mevcuttur. Mevcut yapıda seki olarak tabir edilebilecek tek kısım Gümrük Hanına geçiş kısmında her iki yanda bulunan yükseltilerdir (Şekil 3.13).

Tescil kararı ekinde yer alan envanter fişi ve raporda görüleceği üzere Bedestenin 1998 yılındaki onarımında dükkân önünde yer alan sekilerin kaldırıldığı ve sokak dokusuna cephe veren dükkânların zemin kotunun yaklaşık bir metre indirilerek aynı seviyeye getirildiği anlaşılmaktadır. Zeminde bazalt döşemenin söküldüğü ve yerine traverten kaplama yapıldığı görülmektedir (Şekil 3.14).

Şekil 3.13 Gümrük hanı çıkışında bulunan sekiler

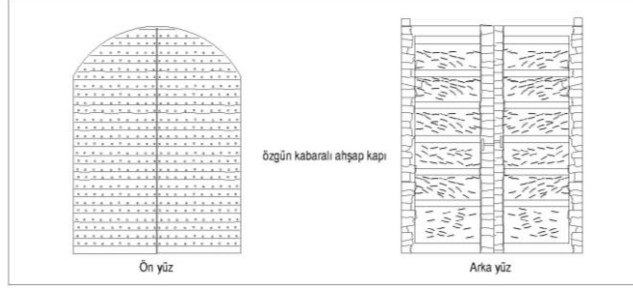

Şekil 3.14 Zemin traverten kaplama

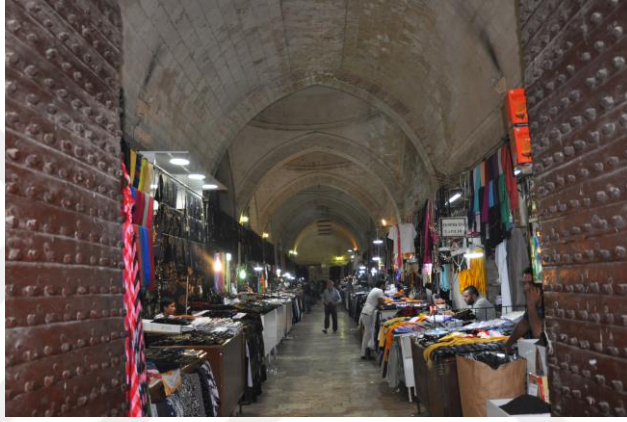
Kapılar

Yapının beş adet kapı açıklığı bulunsa da birbiriyle birebir benzerlik gösteren dört adet kapı doğraması bulunmaktadır. Beşik tonoz kavsaralı bu kapılar segment (yay) kemerlerle geçilmiştir. Güneyde bulunan iki, doğuda bulunan ana giriş kapısı ve Gümrük Hanına geçişi sağlayan kuzey kapılarıdır. Bedesten ve Sipahi Pazarı arasında bir dükkânın bozularak kapı geçişinin sağlandığı kısımda ise herhangi bir kapı kanadı bulunmamaktadır. Mevcut kapı doğramalarının tamamı ahşap levhaların yan yana

getirilmesi ve arkadan kuşaklara büyük çiviler çakılmasıyla oluşturulmuş, arka yüzeyleri hariç tamamı dövme demir ile kaplanmıştır (Şekil 3.15, 3.16).

Şekil 3.15 Özgün giriş kapı çizimleri

Şekil 3.16 Doğu cephe giriş kapısı

3.2.2 Yapım tekniği ve malzeme

Şanlıurfa tarihi ticari alanında bulunan diğer tüm yapılarda olduğu gibi bedestende de geleneksel yığma yapım teknikleri uygulanmıştır. Kapı, pencere, niş, vb. açıklıkları geçmek için kemer, taş veya ahşap lentolar kullanılmıştır. Bu açıklıklara oranla daha büyük açıklıklar kemer, kubbe, tonoz ve ahşap kirişleme gibi yapı elemanlarıyla geçilmiştir.

Şanlıurfa'da kullanılan ana yapı malzemesi kireç taşıdır. Bu malzeme genel kullanım itibariyle anıtsal yapılarda çoğunlukla düzgün kesme taşla, sivil mimaride ise mülk sahibinin maddi gücüne bağlı olarak moloz, kesme taş veya almasıık kullanım gibi seçeneklerle kendini göstermektedir. Ana yapı malzemesi olan kireç taşının temin edildiği ocakların bir kısmı günümüzde faaliyetini sürdürürken bir kısmı işlevini yitirmiştir. Eski usul ile temin edilen taş ocaklarında malzemenin çıkarılması sonucu meydana gelen oyuk ve boşlukların oluşturduğu yapay mağara izlenimi göze

çarpmaktadır. Bu mağaralara örnek olarak tescillenmiş ve günümüzde ziyarete açık olan Bazda Mağaraları örnek gösterilebilir (Şekil 3.17).

Şekil 3.17 Bazda mağaraları (Kürkçüoğlu Arşiv)

Ana yapı malzemesi olan kireç taşının kullanım alanları malzemenin niteliğine, kalitesine ve sertliğine göre değişmektedir. Yapılarda kullanılan malzemenin genel olarak damarsız, çatlaksız ve sert olması gibi kriterler aranmaktadır. Tarihi yapılara baktığımızda hemen hemen tamamında bu özelliklerin yer aldığı ve yapının günümüze kadar gelmesinde malzeme kalitesinin ön planda olduğu gözlenmektedir. Bunun en büyük nedeni ise taşın ocaktan çıkarılma süresi ve iş yükünün fazla olması nedeniyle taş ustasının kalitesiz bir taş için saatlerce uğraşmak yerine taşın kalitelisini bulup çıkarma isteği yatmalıdır.

Yapının statik olarak sağlam ve dayanıklı olması için sertlik derecesi yüksek taş tercih edilse de aksine yapının estetik özelliklerini oluşturan süsleme, oyma, silme, vb. öğeler için taşın işlenebilirliğinin fazla olduğu ve sertlik derecesi düşük malzeme tercih edilir. Aslında aynı malzemeden teşkil taşın ocaktan çıkış önceliği sertliği belirler. Yüzeye yakın ve havayla daha çok temas eden tabaka sert olurken daha derinlere inildikçe malzeme yumuşamaya başlar. Bunun nedeni kireç taşının havayla tepkimeye girme oranıdır. Yapılarda kullanılan taşlar zamana bağlı olarak malzemenin havayla tepkimeye girmesi sonucu sertleşir, ancak döşeme gibi hemen kullanıma maruz kalan ve aşınma ihtimali yüksek taşlar için zaman kısıtlaması olması ve sertleşmenin beklenemeyeceği nedeniyle mutlak suretle sertlik derecesi yüksek taşlar tercih edilir.

Kireç taşının ana yapı malzemesi olarak kullanılması dışında aynı zamanda bağlayıcı harcın da yine sönmüş kireç, hidrolik kireç ya da kaymak kireçle oluşturulması hatta

bağlayıcı harcın içerisinde agrega olarak kullanılması yapıyı tamamen doğal ve saf hale getirmektedir. Bu da yapının bir bütün halinde hareket etmesine ve dış etmenlere karşı aynı tepkiyi vermesine olanak tanımaktadır.

Bedestende kullanılan ana malzeme kireç taşıdır ve bağlayıcı harç olarak kireç esaslı malzeme kullanılmıştır. Ancak yapıda zamana bağlı olarak yapılan müdahale ve eklentiler sonrası çimento esaslı malzeme kullanılarak yapılan onarım ve eklentiler göze çarpmaktadır (çimento esaslı sıva, üst örtüde kullanılan mozaik döşeme, çimento esaslı harçla yapılmış onarımlar). Bedestende geleneksel yapım tekniğine uygun olarak kireç taşı kullanılmış, açıklıklar kemer ve tonozlarla geçilerek döşeme ve sekiler için aynı nitelikte daha sert malzeme kullanımı tercih edilmiştir (1998 yılında yapılan onarımlarda mevcut bazalt malzeme traverten döşemeyle değiştirilmiştir).

Bedestenin doğu ve güney cephesinde yer alan üç ana giriş kapısının üzerinde yer alan pencerelerde lokmalıklı demir parmaklık kullanılmış olup büyük bir bölümü yerinde mevcuttur. Özgün demir parmaklıkların kullanıldığı bir diğer kısım ise tepe pencereleri ve kubbe pencereleridir. Bu pencerelerde kapı üstü pencerelerde olduğu gibi doğramasızdır.

Yapının mevcut dört adet kapı doğraması bulunmaktadır ve bu doğramalar ahşap levhaların yan yana getirilmesi ve arkadan kuşaklara büyük çiviler çakılmasıyla oluşturulmuştur. Kapıların arka yüzeyleri hariç tamamı dövme demir ile kaplanmıştır.

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON BİLİM DALI

ŞANLIURFA TARIHİ BEDESTERİNİN (KAZAZ PAZARI)
RESTORASYON VE KURUMA ÇALIŞMASI

DANIŞMAN PROF. DR. F. MEHAL HALEPÇİOĞLU
ÖĞRENCİ: TIBRİS2014
HAKAN DEMİR

BOĞÖVE
BOĞÖVE - HASAR ANALİZİ
BOĞÖVE - MALZEME ANALİZİ
RESTİTÜSYON
RESTİTÜSYON ANALİZİ
RESTORASYON
RESTORASYON MÜDAAHELE KARARLARI

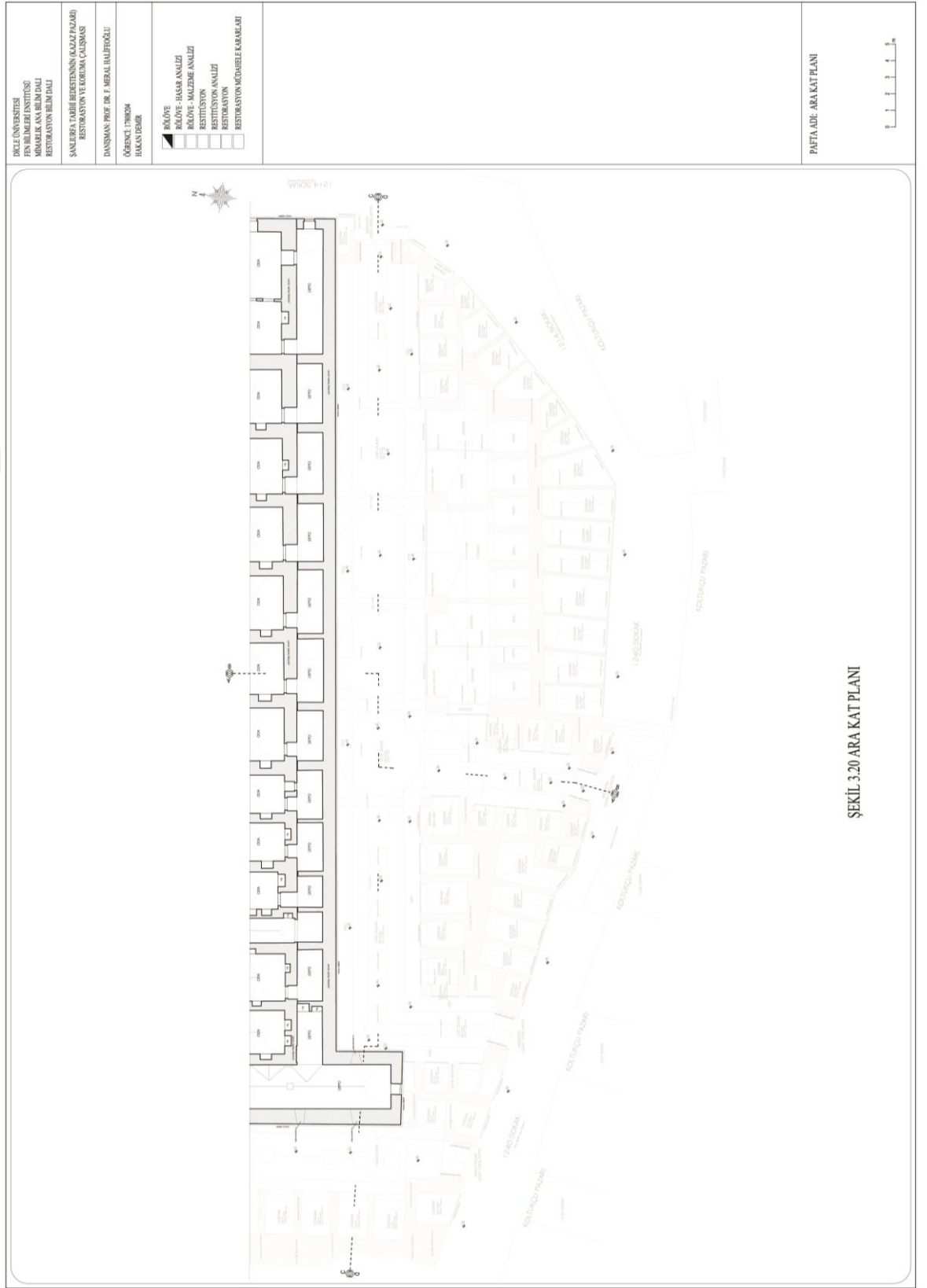
PAFTA ADE DAM PLANI

0 1 2 3 4 5 m

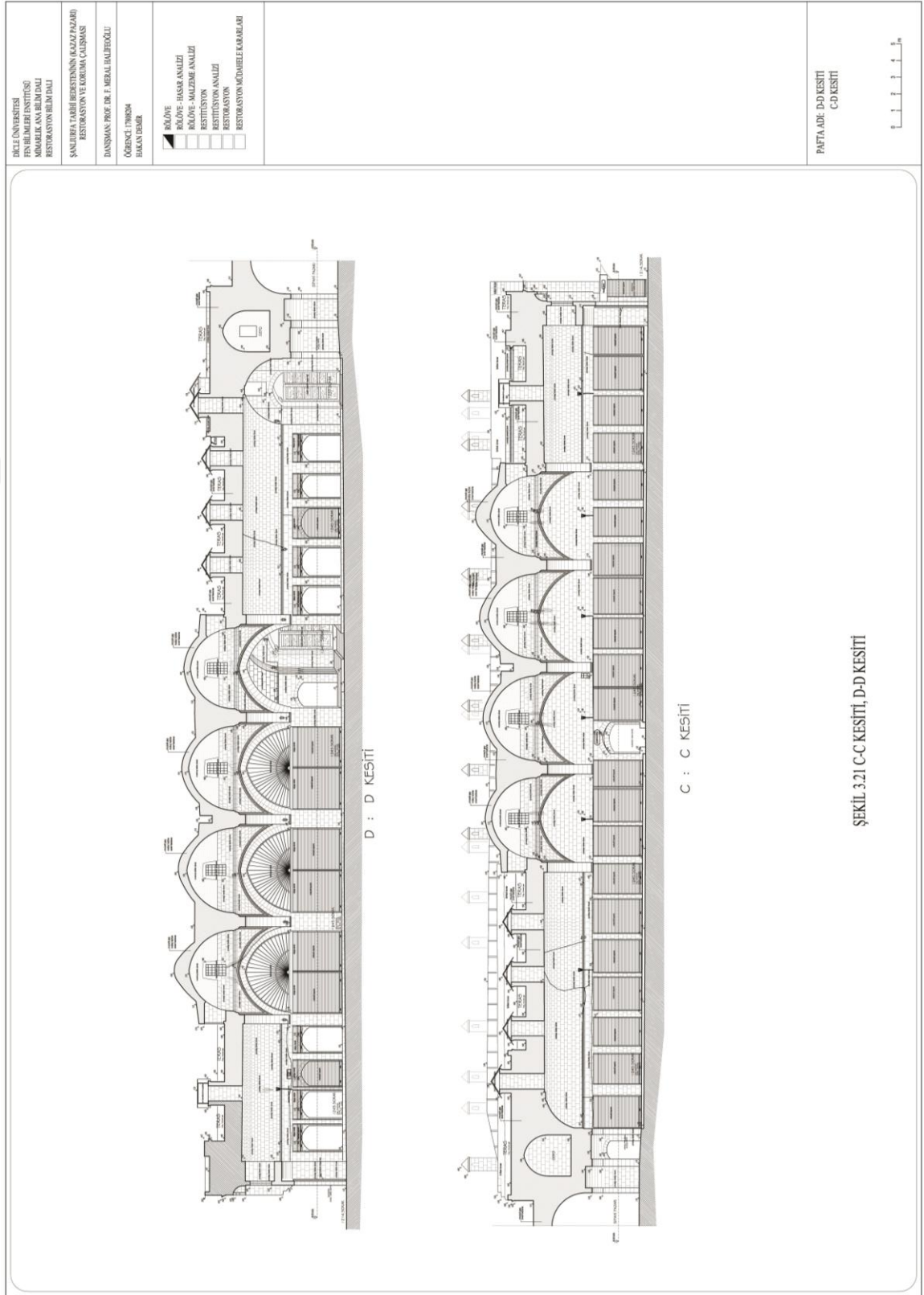
Şekil 3.18 Şanlıurfa Bedesteni Dam Planı

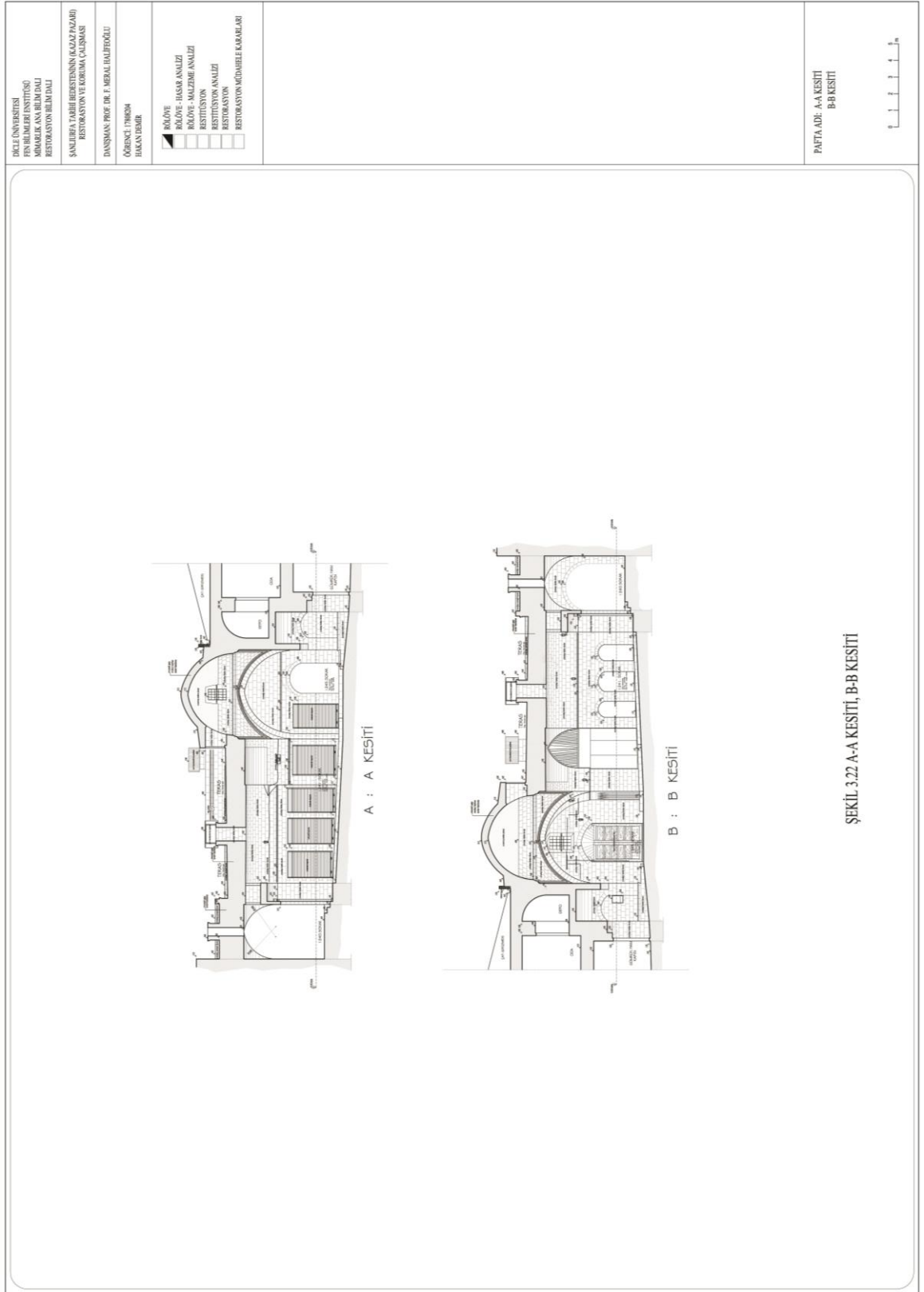
Şekil 3.19 Şanlıurfa Bedesteni Zemin Kat Planı

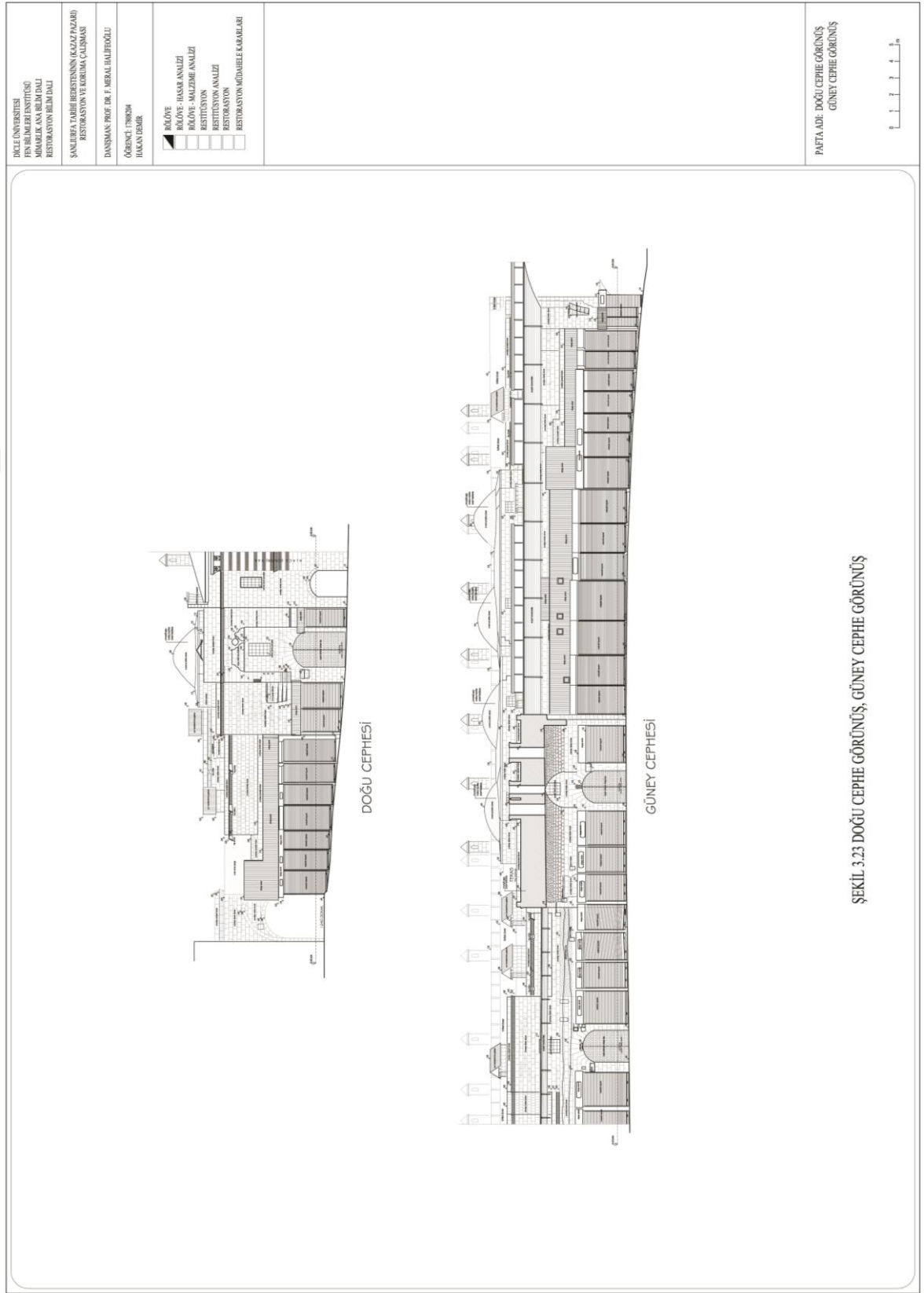
Şekil 3.20 Şanlıurfa Bedesteni Ara Kat Planı

Şekil 3.21 Şanlıurfa Bedesteni C-C Kesiti, D-D Kesiti

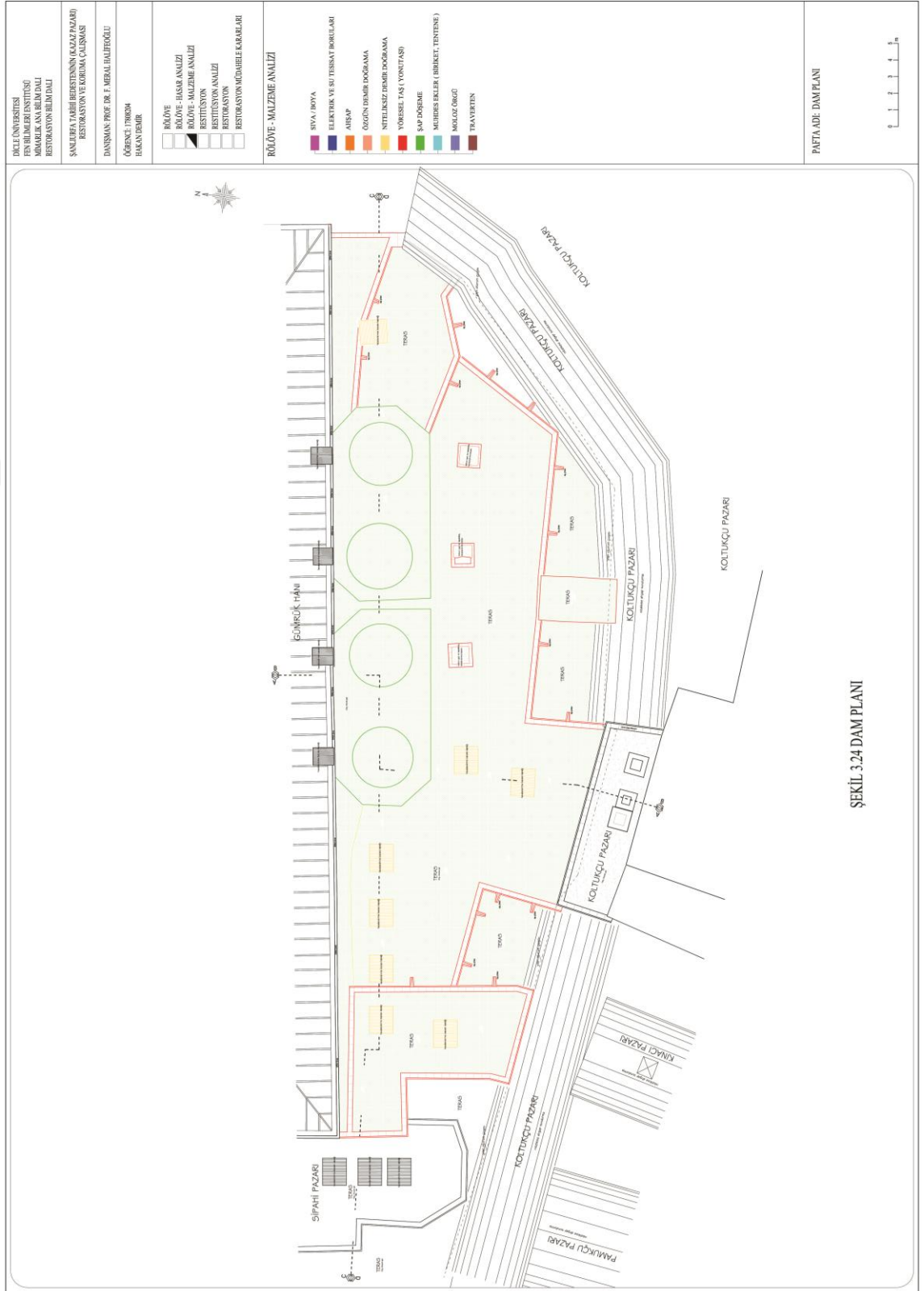

Şekil 3.22 Şanlıurfa Bedesteni A-A Kesiti, B-B Kesiti

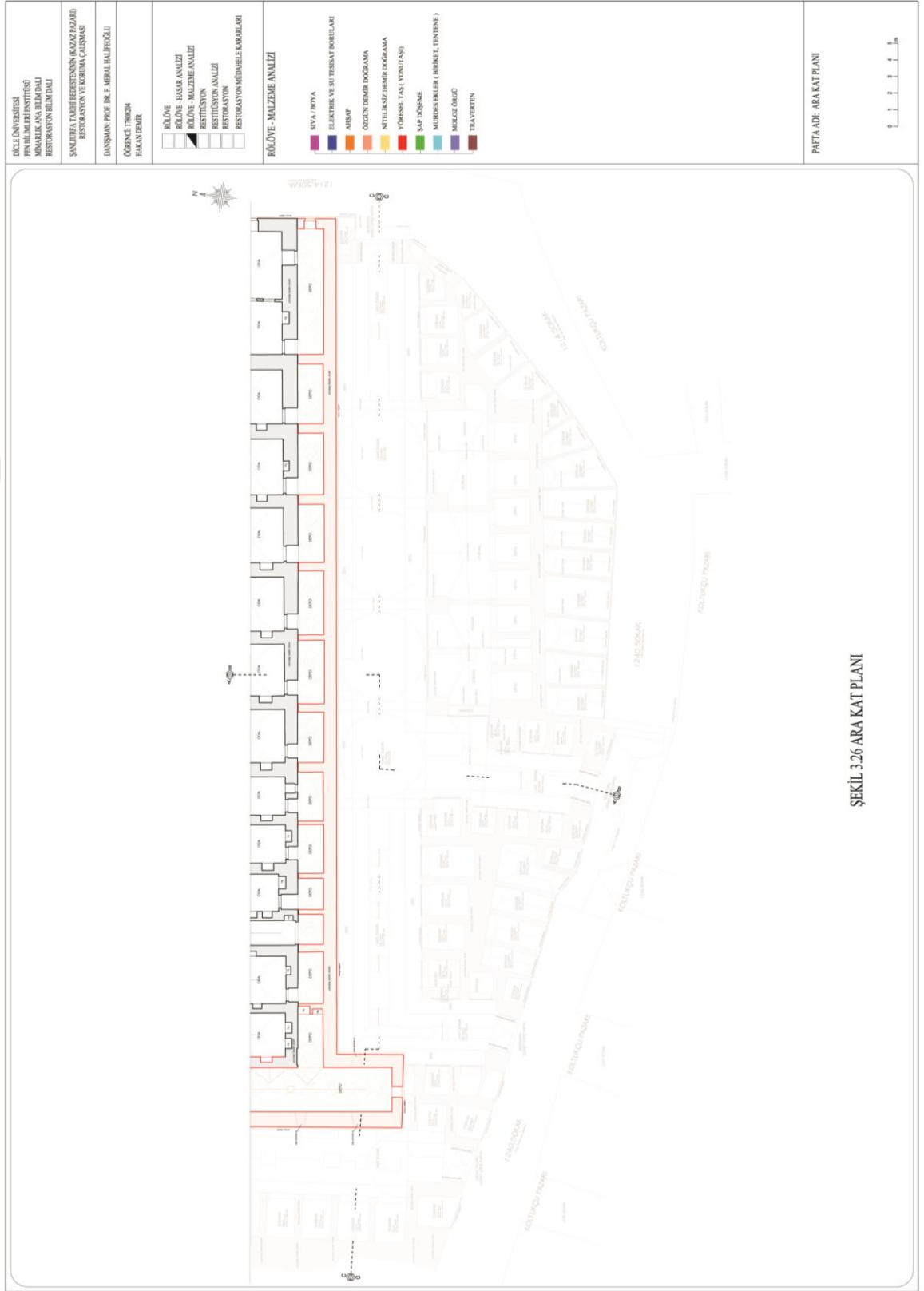

ŞEKİL 3.23 DOĞU CEPHE GÖRÜNÜŞÜ, GÜNEY CEPHE GÖRÜNÜŞÜ

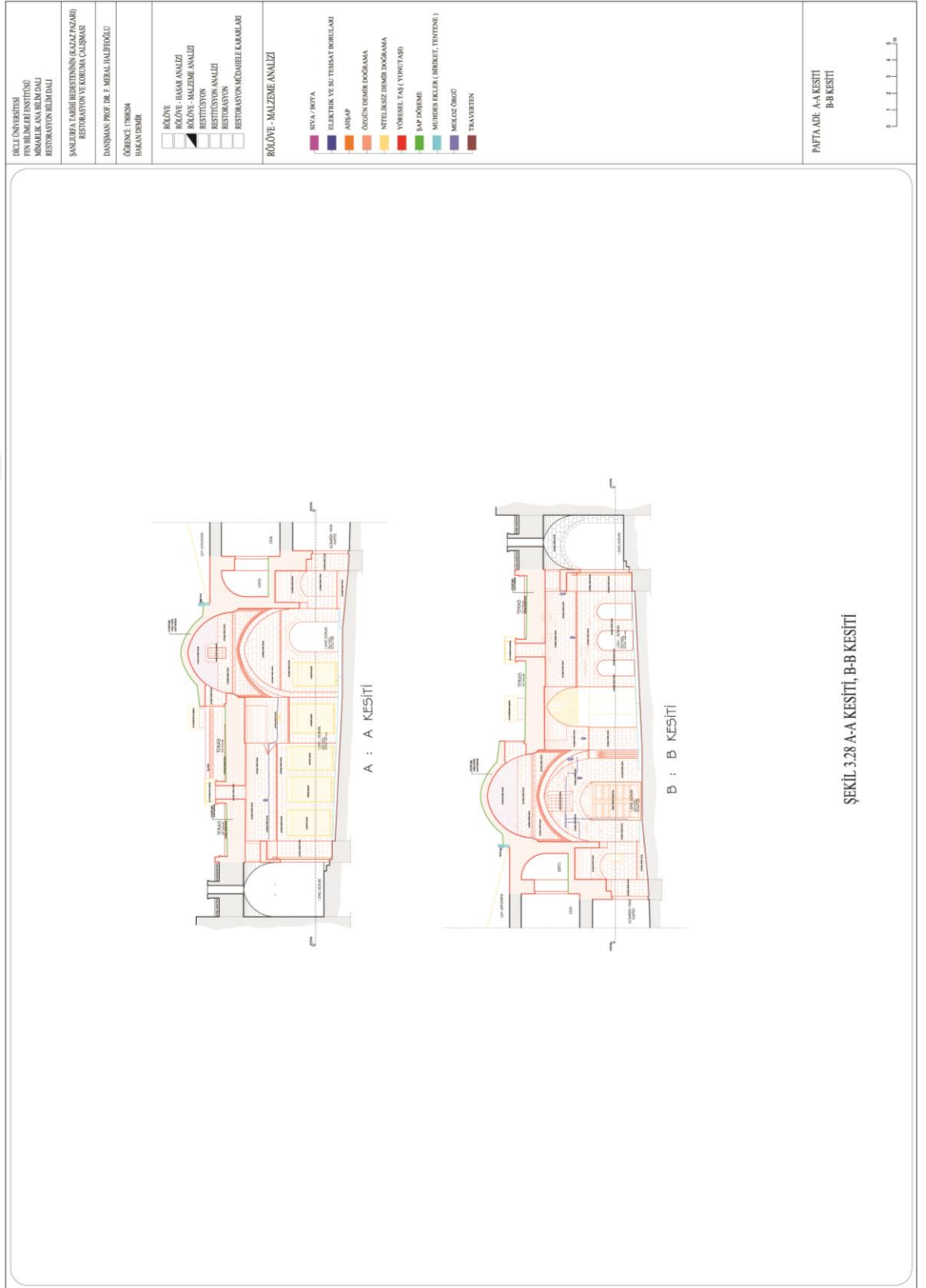
Şekil 3.23 Şanlıurfa Bedesteni Doğu Cephe Görünüşü, Güney Cephe Görünüşü

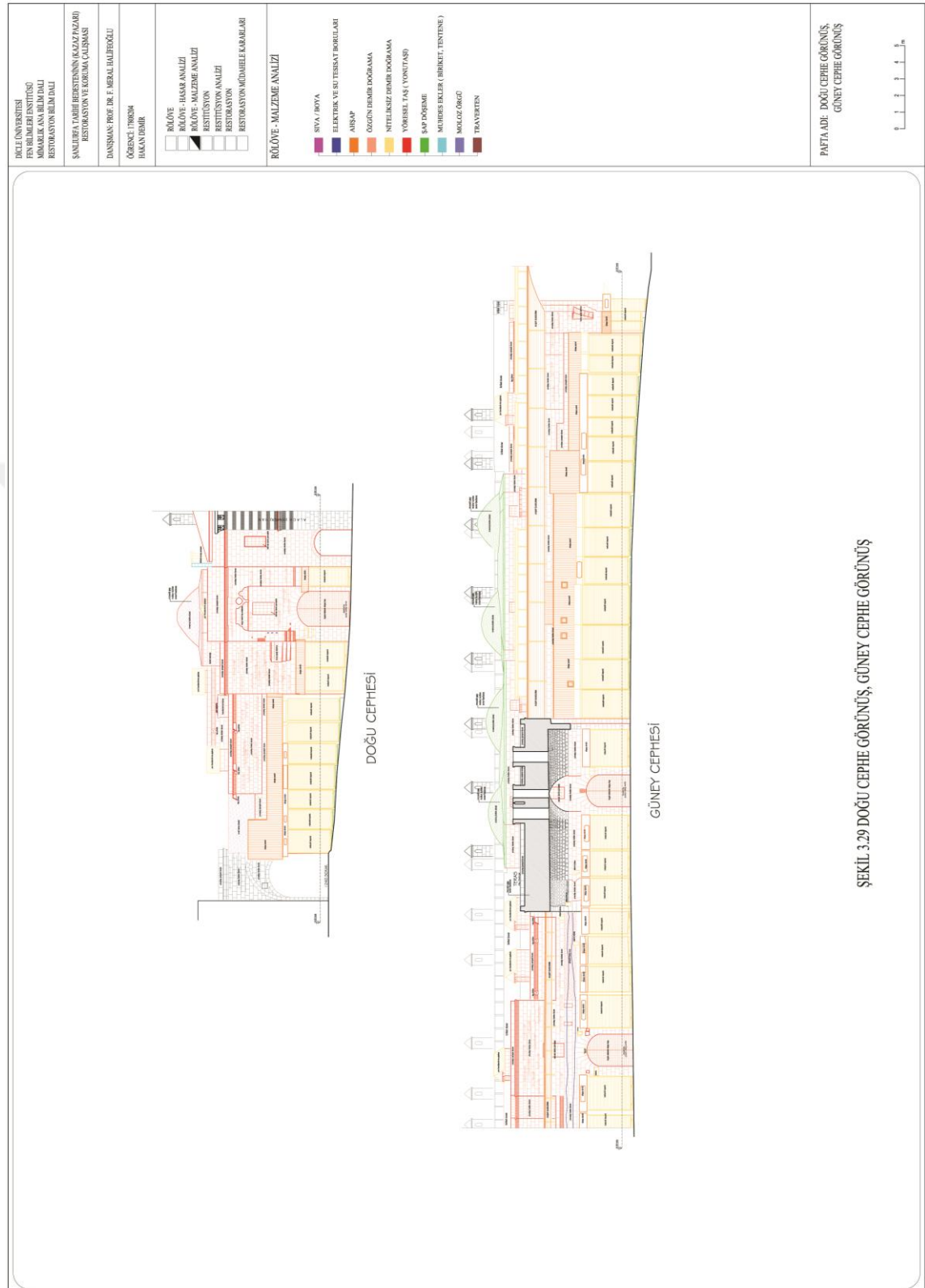
Şekil 3.24 Şanlıurfa Bedesteni Dam planı

Şekil 3.26 Şanlıurfa Bedesteni Ara Kat Planı

Şekil 3.28 Şanlıurfa Bedesteni A-A Kesiti, B-B Kesiti

3.3.1 Şanlıurfa Bedesteni'nde Meydana Gelen Hasarlar

Yapıda tespit edilen bozulmalar belirtilen başlıklarda aşağıda sıralanmıştır.

3.3.1.1 Yapının özgün mimarisine aykırı müdahaleler

Sonradan eklenmiş bölüm, ayırıcı duvarlar ve döşemeler

Bedestenin doğu batı aksında kubbelerin bulunduğu kemer ayaklarının olduğu kısımda bulunan üç adet eyvanın niteliksiz eklenti duvarlarla birbirinden ayrıldığı, bu eyvanlardan ilkinin alçıpan bölmeyle ikiye, sonuncusu ise alçıpan bölme ile üçe bölünerek dükkân sayısı arttırılmıştır. Aynı aksın sonunda güneye dönen kısımda ilk dükkânda da eklenti duvarla bölünme bulunmaktadır (Şekil 3.30, 3.31).

Şekil 3.30 Eyvanları ayıran niteliksiz eklenti duvar

Şekil 3.31 Eyvanda alçıpan bölme

Bedestenin zeminini oluşturan özgün döşeme ve sekiler daha önceki onarımlarda kaldırılarak traverten ile döşeme kaplandığı eski fotoğraf ve tescil fişlerinden anlaşılmaktadır (Şekil 3.32, 3.33).

Şekil 3.32 Bazalt zemin 1983 (Kürkçüoğlu Arşiv)

Şekil 3.33Yapının traverten döşemeli mevcut hali

Sonradan kapatılmış bölüm ve eklemeler

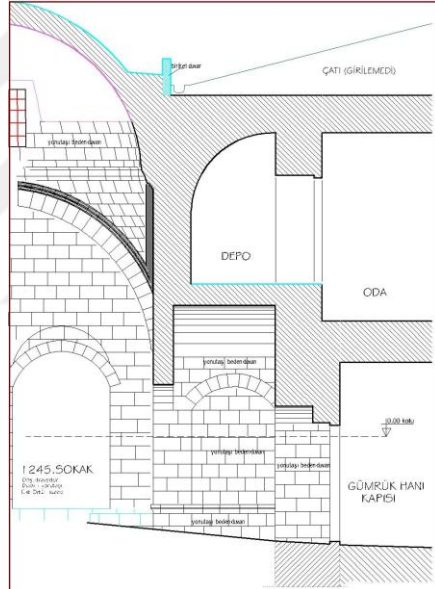
Bedestenin Gümrük hanına açılan alanında yer alan dükkânların duvarlarında karşılıklı kapatılmış kemerler bulunmaktadır. (Şekil 3.34, 3.35, 3.36)

Şekil 3.34 Kapatılmış kemer açıklığı

Şekil 3.35 Kapatılmış kemer açıklığı

Şekil 3.36 Gümrük Hanına çıkış kapısı

Bedestenin eyvan biçimindeki açıklıkları güvenlik nedeniyle üzengi seviyesinden kemer yüksekliğine kadar nitelsiz demir parmaklıkla kapatılmıştır (Şekil 3.37). Güney cephede bulunan batı kapısı üzerindeki pencerenin iç kısımdan sineklik ile kaplandığı görülmektedir (Şekil 3.38). Aydınlatma ve havalandırma görevi gören tepe pencerelerinin bir kısmı çimento esaslı harçla kapatılmıştır (Şekil 3.39). Eyvan açıklığında büyük dükkânlarda nitelsiz zemin ve duvar kaplamaları yapılmıştır (Şekil 3.40).

Şekil 3.37 Niteliksiz demir parmaklık

Şekil 3.38 Pencerede niteliksiz sineklik

Şekil 3.39 Kapatılmış tepe pencere

Şekil 3.40 Niteliksiz zemin ve duvar kaplamaları

Çimento esaslı harç ile yapılmış uygulamalar

Zeminde çimento esaslı harç ile derz yapılmıştır. Üst örtüde kubbe ve teras alanları betonarme olarak kaplanmıştır. Kubbelerin ikişerli şekilde mesnetlendiği kaide yapısında zamana bağlı bozulmalar çimento esaslı harç ile tamir edilmeye çalışılmıştır (Şekil 3.41, 3.42, 3.43, 3.44).

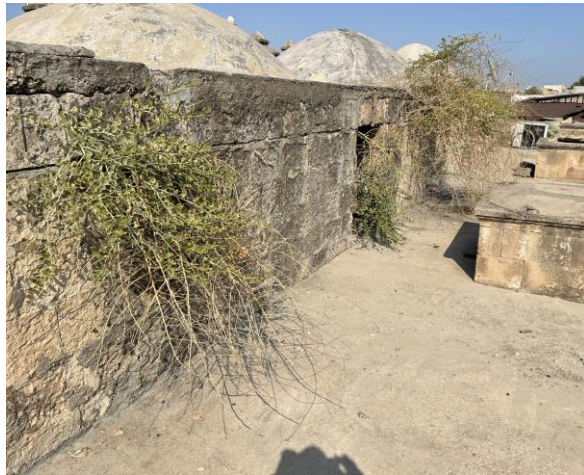
Şekil 3.41 Çimento esaslı derz

Şekil 3.42 Betonarme tabliye

Şekil 3.43 Çimento esaslı onarım

Şekil 3.44 Zamana bağlı bozulma ve bitkilenmeler

Yapının tüm cephelerinde, daha önceki onarımlarda yapıldığı düşünülen çimento esaslı harç ile derz yapılmıştır. İç yüzeylerinde tonoz, kemer, kubbe ve duvar yüzeyleri beyaz çimento katkılı harçla derz yapılmıştır (Şekil 3.45, 3.46).

Şekil 3.45 Doğu cephesi çimento esaslı derz uygulaması

Şekil 3.46 İç cephe çimento esaslı derz uygulaması

Yapıda çimento esaslı sıva uygulaması

Kubbeler +6,00m kotuna kadar düzgün kesme taş şeklinde devam ederken, geriye kalan yüzeyler çimento esaslı harçla sıvalıdır (Şekil 3.47). Yapının eyvan biçimindeki üç adet büyük dükkânının üstünü örten sivri tonoz ve eyvan açıklığıyla aynı genişlikte güney cepheye aks veren orta bölümün başlangıç kısmını örten tonozlar +2,90m kotundan itibaren çimento esaslı harçla sıvalıdır (Şekil 3.48).

Sipahi Pazarına komşu güneye açılan kapının kemer aynası çimento esaslı harçla sıvanmıştır (Şekil 3.49). Yapının ara katını oluşturan ve Gümrük Hanına mahzen olarak hizmet eden oda duvar yüzeylerinin önemli bir bölümü çimento esaslı harçla sıvanmıştır (Şekil 3.50).

Şekil 3.47 Kubbelerde niteliksiz sıva uygulaması

Şekil 3.48 Tonozda niteliksiz sıva uygulaması

Şekil 3.49 Kapı kemer aynası niteliksiz sıva uygulaması

Şekil 3.50 Mahzen odalarında niteliksiz sıva uygulaması

3.3.1.2 Zamana bağlı olarak doğa etkisiyle oluşan bozulmalar

Derz boşalmaları

Bedesten yakın zamanda niteliksiz de olsa esaslı onarım geçirmiş olduğundan iç yüzeyinde bulunan derzlerde herhangi bir boşalma oluşmamıştır. Güney cephede bulunan iki giriş kapısında da derz boşalmaları meydana gelmişse de niteliksiz onarımlarla kapatıldığından tam anlamıyla bir derz boşalmasından bahsetmek mümkün değildir. Ancak doğu cephesi güney cephesine oranla dış etkenlere daha çok maruz kaldığından derz boşalmaları göze çarpmaktadır (Şekil 3.51).

Yapının üst örtüsünü oluşturan kubbelerin kaidelerinde derz boşalmaları fazlasıyla kendini göstermektedir. Çimento esaslı onarımlar kâgir yapı hareketleriyle uyumsuzluk gösterdiğinden, kaideyi oluşturan yonu taşı duvarda önemli ayrılma ve bozulmalar gözlenmektedir. Bu derz boşalmaları nedeniyle yapı dış etkenlere karşı korumasız kaldığından, yağışların da etkisiyle derz aralarında bitkilenmeler meydana gelmiştir. Bu durum duvardaki ayrılmaları arttırmıştır (Şekil 3.52).

Şekil 3.51 Doğu cephesinde derz boşalmaları

Şekil 3.52 Kubbe kaidesinde derz boşalması ve ayrılmalar

Derz boşalmalarına karşı yapılan niteliksiz müdahaleler, yapı bütünlüğünü bozduğundan yapıda farklı ayrılma ve malzeme hasarlarına neden olmuştur.

Taş yüzeyde erime, kırılma, parça kopması

Tarihi yapılarda en fazla öne çıkan deformasyonlardan biri de malzeme kaybıdır. Malzeme kayıplarında canlı faktörünün dışında bir diğer etken de çevresel etmenlerdir. Yağmur, rüzgâr, hava kirliliği, donma - aşırı ısınma gibi ani ısı değişimleri, vb. örnek verilebilir. Yapıda kullanılan ana malzeme seçimi de dış etmenlere direnç açısından önemlidir. Örnek olarak; yapıda kullanılan ana malzemenin suyu emme oranı arttıkça yapıdaki tahribatın artabileceği, özellikle yapı bünyesindeki suyu çabuk dışarı atamaması ve sıcaklığın eksiye düşmesi nedeniyle hacminin artması malzemede çatlama ve kopmalara neden olabilmektedir.

Yapının dış etkenlere karşı dayanımını etkileyen bir diğer faktör de mimari tasarımıdır. Tasarımdaki detaylar yapının dış etkenlere karşı davranışını ve dayanımını doğrudan etkiler. Örneğin cephe yapısının keskin hatlardan oluşması, cephede yer alan doluluk-boşluk oranları, saçak, sarkıt vb. öğeler yapının yağmur ve rüzgara karşı fazlasıyla mukavemet göstermesine, bu nedenle de aşınmanın fazla olmasına yol açar. Bu nedenlerden ötürü yapının dış etkenlere doğrudan maruz kalan kısımlarını oluşturan cephelerde sundurma, tonoz geçişleri, sokak dokusuyla yapıyı izole etme vb. çözümler geliştirilmiştir.

Yapının güney cephesi rölöve çizimlerinden anlaşılacağı üzere tonoz yapısıyla kapalı olduğundan bu cephede dış etmen kaynaklı bir malzeme kaybından bahsetmek pek

mümkün değildir. Ancak yapının doğu cephesi dış etkenlere en fazla açık olan cephe olması ve yapının ana malzemesini oluşturan kireç taşının suyu fazlasıyla emmesi nedeniyle malzeme kayıpları dikkat çekmektedir. Bu kayıplar (cephede aşınma ve ani sıcaklık değişimleri, yağmur vb. nedenlerle) taş yüzeyde kopma, çatlama, vb. olarak görülmektedir.

Doğu cephesinde süsleme ögesi olan sarkıtlardan biri kopmuş, saçak alt kısımlarında malzemede erime meydana gelmiştir. Saçakta çatlama, cephenin kapı kenarlarında bulunan ana duvarda yüzey kayıpları meydana gelmiştir (Şekil 3.53, 3.54).

Kubbe kaidelerinde aşınma ve ayrılmalar, bazı taşlarda kopmalar meydana gelmiştir. Bu bozulmalar çevresel etmenlerin yanında niteliksiz müdahalelerden de kaynaklanmaktadır. Çimento esaslı malzeme ile yapılan müdahaleler duvarlarda farklı davranışlar sergilediğinden taş malzemede kopmalar oluşmuştur (Şekil 3.55, 3.56).

Şekil 3.53 Saçak kısmında kopan sarkıt

Şekil 3.54 Taşlarda çatlama ve yüzey kaybı

Şekil 3.55 Kubbe kaidelerinde aşınma ve ayrılmalar

Şekil 3.56 Kubbe kaidelerinde ayrılmalar

Taş yüzeyde kirlenme ve kararma

Güney ve doğu cephesi geneli ile kubbe kaidelerinin taş yüzeylerinde kirlenme ve kararmalar meydana gelmiştir.

Yapının güney cephesi tonoz ile kapalı olduğundan kararma ve kirlenme daha az oluşmuştur. Ancak doğuda sarkıtların arka kısmında bulunan yarım tonozda kararma mevcuttur. Bu kararmanın zamana bağlı olarak yapının üst örtüden su alması ve bu suyla beraber bazı kimyasalların (üst döşemede su izolasyonu için kullanılmış olması muhtemel zift, vb. kimyasallar) taşın bünyesine işlemesiyle oluşmuş olabileceği düşünülmektedir. Bu cephede genel anlamda kararma ve kirlenme gözlenmektedir (Şekil 3.57). Ayrıca yapının kubbe kaidelerinde zift vb. kimyasal madde izleri, kararma ve kirlenmelere rastlanmaktadır (Şekil 3.58).

Bedestenin iç yüzeylerindeki kirlenmeler genel olarak üst örtüden gelen su sızıntısı nedeniyle oluşmuştur. Bu kirlenmelerin üst örtünün betonarme kaplanmasından önce oluşmuş olması muhtemeldir. Aydınlatma elemanlarının bulunduğu yerlerde is şeklinde kararmalar mevcuttur (Şekil 3.59). İç cephelerde demir korkulukların kemerlere mesnetlendiği yerlerde kararma şeklinde kaynak izleri mevcuttur. Ayrıca kubbe pencerelerinden yağmur sularının akması nedeniyle kirlenmeler oluşmuştur (Şekil 3.60).

Şekil 3.57 Doğu cephesinde kirlenme ve kararmalar

Şekil 3.58 Kubbe kaidelerinde kirlenme ve kararmalar

Şekil 3.59 Aydınlatmanın olduğu bölümde islenme

Şekil 3.60 Kaynak izleri ve su sızıntısına bağlı kirlenme

Taş yüzeyde tuzlanma

Yapının tamamında tuzlanma görülmektedir. Bunun başlıca nedenlerinden biri ana malzeme olan kireç taşının yağmur sularının etkisiyle bünyesindeki tuzu dış yüzeye kusmasıdır. Bu da yapının özellikle yağmur sularına karşı yalıtım probleminin olmasıyla doğru orantılıdır.

Bir diğer neden ise çimento esaslı malzeme ile yapılan onarımlardır. Çimento etkileşime girdiği su ile içerisindeki tuzların ortaya çıkmasına ve tarihi yapıların bozulmasına neden olmaktadır. Çimento esaslı harcın içeriğinde alüminat ve

kalsiyum silikat bulunması, bazik tuzlar ve alçı taşı içermesi nedeniyle sorunlara neden olmaktadır. Diğer bağlayıcı harçlara oranla gözeneksiz, yoğun ve yüksek dayanımlı olan çimento tarihi yapıların nefes almasını engeller ve yapıda nemlenmeye neden olur. Ayrıca çimento harcının yapısında bulunan ve suda çözünen tuzlar çiçeklenmeye neden olur (Gür, 2019).

Günümüze ulaşmış birçok tarihi eserde olduğu gibi, geçmişte çimento esaslı harçların tarihi yapılara verdiği zararların bilinmemesi nedeniyle, Şanlıurfa Bedesteninde de çimento esaslı malzemeler yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu nedenle bedestenin iç yüzeylerinde aşırı tuzlanma mevcuttur. Bu tuzlanmalar kubbe sıvaları, tonoz yüzeyleri, kemerler ve duvarlarda gözlenmektedir (Şekil 3.61). Doğu cephesinde özellikle çimento esaslı harçla sıvanmış bölümde tuzlanma mevcuttur (Şekil 3.62).

Şekil 3.61 İç yüzeyde tuzlanmalar

Şekil 3.62 Doğu cephesinde çimento sıvalı yüzeyde tuzlanma

Ahşap elemanlarda bozulmalar

Yapının ana giriş kapıları ile Gümrük Hanına açılan kapısı dışında ahşap doğraması bulunmamaktadır. Özgün olduğu düşünülen bu kapılar kalın demir saç kaplı olmasına rağmen çok fazla korunamamış ve deformasyona uğramıştır. Özellikle kapıların alt kısımlarında çürüme ve malzeme kayıpları fazladır. Doğal malzemede yılların verdiği yorgunluk, kapının ökçelerinde meydana gelen aşınma ve eksenden kayması nedeniyle zemine sürtünme kaynaklı aşınmalar, yer yer bozulma ve çürümeler yer almaktadır (Şekil 3.63, 3.64, 3.65).

Şekil 3.63 Kapıda yıpranma

Şekil 3.64 Üst ökçede aşınma

Şekil 3.65 Kapı alt kısmında bozulma

Metal elemanlarda bozulmalar

Yapının özgün metal elemanları; tepe pencereleri, kubbe pencereleri ve giriş kapıları üstündeki pencerelerin önünde bulunan lokmalı demir parmaklıklar ile ahşap kapıların üzerindeki dövme demir kaplamalardır. Lokmalı demir parmaklıklar korozyona uğramıştır (Şekil 3.66, 3.67).

Şekil 3.66 Deforme olmuş parmaklık

Şekil 3.67 Korozyona uğrayan parmaklık

Ahşap doğramaları kaplayan demir levha kaplamada yer yer paslanma ve yüzey kayıpları mevcutken alt kısımda suyla fazla temas etmeden dolayı çürümeler bulunmaktadır (Şekil 3.68, 3.69).

Şekil 3.68 Dövme demir kaplama

Şekil 3.69 Korozyona uğrayan demir levha

Yağmur vb. sular ile zeminden gelen nemin etkisiyle oluşan bozulmalar

Yapıda yağış yoluyla gelen suların yaptığı etkiler kendini tuzlanma, derz boşalmaları ve bitkilenme şeklinde göstermiş olup, bu etkiler ilgili başlıklarda anlatılmıştır. Yağmur, kar, vb. ile zemin sularının tarihi yapılardaki bir diğer etkisi zeminde farklı oturmalar, malzeme kaybı ya da derz boşalmaları nedeniyle yapının statik açıdan zayıflaması olarak ortaya çıkabilmektedir.

Bedestenin eğimli arazi üzerinde olması ve yapının üç tarafının yapılarla çevrili olması, zemin suları ve statik açıdan söz konusu yapılardan destek aldığı düşünülmektedir. Yapılan incelemede söz konusu suların statik açıdan yaratabileceği sorunlara rastlanılmamıştır.

Yağışların etkisine yönelik yakın zamanda yapılan niteliksiz müdahaleler kubbe kaidelerinde derz boşalması, ayrılma ve çiçeklenme gibi bozulmalara neden olmuştur.

Strüktürel bozulmalar

Sütun ve duvarlarının taşıdığı kubbe, tonoz, vb. üst örtü ve döşemelerin değiştirilmesi veya üzerinde yükün artırılması, zaman içinde yük düzensizliği meydana getirerek, duvar veya sütunlarda hareketlenmelere neden olmaktadır. Bu hareketlenmeler malzemede ayrılmalara harç vb. bağlayıcı öğelerde bozulmaya ve kâgir yapıda düzenin bozulmasıyla kayma ve sarpmalara neden olmaktadır. Bu tür etkilerin yığma

yapılarda aks kayması hasarları oluşturduğu görülmektedir. Yapının taşıyıcı sisteminde meydana gelen bozulmalar yapının mukavemet bütünlüğünün kaybedilmesine neden olur (Işık, 2017).

Yapıda zemin oturmaları, deprem gibi zemin hareketleri ve ısı genleşmeleri gibi etkenler ile birlikte yapı malzemesinin çekme, basınç dayanımı aşıldığında davranışlarında değişimler olur ve yapı elemanlarında yer değiştirmeler ve baskı kaynaklı çatlaklar oluşur (Hasbay ve Hattap, 2017). Zaman içerisinde bu tür bozulmalar taşıyıcı sistemi olumsuz yönde etkileyen hasarlardır. Bu bozulma türü Bedestenin kubbe ve kubbe kaidelerinde görülmektedir.

Bedestenin zemin, duvarlar, kemer ve akslarda herhangi bir bozulma ve kayma etkisi görülmemiştir. Bunun nedeninin yapının yakın zamanlarda gördüğü onarımlar olduğu düşünülmektedir. Ayrıca yapıyı saran diğer yapılar, payanda görevi görerek strüktürel dayanımı artırmıştır. Ancak yapının üst örtüsündeki niteliksiz demirli mozaik kaplama yapıya önemli yük getirdiğinden, bedestenin doğal davranışını etkilemektedir. Kubbe ve kaide kısımlarında bulunan demirli mozaik yapının su almasını engellese de getirdiği yüklerle yapı düzeninin bozulmasına neden olmaktadır. Bu tür niteliksiz uygulamalar ve bakımsızlık dolayısıyla kubbe kaidelerinde statik açıdan ayrılma ve bozulmalar gözlenmektedir (Şekil 3.70).

Doğu duvarı ile bu cephede bulunan saçaktaki derz boşalmaları, çimento esaslı onarımlar nedeniyle tuzlanma ve yüzey kayıpları bulunmaktadır. Bu bozulmalar, cephede insan eliyle yaratılmış tahribatlarla birlikte günümüzde olmasa da gelecekte strüktürel bozulmalara neden olacak düzeydedir (Şekil 3.71).

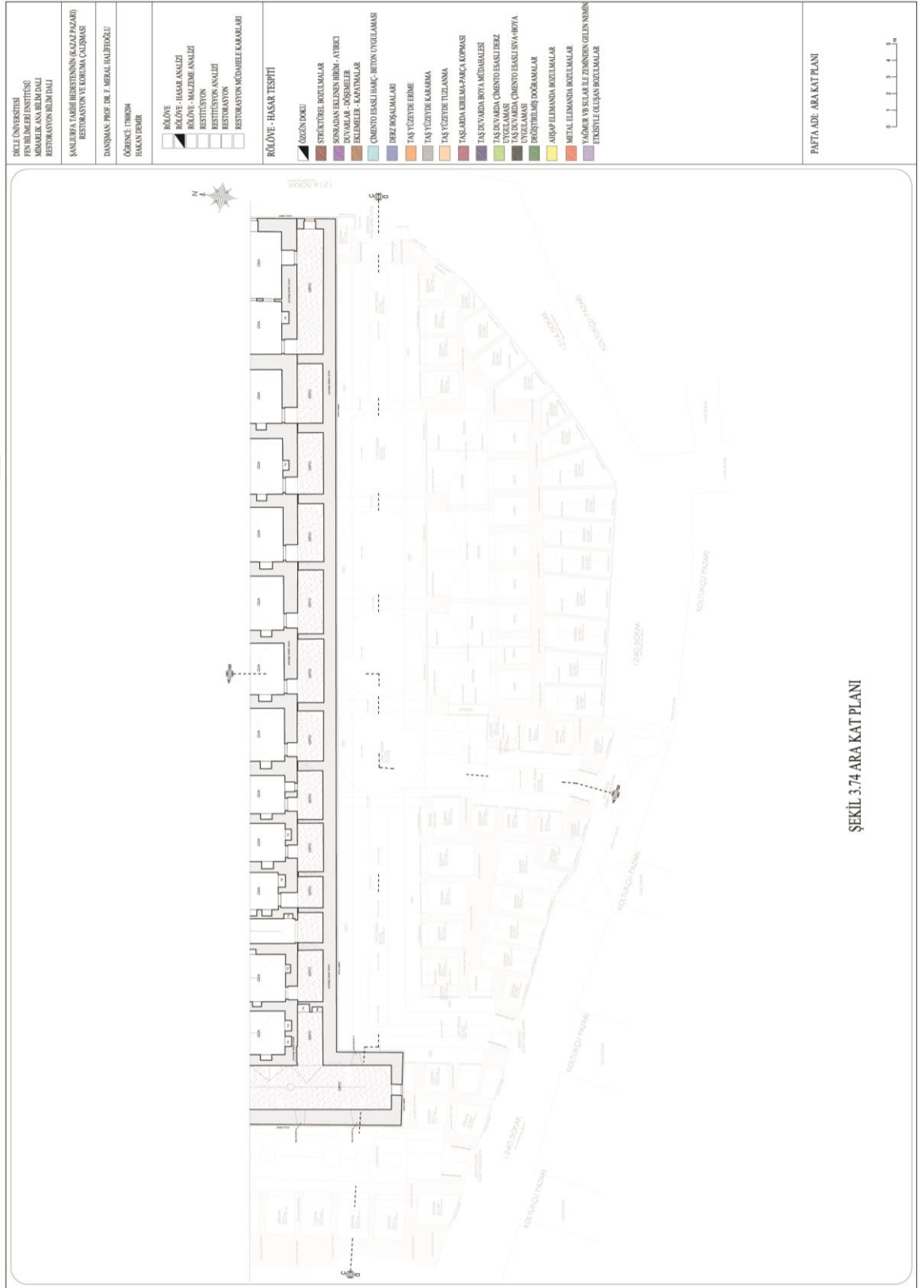
Şekil 3.70 Kubbe kaidelerinde statik açıdan ayrılma ve bozulmalar

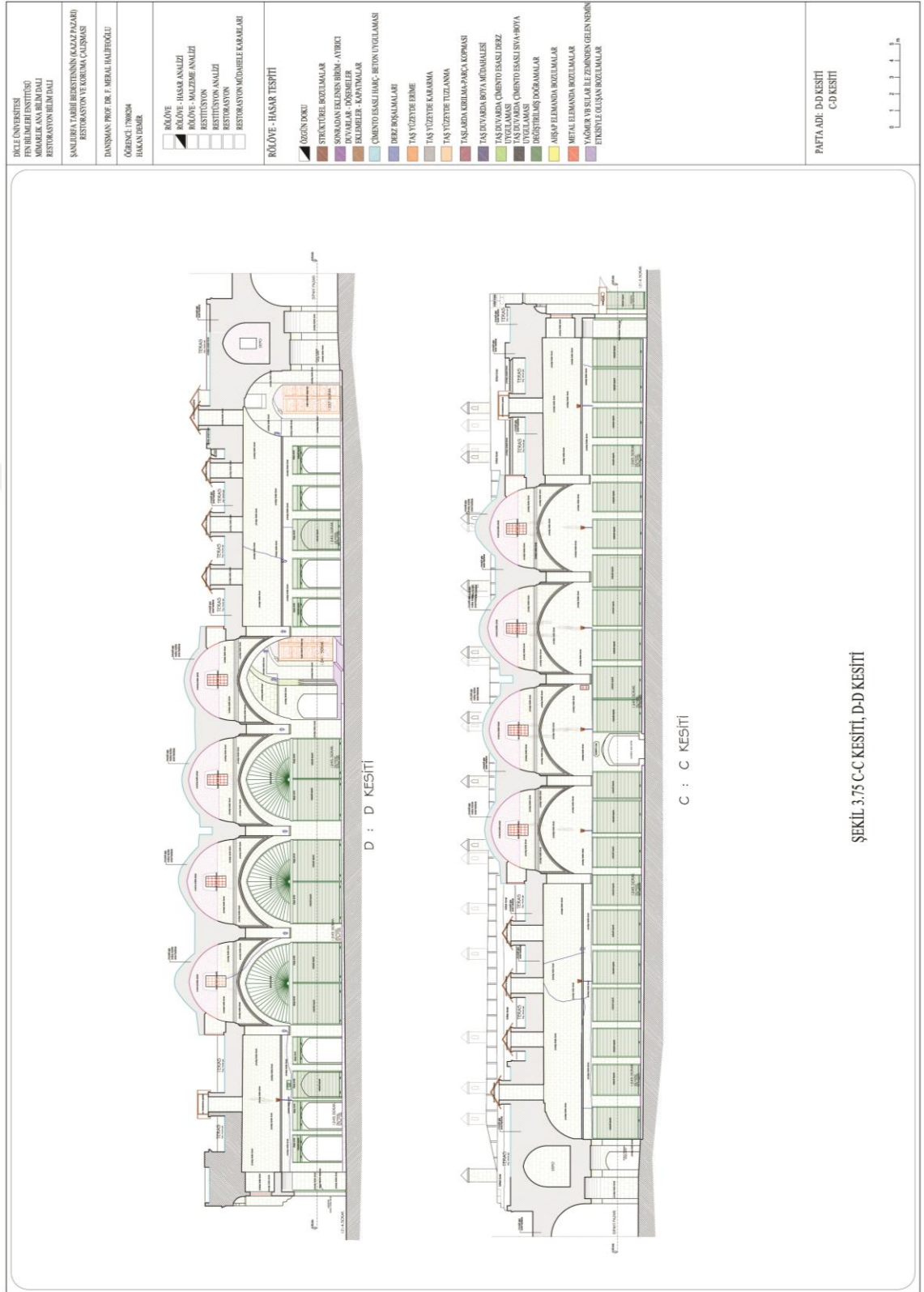
Şekil 3.71 Doğu cephede bozulmalar

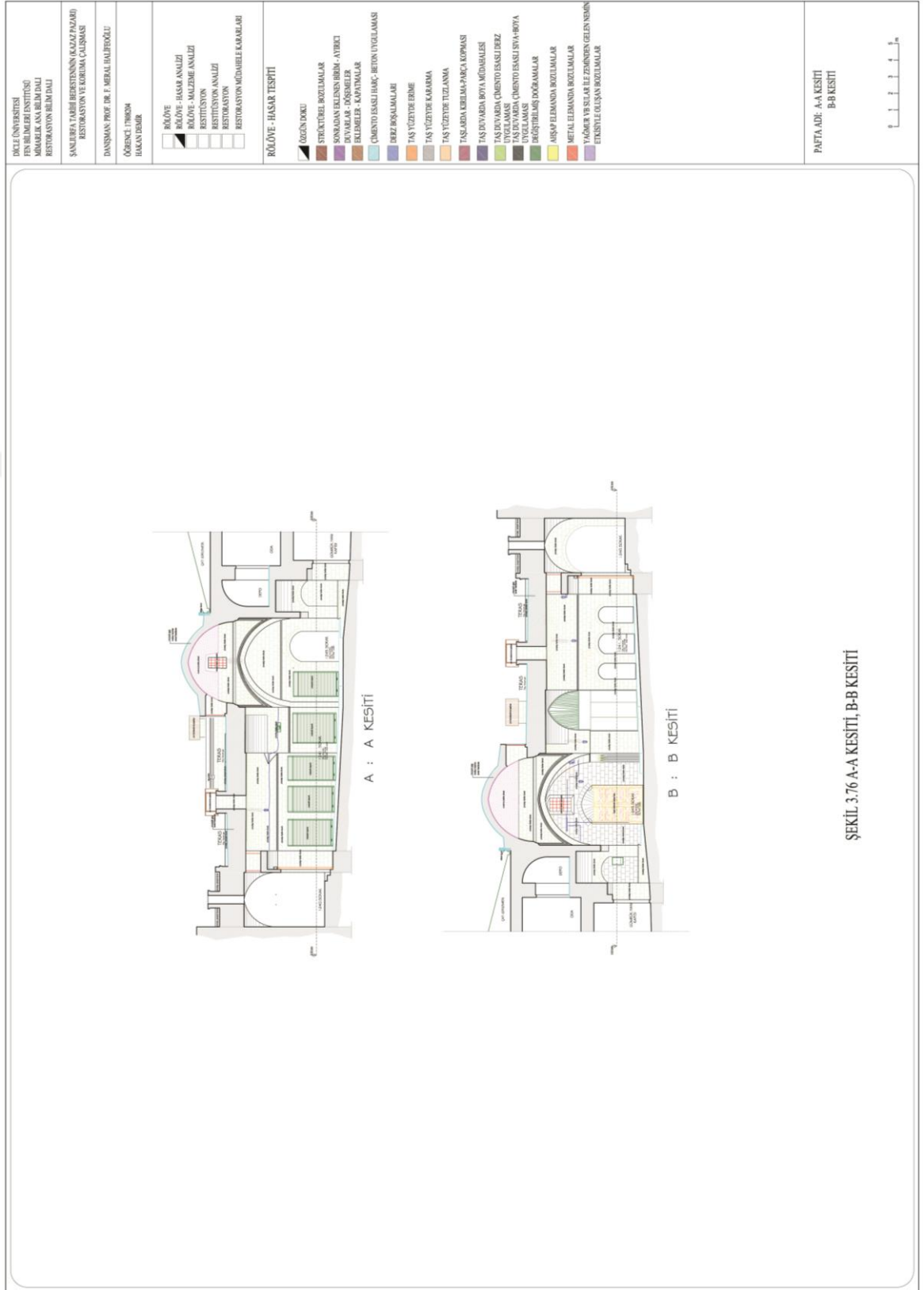
Şekil 3.73 Şanlıurfa Bedesteni Zemin Kat Planı

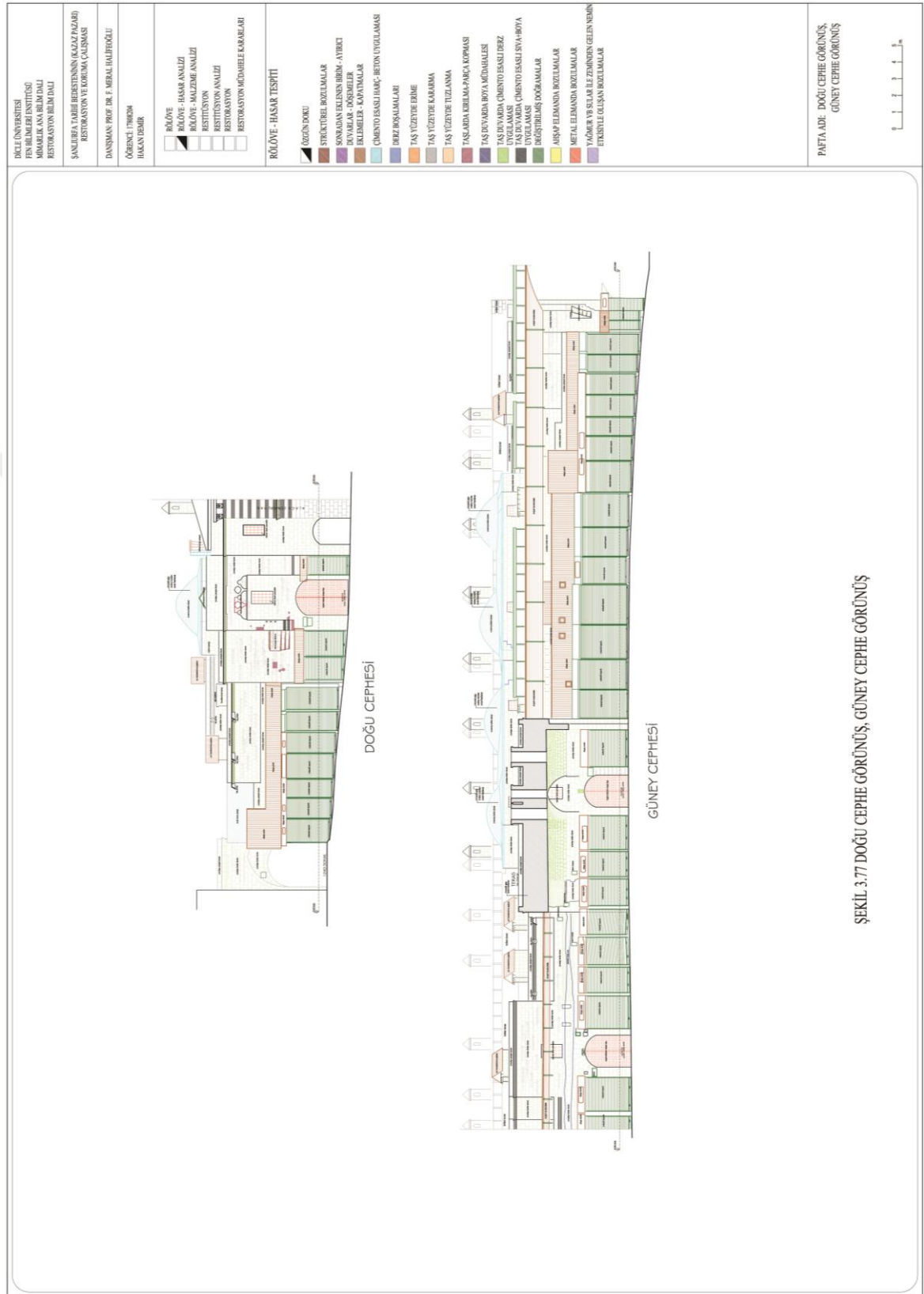
Şekil 3.74 Şanlıurfa Bedesteni Ara Kat Planı

Şekil 3.75 Şanlıurfa Bedesteni C-C Kesiti, D-D Kesiti

Şekil 3.76 Şanlıurfa Bedesteni A-A Kesiti, B-B Kesiti

3.4.1 Şanlıurfa Bedesteni'nin (Kazzaz Pazarı) Arasta Planlı Bedestenlerle Karşılaştırılması

Günümüze ulaşan bedestenleri belirli bir sıralamaya ya da türlere ayırmak pek mümkün değildir. Çünkü önemli bir kısmının inşa tarih bilinmemektedir. Ayrıca bedesten yapıları; cami, hamam, han gibi çok fazla olmadığından önemli şehirlerde bir veya nadiren iki tane yapılmış eserlerdir. Bu nedenle her birinin kendine özgü mimari üslubu bulunmaktadır. Bedestenlerle ilgili en belirgin sınıflandırma Prof. Mustafa CEZAR tarafından daha çok plan ölçeğinde yapılmış olup, Şanlıurfa Bedesteni arasta bedestenler grubunda yer almaktadır.

Şanlıurfa Bedesteni inşa edilen ve günümüze ulaşan bedestenlerle karşılaştırıldığında bazı özellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Plan düzeni açısından karşılaştırıldığında diğer bedestenlerden ayrılmaktadır. Arasta plan özelliği gösteren yapının plan formu diğer bedestenlerde olmayıp inşa edilen ve günümüze ulaşan bedestenler arasında tek olma özelliği göstermektedir. Arasta bedestenler karşılıklı sıralanmış plan kurgusunda bulunmalarına karşın, Şanlıurfa Bedesteninde bu plana ek olarak eyvan tarzı birimler bulunur. Ayrıca hem kubbe, hem tonoz üstgeçişi barındıran tek yapıdır.

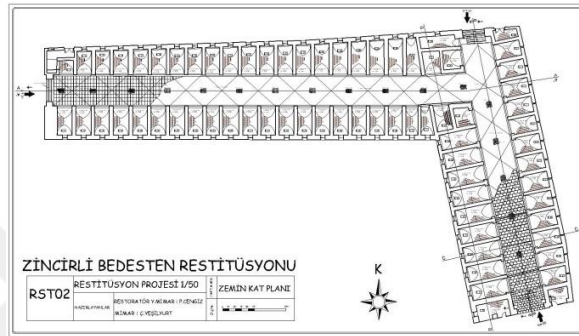
Yapılan çalışmalarda arasta bedesten sınıfına giren bedestenlerden Şanlıurfa Bedesteni ile karşılaştırabileceğimiz iki yapı bulunmakta olup, bunlar Niğde Bedesteni ve Gaziantep Zincirli Bedesteni'dir.

Bu bedesten yapılarından Zincirli Bedesten, Darendeli Hüseyin Paşa tarafından 1717-1718 yıllarında yaptırılmıştır. Darendeli Hüseyin Paşa'nın aynı zamanda Urfa kayıtlarında geçtiği, dönemin valisi olarak 1728 yılında Urfa'da Hüseyin Paşa Camisini yaptırdığı bilinmektedir (Kürkçüoğlu, 1993).

Bölgesel olarak da birbirine sınır şehirlerde bulunan iki yapının iki veya daha fazla sokağın birleşmesiyle oluşan arasta plan özelliği göstermektedir. İki bedesten yapısında da tepe pencereleri mevcut olup sokağa bakan dükkânların üst örtüsü tonozla geçilmiştir. Restitüsyon projesinde üç kapısının mevcut olduğu görülen Zincirli Bedestenin duvarları kesme taş malzemeden yapılmıştır (Şekil 3,78, 3,79). Şanlıurfa

Bedesteni'nde de yapı malzemesi olarak kesme taş kullanıldığından, restitüsyon bulgularında üç özgün kapının olduğu kanaatine varılmıştır.

Zincirli Bedesten'de dükkânların baktığı sokağın üstü çapraz tonozdur. Daha sonraki onarımlarda tonoz üzeri çatı kaplanmıştır. Yapının dış cephelerinin üst kısımlarında pencereler yer alır. Şanlıurfa Bedesteninde ise üst örtü beşik tonoz ve dönem eki olduğu düşünülen kubbelerle geçilmiştir. Cephelerde kapı giriş üstü dışında pencere yer almaz.

Şekil 3.78 Zincirli Bedesten restitüsyon planı (VGM, 2005)

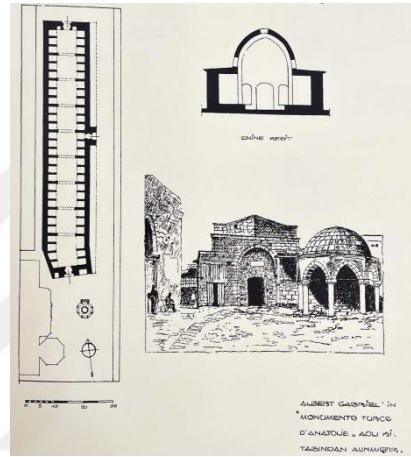
Şekil 3.79Z.Bedesten görsel (VGM, 2008)

L tipi arasta örneği olan yapının mevcutta beş adet girişi bulunmaktadır. Şanlıurfa Bedesteni plan ve cephe olarak etrafındaki ticari yapılar da dikkate alındığında daha karmaşık ve özellikli bir yapıdır.

Niğde Bedesteni, 16. yüzyılda Sokullu Mehmet Paşa tarafından inşa edilmiştir (VGM, 1985). Üç adet giriş kapısı bulunan yapının dış duvarları kesme taş, dükkân üstü ve sokak dokusunu örten tonoz yapısı tuğla ile örülmüştür. Şanlıurfa Bedesteni'nde sokak dokusu kesme taş tonozlar ve kubbelerle geçilmiş, dükkân üstleri ise benzer olarak

tonozla geçilmesine rağmen malzeme olarak moloz taş kullanılmıştır. Her iki yapıda da tepe pencereleri bulunur. Ancak Niğde Bedesteni’nde ayrıca dükkânların açıklıklarının üstünde cepheye açılan pencereler bulunmaktadır.

Niğde Bedesteni’nde dükkânlarda girişi oluşturan ayrı bir kemer bulunmaz. Dükkân üstünü örten tonoz yapı dükkânın cephesine kadar aynı kot yüksekliğinde devam ederek girişi oluşturur. Şanlıurfa Bedesteni’nde ise sokağa bakan her dükkânın bir giriş kemeri vardır. Dükkânı örten tonoz yapı daha üst kotta ve sıvalıdır.

Şekil 3.80 Niğde Bedesteni (Özdeş, 1998)

Şekil 3.81 Restorasyon sonrası (VGM Arşiv)

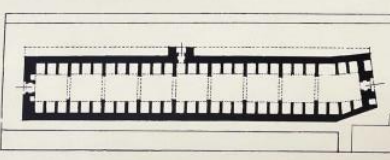
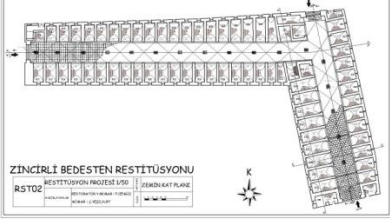
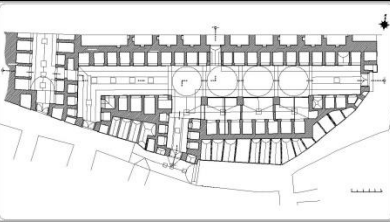
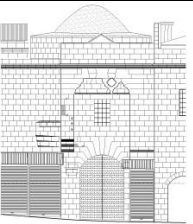
Arasta şeklinde inşa edilen Niğde Bedesteni ‘*arasta bedesten*’ sınıfına giren en uzun bedesten olma özelliği göstermektedir (Şekil 3.80, 3.81). 14.70m x 76.50 m.

uzunluğunda ve doğu-batı yönündedir (URL-7). Şanlıurfa Bedesteninde bu uzunluk 54 m olarak aynı doğrultudadır.

Bedesten yapıları giriş cepheleri değerlendirildiğinde; Zincirli Bedestenin diğerlerine oranla çok sade bir tasarıma sahip olduğu söylenebilir. Niğde Bedesteninde giriş kapı kısmında öne doğru bir kademe oluşturulmuş ve kapı girişinde kavsara ile derinlik verilerek cephe hareketlendirilmiştir. Şanlıurfa Bedesteni'nde ise sade bir kapı girişini üstte taş bingilerin taşıdığı estetik sarkıtları olan bir saçak hareketlendirmiştir.

Şanlıurfa Bedesteni, yapılan araştırmada saptanabilen arasta bedestenler sınıfına giren hem kubbe hem tonoz geçişleri mevcut tek yapıdır. Ayrıca arasta plan özelliği göstermesine rağmen bu sınıflandırmada bulunmayan eyvan tarzı birimleri mevcuttur. Cephe olarak bakıldığında da dıştan dükkânlarla kaplanmış yapı, mimari özellikleriyle diğer yapılarla benzerlik göstermemektedir.

Tablo 1. Arasta Planlı Bedestenlerin Analizi

	İLİ	DÖNEMİ	ARASTA PLAN TİPİ	MAHZEN	DIŞTA YAPIYA AİT DÜKKÂN	KAT PLANI	CEPHE GÖRÜNÜŞÜ	MALZEME	KUBBE SAYISI	ÜST ÖRTÜ	ÖZGÜN KAPI SAYISI
NİĞDE BEDESTENİ	NİĞDE	16.YÜZYIL	EVET	YOK	YOK			KESME TAŞ TUĞLA	YOK	TONOZ	3
ZİNCİRLİ BEDESTEN	GAZİANTEP	18.YÜZYIL (1717-18)	EVET	YOK	YOK			KESME TAŞ	YOK	TONOZ	3
ŞANLIURFA BEDESTENİ	ŞANLIURFA	16.YÜZYIL	EVET	YOK	YOK			KESME TAŞ	4	KUBBE + TONOZ	3

3.5 Restitüsyon

3.5.1 Metodoloji ve Restitüsyon için kaynak kullanımı

Şanlıurfa Bedesteni'ne (Kazzaz Pazarı) ait restitüsyon çalışmasında; yapının inşasından bugüne kadar geçirmiş olduğu değişiklikler tespit edilerek, somut veriler ışığında yapıya ait restitüsyon projelerini oluşturmak amaçlanmaktadır. Özgün yapısını korumaya yönelik önerileri içeren ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için gerekli düzenlemelerin sağlanmasını şekillendirecek restorasyon projeleri hazırlanacaktır.

Yapılan araştırmalarla elde edilen bilgi, belge ve kaynaklar doğrultusunda restitüsyon projesini oluşturacak veriler başlıklar halinde sıralanmıştır. Bu veriler ışığında hazırlanan restitüsyon projesi üzerinde değerlendirmeler yapılmış ve bu değerlendirmeler neticesinde restitüsyon analizleri oluşturulmuştur. Bu çizimlerle ilgili açıklamalar ayrıca metin içinde belirtilmektedir.

Şanlıurfa Bedesteni'ne (Kazzaz Pazarı) ait restitüsyon projesini oluşturacak veriler başlıklar halinde aşağıdaki sıralanmada açıklanmaktadır.

3.5.1.1 Yapıdaki iz ve örneklerden gelen bilgiler

Yapı üzerinde yer alan ögeler, mimari bileşenler, fonksiyon gereği devam etmesi gereken bulgular, süruktürel veriler, vb. veriler dört başlık altında değerlendirilmiştir.

- Varlığı kesinlikle bilinenler; yapılan araştırmalar, ölçümler ve çizimler sonucu oluşturulan rölöve çalışmalarında tespit edilen veriler.

- Yeri, boyutu ve malzemesi yapıdan gelen izlerle bilinenler; kullanılan malzeme ve ölçülerin yapının kendisinden gelen bilgilerle tespit edildiği, yapıda izi olan veriler.

- İzi olan yeri, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler; yeri malzemesi ve ölçüleri yapının diğer örneklerinden gelen bilgilerle tespit edilen, yapıda izi olan veriler.

- İzi olmayan fakat varlığı yapıdaki diğer örneklerden bilinenler; yapıda herhangi bir izi olmayan, tamamı veya bir kısmı yok olmuş öğelerin yapının var olan aynı nitelikteki bölümlerinden gelen veriler.

3.5.1.2 Yazılı, çizili, görsel ve sözlü kaynaktan gelen bilgiler

-Yazılı, çizili, görsel ve sözlü kaynaklar ile bilinenler; yapılan araştırmalar sonucu bulunan ve değerlendirilen yazılı, çizili, görsel ve sözlü kaynaklar yoluyla elde edilen verilerdir. Büyük çoğunluğu Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinden temin edilen bu veriler arasında en önemli belgeler VGM tarafından hazırlanmış 1969 tarihli rölöve çizimleridir. Harita Genel Müdürlüğü tarafından çekilmiş 1966 yılına ait hava fotoğrafı, VGM arşivlerinde yer alan fotoğraf ve onarım fişleri, A. Cihat KÜRKÇÜOĞLUNA ait fotoğraf arşivleri, II. Abdülhamid Han'ın Yıldız Fotoğraf Koleksiyonu, ŞKVKBK arşivlerinde yer alan tescil fişleri, ŞURKAV tarafından basılmış Şanlıurfa iline ait yayınlar, yazılı ve görsel bilgileri oluşturmaktadır. Yapıyla ilgili restitüsyon çizimlerine ışık tutacak herhangi bir sözlü kaynağa ulaşılammış, yapıda yakın dönemde yapılan ve basit onarım kapsamında değerlendirilebilecek değişiklikler hakkında bilgi alınabilmiştir.

3.5.1.3 Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler

- Karşılaştırmalı çalışma sonucu bilinenler; Bedesten yapısı olması nedeniyle karşılaştırmmanın kısıtlı yapılabildiği, plan ölçeğinde diğer bedesten örnekleriyle karşılaştırma yapılarak elde edilen verilerdir. Gaziantep ve Niğde'de yer alan '*arasta bedesten*' sınıfına giren yapılarla karşılaştırma çalışmaları ile elde edilen veriler.

- İzi olan yeri, boyutu ve malzemesi karşılaştırmalı çalışma sonucu bilinenler.

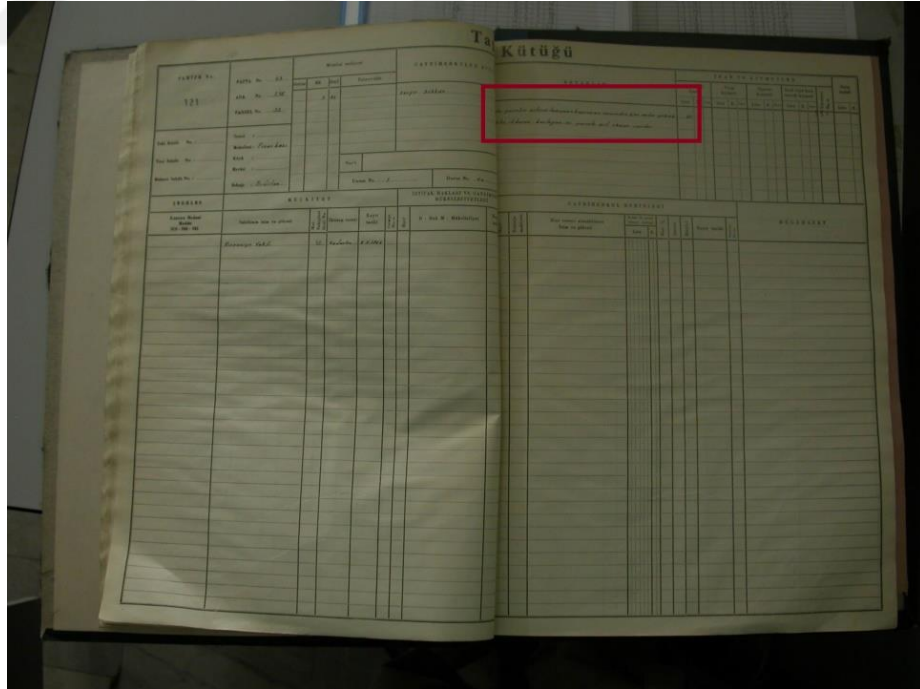
3.5.1.4 Mimari gereklilik

- Mimari gereklilik nedeniyle tamamlananlar; yapıda kullanım açısından olması gerekli yapı elemanlarıdır.

3.5.2 Yapının restitüsyon çalışmasında kaynak kullanımı

Yapılan araştırmada; yapıda farklı türde bozulma, mekân sayılarında ve ölçülerinde değişiklikler, üst örtü, zemin ve yapı girişleri ile ilgili düzenlemeler ile karşılaşılmaktadır. Yapı, üst örtü, zemin, ek bölümler/eklemeler ve düzenlemeler olarak dört bölüm halinde incelenmiştir.

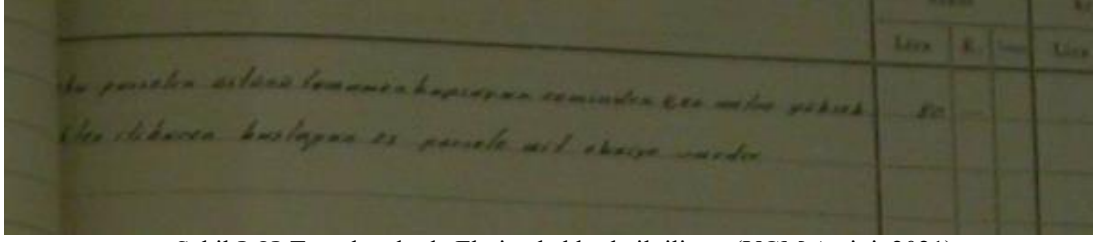
ŞTKBM.'nde yapılan arşiv araştırmasında 1966 yılına ait tapu bilgisinde yapının Rızvaniye Vakfına ait olduğu belirtilmektedir. Yapının tapu bilgisine ait başka bir belge, tahsis veya istinsah² varakasına rastlanmamaktadır (Şekil 3,82). Yapıda tüm dükkânlar parsellenmiş olup örnekte sunulan kuzeydeki Gümrük Han'a bitişik 298 ada 32 parsel için oluşturulmuş belgede; dükkânın 5,86 m2 olduğu, ayrıca ***'iş bu parselin üstünü tamamen kapsayan ve zeminden 4,10m. yükseklikten itibaren başlayan 23 parsele ait ebniye³ vardır'*** notu düşülerek mahzenlerin bulunduğu üst katta yapı yapma hakkının Gümrük Han'ında bulunan parsele ait olduğu belirtilmektedir (Şekil 3,83).

Şekil 3.82 Bedestene ait tapu kaydı (VGM Arşivi, 2021)

² Bir kitabın yahut yazılı bir metnin nüshasını çıkarma, onu harfi harfine kopya etme (Bozkurt ve Kaya, 2001).

³ Osmanlıca bina anlamına gelmektedir (URL-14).

Şekil 3.83 Tapu kaydında Ebniye hakkıyla ilgili not (VGM Arşivi, 2021)

Yapıyla ilgili arşiv araştırmaları, vakıf kayıtları, tescil fişleri, şerhiye sicilleri, yazılı kaynaklar, çizimler, fotoğraflar, vb evraklarda yapılan inceleme ve araştırmalar neticesinde yapıyla ilgili ulaşılan bilgiler yeterli düzeyde değildir. Ancak yapının mimari kurgusu, çevresiyle olan ilişkisi, vakıf aidiyeti ve yapıdan gelen izler tam anlamıyla olmasa da gerekli bilgilere ulaşmamızı sağlamaktadır.

Şanlıurfa iline ait Harita Genel Müdürlüğü'nden elde edilen hava fotoğrafları arasında en eski görüntü 1953 yılına aittir. Bu görsel belge ile yapı sınırında değişiklik olmadığı anlaşılmaktadır (Şekil 3.84).

Şekil 3.84 1953 yılı hava fotoğrafı (HGM)

3.5.2.1 Üst örtü

Yapıya ait en eski ve anlaşılır görüntü 1966 yılına aittir. Bu görüntüde yapı sınırlarının bugün ki sınırlarla aynı olduğu görülmektedir. Gümrük Hanı ve Sipahi Pazarıyla bitişik bedestende tepe penceresi ve kubbeler yer almaktadır. Hava fotoğrafında yapıları birbirinden ayıran bir sınır çizgisi görülmemektedir (Şekil 3.85).

Şekil 3.85 1966 yılı hava fotoğrafı (HGM)

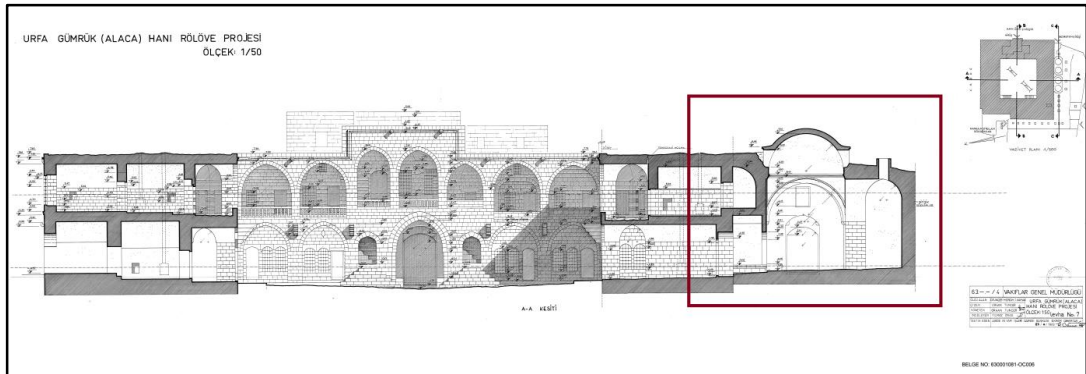

Şekil 3.86 Yakın zamanlı hava fotoğrafı (2018)

2018 yılı hava fotoğrafında bakıldığında Sipahi Pazarının kuzeyine yeni birimler eklendiği, Gümrük Han'ın üst örtüsünün ise tamamen değiştirilerek çatı ile kaplanarak bacaların eklendiği görülmektedir (Şekil 3.86). Gümrük Han'ı örten çatı kaplaması Bedesten'e ait kubbe kaidelerinin kuzey sınırına dayanmakta ve kuzey tarafta yer alan dükkânları kapsamaktadır. Ayrıca bedestenin üst örtüsü çeşitli yükseklikler teşkil edecek şekilde çimento esaslı malzeme ile kaplanmıştır. Tepe pencereleri mevcut

Bedesten, Gümrük Hanı ve Sipahi Pazarı'yla ilgili en önemli verilerden birini de VGM arşivindeki çizimler oluşturmaktadır. 1969 tarihli bu çizimlerde yapılarla ilgili daha somut bilgilere ulaşılmaktadır.

Han'ın girişinin üstünde bulunan mescit katı ile bedestende kubbe ve kaidelerin kotları üst örtüden yüksektir. Çünkü kuzey dükkânların üstünde Gümrük Han'a hizmet eden mahzen bölümleri mevcuttur (Şekil 3.88).

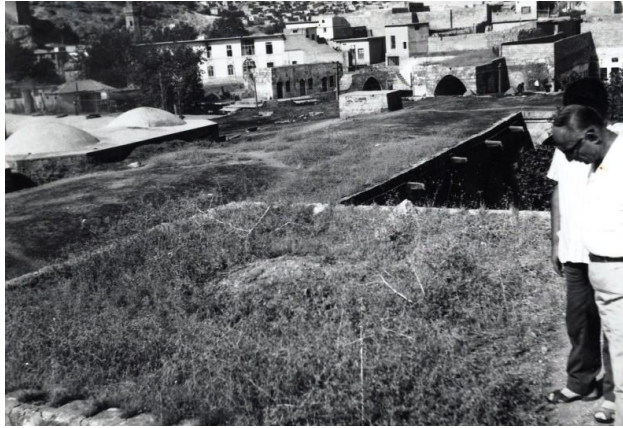
129

Bedestende üst örtüde kubbe ve kaideler dışında Gümrük Han'a hizmet eden mahzen yapıları da bugün ki mevcut üst örtü yapısında olduğu gibi farklı yüksekliklerin bulunduğunu göstermektedir. Gümrük Han'da ise hanın gösterişli giriş kapısının üstünde yer alan mescit katı dışında farklı bir yükseklik görülmemektedir (Şekil 3.88).

Yapının aktif bir ticaret yapısı olarak kullanılıyor olmasıyla birlikte teşhir ürünlerinin yoğunluğu restitüsyona yönelik izlerin takibini ve daha detaylı araştırmayı zorlaştırmaktadır. Bu bakımdan restorasyon müdahale çalışmalarında tekrar değerlendirmeyi sağlayacak bilgilerin elde edilmesi muhtemeldir.

Üst örtü kaplaması

Yapıya ait hava fotoğrafları, VGM arşivlerinde yer alan tespit ve onarım fotoğrafları, onarım fişleri ve sözlü kaynaklar değerlendirildiğinde; üst örtünün yapının ilk döneminde tonoz ve düz toprak dam olduğunu (Yazılı, Çizili, görsel ve Sözlü Kaynaktan Gelen Bilgiler), kaide ve kubbe yükseltilerinin yapının ilk döneminde olmadığı sonraki dönemde kubbe ve toprak dam olduğunu göstermektedir. 1978 tarihli onarımda toprak dam yerine beton döşeme yapılmıştır (İzi olan yeri, boyutu ve malzemesi karşılaştırmalı çalışma sonucu bilinenler).

Şekil 3.89 1970 öncesi görsel (VGM Arşiv)

Şekil 3.90 1970 sonrası görsel (VGM Arşiv)

Gümrük Han ve Bedesten'in üst örtüsünün 1970 yılı öncesinde toprak dam olduğu ve Bedestene ait tepe pencerelerinin var olmakla beraber, bunun dam ile hemen hemen aynı kotta olduğu görülmektedir (Şekil 3,89). 1970 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünce Gümrük Han'ın üst örtüsü Bedestene ait kubbe kaideleri kuzey sınırına dayanacak ve kuzey tarafta yer alan dükkânları kapsayacak şekilde çatı kaplanmıştır (Şekil 3.90). VGM arşiv kayıtlarında yer alan 1983 tarihli tescil fişine göre bedesten üst örtüsü 1978 yılında demirli mozaik olarak değiştirilmiştir.

3.5.2.2 Zemin

Yapının zemin kaplaması en son 1998 yılında yenilenmiştir. Niteliksiz olduğu düşünülen arnavut kaldırım sokak dokusu kaldırılarak traverten kaplama ile değiştirilmiştir (Şekil 3,91).

Şekil 3.91 1998 onarım öncesi görsel (Kürkçüoğlu, C)

Şekil 3.92 1998 onarım öncesi görsel (Kürkçüoğlu, C)

Aynı onarımda dükkân yükseltilerinin de yaklaşık bir metre düşürülerek sokakla aynı kota getirildiği görülmektedir (Şekil 3.92). Dükkân girişlerinde yer alan ayakkabılık nişleri de bu yükseltilerle kaldırılmıştır (Yazılı, Çizili, görsel ve Sözlü Kaynaktan Gelen Bilgiler).

Yapıya ait en eski görsel kaynak II. Abdülhamid Han'ın Yıldız Fotoğraf Koleksiyonunda yer alan ve bedestenin son dönemini yansıtan 1880-1890 yılları arasında çekildiği tahmin edilen fotoğraftır (Kürkçüoğlu, 2009). Bu kaynakta bedestenin özgün döşemesinin yapının doğal malzemesi olan kireç taşından oluştuğu, dükkân yüksekliklerinin ve sekilerin mevcut olduğu görülmektedir (Şekil 3.93).

Şekil 3.93 1880-1890 yılları arası görsel (Kürkçüoğlu,2009)

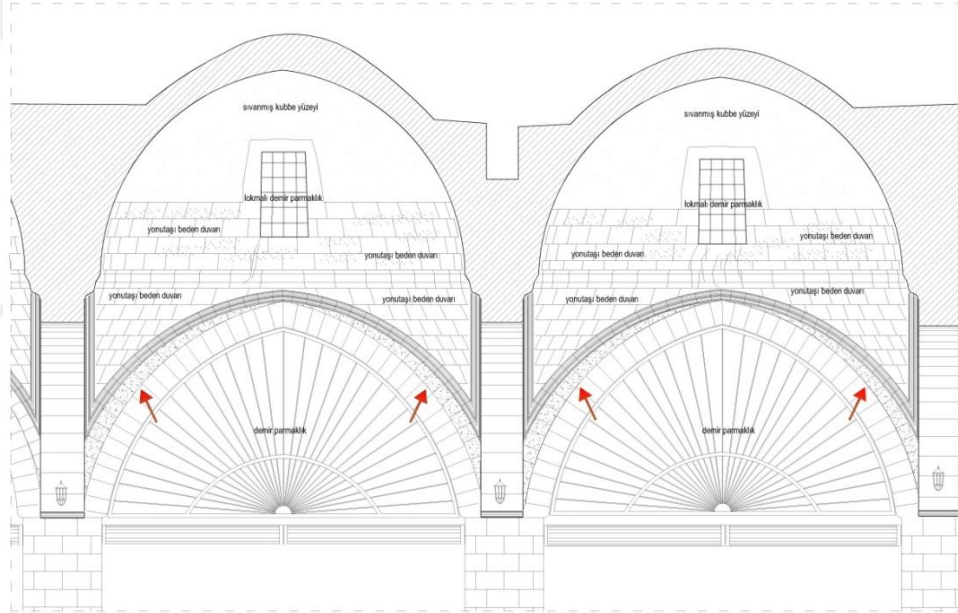
Bu fotoğrafta göze çarpan bir diğer ayrıntı da eyvan tarzı boşlukların dükkân olarak değerlendirilmediği bedesten için geniş bir sirkülasyon alanı olarak kullanıldığıdır.

3.5.2.3 Ek bölümler/eklemeler

Bu bölümde yapının ilk döneminde mevcut olmayan, ancak sonraki döneminde yer alan ekleri yer almaktadır.

Kubbeler

Yapıdan gelen izler dikkate alındığında, kubbe elemanlarını taşıyan kemer aksının kubbelerin tam oturtulabilmesi için bir kısım kemerlerde üzerine kesme taş malzeme ile tesviye niteliğinde düzeltmeler yapılmış olduğu tespit edilmiştir (Şekil 3.94).

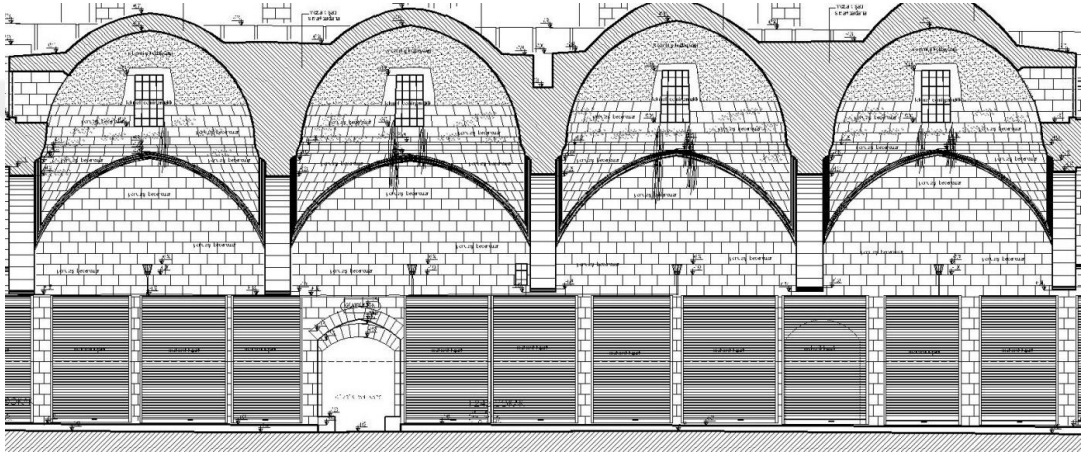
Şekil 3.94 Kubbelerle ilgili kesit

Bu durumda kemerlerle ilgili düzenlemede iki olasılık üzerinde durulmaktadır;

Mevcut kubbelerin zamanla yıkılması üzerine kapsamlı onarım geçirmesi olasılığı

Yapının kemer ayak aralıkları, kubbe yüksekliği ve üzengi noktasından kemer üst noktasına kadarki bölüme bakıldığında, söz konusu mesafenin yay kemerlerle geçildiği ve sonradan bu kemerlerdeki mukavemeti arttırmak için bir alt kotta sivri kemerle düzenleme yapıldığı düşünülmektedir. Ancak bu olasılığı destekleyecek

yeterli veriye ulaşılammıştır. Söz konusu güçlendirmenin yapılabilmesi için kemer ayaklarının da genişletilmiş olması gerekmektedir. Kuzey-güney aksını oluşturan kemerlerin, tonoz bölümünü sonlandıran ilk ve son kemerlerde aynı düzenleme mevcutken, arada kalan üç kemerde herhangi bir düzeltmeye rastlanılmamıştır. Kuzey güney aksını oluşturan kemerlerin kuzey duvarına oturduğu bölümlerde ise duvarın aşağı doğru devam etmiyor olması ve çoğunlukla kapı kemerlerinin üstünde yer alması kubbelerin onarıldıktan sonra bu hale gelmiş olabileceği fikrini zayıflatmaktadır (Şekil 3.95).

Şekil 3.95 Kubbe ayaklarının konumu

Yapıya sonradan kubbe eklenmiş olma ihtimali

Yapıdan gelen izler değerlendirildiğinde;

-Kubbe akslarının oturduğu kemerlerin bir kısmında kubbelerin tam oturtulabilmesi ve simetrisinin sağlanabilmesi için kesme taş malzeme ile tesviye niteliğinde düzeltmeler yapılması,

-Kuzey-güney yönündeki kemerlerin kuzey cephede oturduğu bölümlerde statik açıdan doğru planlamanın yapılmamış olması,

-Mevcut kemer akslarına bakıldığında düzgün planlamanın yapılamadığı ve kemer ayakları arası açıklıkların farklı olduğu, kesme taş malzeme ile tesviye niteliğinde düzeltmeler bulunan kemer açıklıklarının yaklaşık 5,00m, düzenli kemer açıklıklarının ise yaklaşık 5,40m olduğu,

-Arasta planlı bedestenlere bakıldığında eyvan tarzı bölümlerin yer aldığı başka bir yapının bulunmadığı, kubbe ve tonoz geçişlerinin birlikte yer aldığı tek örnek olması da değerlendirildiğinde,

yapıya geniş bir hareket alanı yaratmak, aydınlatma ihtiyacının karşılanması ve kubbelerle yapıya ihtişam katma gibi nedenlerle sonradan yapılmış olma ihtimalini arttırmaktadır.

İnalcık, bedestenlerin varlığının kentte uluslararası ticaretin var olduğunu gösterdiğini, bu nedenle de önemli şehirlerde bulunduğunu belirtmektedir (İnalcık,1980). Birçok araştırmacı tarafından Osmanlılarda ticari bölgenin merkez cami ve bedesten arasında geliştiği ve ticari ağın bedestenin etrafında oluştuğu belirtilmektedir. Özetle Osmanlılarda ticari merkez bedesten ve etrafında gelişen han, arasta gibi yapılardan oluşmaktadır. Bu ticari oluşumda bedesten ve han gibi yapıların cephelerini saran dükkânlar ve arastalar da önemli rol oynamaktadır (Akar,2009). Yapının bulunduğu konum itibariyle Osmanlı döneminde şehrin gelişimi ve yayılma politikasıyla ilgili cami, han ve en önemli ticari öge olan bedesten gereksinimini karşılayan bir kurguya sahip olduğu görülmektedir. Yapının çevresindeki han yapılarının yapım tarihleri dikkate alındığında, Mençek Hanı (17.yy), H.Kamil Hanı (1823), Barutçu Hanı (17-18 yy), Şaban Hanı (17-18 yy) tüm yapıların ticari ögenin temel unsuru kabul edilen bedesten etrafında toplandığı ve bedestenden sonra inşa edildiği gözlenmektedir.

Bedesten etrafında yer alan yapılar değerlendirildiğinde;

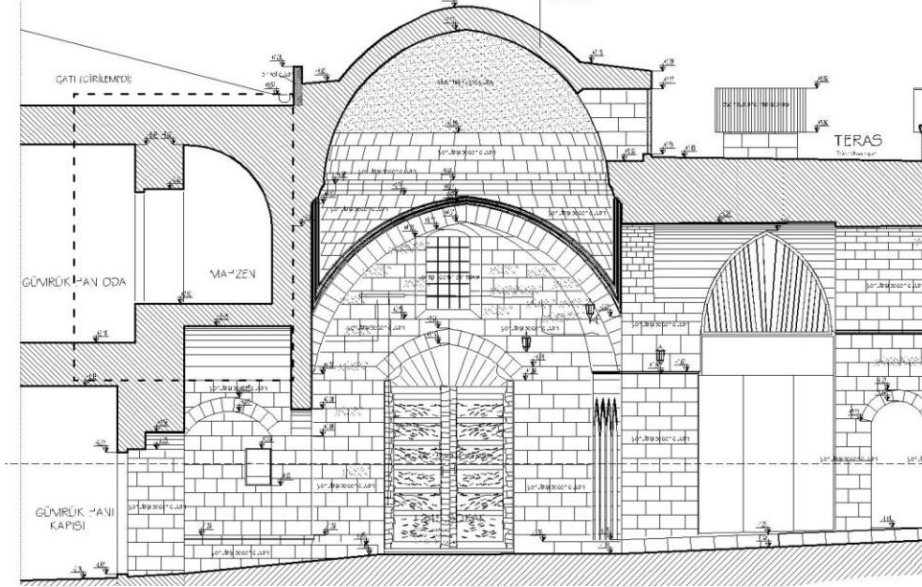
1741 tarihli Rızvan Ahmet Paşa Vakfiyesi'nde **"İplikçi Pazarı deyu tamir olunup hala Sipahi Çarşısı olan otuz dört adet dükkânlardan bir dükkân bezzazistan tarafına kapı fetholunup"** cümleleriyle, kapı açılan kısmın bedesten olduğu, batı kısımda kalan Sipahi Pazarı'nın da İplikçi Pazarı adıyla anıldığından, tek bir esnaf grubuna hizmet etmesi, karşılıklı dükkânlardan oluşması, vb. özellikler nedeniyle Gümrük Han'a ve Bedestene hizmet eden arasta yapısı olduğu anlaşılmaktadır.

Evliya Çelebinin 1650 yıllarında ziyaret ettiği Urfa için *‘İki bedesteni vardır, biri eski yapı kâgir kubbeli sağlam bir binadır. Öbürü Tayyar oğlu Ahmet Paşa tarafından yaptırılmış olup uzunca yapılmıştır, üç adet demir kapısı vardır’* cümleleriyle kâgir kubbeli sağlam yapı olarak bedesteni, uzunca yapılmış, üç kapılı yapı olarak ta Sipahi Pazarı’nın arasından söz ettiği anlaşılmaktadır. Yapılan değerlendirmelere göre Bedesten yapısının kubbelerinin sonradan yapılmış olduğu kuvvetli ihtimal olsa da, bu kubbelerin 1650 yılından önce yapıldığı ve yapının kubbeler olmadan önce de bedesten yapısı olarak inşa edilmiş olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tüm bu veriler ışığında kubbelerin yapıya sonradan eklenmiş olduğu kanısına varıldığından; Bedestenin ilk dönem restitüsyon bulgusunda kubbelerin olduğu kısımların karşılaştırmalı çalışmalar sonucunda tonoz olarak devam etmesi gerektiği düşünülmektedir (Yapıdaki İz ve Örneklerden Gelen Bilgiler, Karşılaştırmalı Çalışmadan Gelen Bilgiler).

Mahzen odaları

Yapının *‘737 numaralı defterin 223 sahife ve 85. Sırasında kayıtlı rakka Valisi Ahmet paşanın Recep 1154 tarihli’* vakfiyesinden anlaşılabacağı üzere üst katı Gümrük Hanı’nda yer alan odalara mahzen olarak yapılmıştır. Bu nedenle Gümrük Han’a hizmet eden mahzen odalarının yapının ilk döneminde bulunmadığı düşünülmektedir. Ayrıca bu sonuca hanın üst kat odalarından mahzenlere planlama dışı bir yükselti ile geçilmesi, mahzen odalarında kullanılan malzeme ve genel planlamada yapıların özgün mimarisine aykırı düzenlemelerin bulunması nedeniyle varılmaktadır (Şekil 3.96).

Şekil 3.96 Mahzen odası ile Gümrük Han arasındaki kot farkını gösteren çizim

Gümrük Hanı ile mahzen odası arasında yaklaşık 0,70m kot farkı bulunmaktadır. Han'ın ana duvarının düzgün kesme taşla örülmüş olduğu, ek odanın ise sıva kaplı ve yarım tonoz şeklinde yapıya ekli olduğu görülmektedir (Şekil 3.96 ve 3.97). Han'a ait odadan mahzene geçiş kapısına bakıldığında açıklığın düzgün kemer veya lento ile geçilmesi beklenirken bu kısımda sadece duvar sökümü yapıldığı izlenimini uyandıran niteliksiz bir duvar kaplama geçişi bulunmaktadır (Şekil 3.98).

Şekil 3.97 Duvar, sıva kaplı yarım tonoz birleşimi

Şekil 3.98 Düzensiz kapı geçişi

Saçak

Yapının doğu cephesinde giriş kapısının üstünde yer alan ve yapıya estetik olarak değer katan saçığın kubbelerle birlikte sonradan yapıldığı düşünülmektedir.

-Yapılan değerlendirmelerde söz konusu saçak bölümünün kubbeler olmadığı düşünüldüğünde bedesten yüksekliğini geçtiği,

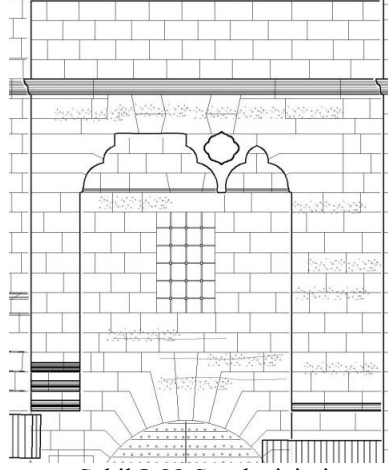
-Saçağı taşıyan kısımların bir tarafta üç adet bingiye, diğer tarafta ise sonradan yapılan dükkânın ana duvarına oturduğu (Şekil 3.99),

-Saçağı oluşturan bölümün tam olarak simetrik tasarlanmadığı (Şekil 3.100),

-Saçakla yapının diğer cephesindeki taş birleşim detaylarının süreklilik arz etmediği (Şekil 3.101),

-Yapıya ait diğer kapılarla ve benzer arastalarla karşılaştırıldığında bu tür bir giriş cephesinden ziyade daha sade bir giriş tercih edildiği,

nedenleriyle ilk dönemde var olmadığı ikinci dönem kubbeler ile beraber yapıldığı düşünülmektedir.

Şekil 3.99 Saçak çizimi

Şekil 3.100 Saçak görsel (VGM Arşiv)

Şekil 3.101 Düzensiz birleşim görseli

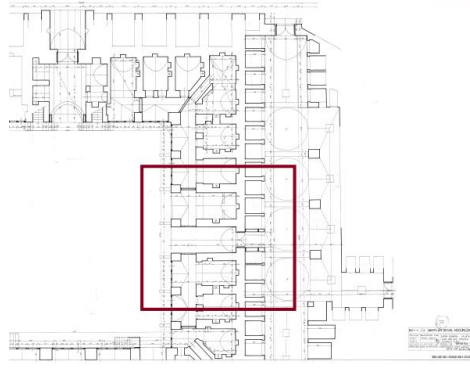
Yapıya ait güney cephede yer alan diğer iki kapıya bakıldığında kemer örgü biçimlerinin geometrik ve estetik bir kurguyla üç kapıda da aynı şekilde yapıldığı, kapı üstü pencerelerinin aynı ölçü ve konumda olduğu değerlendirildiğinde saçağın sonradan eklendiği düşüncesi desteklenmektedir.

3.5.2.4 Düzenlemeler

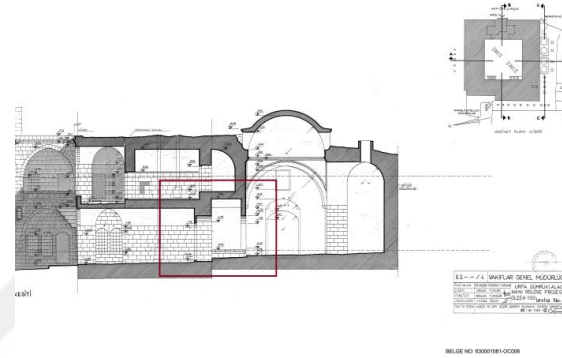
Bu kısımda yapının ilk dönemi ile mevcut dönemi arasında yapılmış düzenlemeler (kapı açma, dükkân oluşturma, güçlendirme, vb.) yer almaktadır.

Gümrük Han'ına açılan kapı

Bedestenin doğu batı aksı üzerinde yer alan ve kuzey cephede Gümrük Han'ına dayanan 21 adet dükkân yaklaşık olarak aynı ölçüde ve düzenli bir şekilde devam etmektedir. Doğu giriş kapısından başlayan dükkânları, 11 adet dükkân sonrası Gümrük Hanına kapı geçişinin sağlandığı açıklık bölerek bu açıklığı yine aynı düzende devam eden 10 adet dükkân takip eder. Mimari kurgu olarak bakıldığında böyle bir kapının varlığının simetrik olarak her iki yönde eşit sayıda dükkânın arasında olması beklenmektedir. Gümrük Han ve Bedesten arasındaki kot farkı da böylesine bir kapının ilk planlamada tasarlanmış olma ihtimalini zayıflatmaktadır. Aynı zamanda bu kapı, diğer kapılara oranla daha küçük ölçülere sahiptir. Gümrük Hanı ve bedestenin diğer kapılarında görülen geniş açıklık ve estetik kemer dokusu görülmez ve her iki yapıda da kapının olduğu alan dükkânlarla aynı düzende devam eder (Şekil 3.102). Ayrıca iki yapının birleştiği kapı alanları arasında üst kotta da yükseklik farkı bulunmaktadır (Şekil 3.103). Bu doğrultuda iki yapının birlikte planlanıp ve aynı tarihte yapılmış olma ihtimali zayıflamaktadır. Bu nedenle dükkânlardan bir tanesinin bedestenin yapıldığı ilk dönemlerde bozularak Gümrük Han'ına geçişin sağlandığı kapı olarak düzenlendiği düşünülmektedir.

Şekil 3.102 1969 tarihli plan çizimi (VGM Arşiv)

Şekil 3.103 1969 tarihli kesit çizimi (VGM Arşiv)

Sipahi Pazarı'na açılan kapı

Vakıf kayıtlarında yer alan ve bedestenle ilgili en kesin bilgiyi içeren restitüsyon bulgusudur. 1741 tarihli Rızvan Ahmet Paşa Vakfıyesinde **"İplikçi Pazarı deyu tamir olunup hala Sipahi Çarşısı olan otuz dört adet dükkânlardan bir dükkân bezzazistan tarafına kapı fetholunup"** cümleleriyle 1741 tarihli vakfiyeden önce dükkân olan yapının bozularak kapı geçişinin sağlandığı belirtilmektedir.

II. Abdülhamid Han'ın Yıldız Fotoğraf Koleksiyonunda yer alan 1880-90 yılları arasında çekildiği düşünülen (Kürkçüoğlu,2009) resimde açılan kapının günümüzdeki mevcut kapıdan daha büyük olduğu görülmektedir (Şekil 3.104).

Şekil 3.104 1880-1890 yılları arası görsel (Kürkçüoğlu, 2009)

Kubbe'den kuzey-güney aks kısmına geçiş bölümü

Yapının ilk döneminde kubbelerin olmadığı, üç adet sokak dokusunun birleşiminden oluşmuş arasta bedesten özelliği gösterdiği değerlendirilmiştir. Bunu destekleyen bir diğer bulgu da kubbeden tonozla geçiş kısmında yapıldığı düşünülen düzenlemedir.

Son kubbede doğu batı aksı tonoz yapısıyla devam ederken, aynı zamanda güney kısma ek olarak kol veren bir tonoz yapısına, geçiş bağlantısı yine bir başka açıklıkta tonoz yapısıyla bağlanır. Üç adet eyvan boşluğu ve güneye devam eden aksın geçiş kısmını oluşturan 5m enindeki açıklıklar eşit ölçülerde dört adet sivri kemer ile geçilmiştir. Kemer ayakları ile mahzenlerin başlangıcına kadarki bölüm, sivri tonoz ile geçilmiştir. Bu kısma kadar dört adet kubbe yapısı planlı ve eşit yapılmış olarak görülse de, eyvan ile aynı açıklıkta başlayan ve güney cepheye uzanan orta aks kısmı, bir dükkân boyu daralarak 3,53 m açıklığında ve 4,23 m kot yüksekliğindeki sivri tonozla devam ederek orta giriş kapısıyla sonlanmaktadır.

Sonuç olarak, kubbeler her ne kadar kendi aralarında belirli bir düzen ve uyum içinde yapılmış olsa da son kubbeden kuzey-güney aksına geçiş kısmında belirgin düzensizlik ve uyumsuzluk bulunmaktadır. Bu bölümde eyvanla eşit açıklıkta bulunan

geçiş kısmı ile tonoz aksı arasında üst kot kısımlarda yükseklik farkı göze çarpmaktadır. Aynı zamanda bu iki bölüm arasında tonozların üst merkezleri de çakışmamaktadır (Şekil 3.105). Eyvan genişliğindeki açıklıkta bulunan ve kemer ayağından başlayan ilk dükkân sınırı diğer tonoz bölümünde yaklaşık 0,50m geri çekilmektedir (Şekil 3.106).

Şekil 3.105 Geçiş kısmına ait tonoz birleşim görseli

Şekil 3.106 Bedestene ait zemin kat planı

Dış dükkânlar

Yapının ana duvarına dışardan bitişik dükkânların bedesten ile beraber yapıldığı veya bedestene ait olduğu ile ilgili bir bilgiye ulaşılmamıştır. Bunun yanında bedesten ve dükkânlar arasında hem malzeme ve tasarım, hem de yapı yükseklikleri açısından farklılıklar bulunmaktadır. Bu kısımda yer alan dükkânların ilk etaplarda kâgir yapılardan uzak derme çatma barakalar şeklinde olduğu, daha sonraları ticaret hacminin artması, doğal afetler, vb nedenlerle daha sağlam ve güvenli biçimde inşa edilmiş olduğu değerlendirilmektedir.

Kuzey-güney yönünde uzanan ve iki aks arasında kalan dükkânların diğerlerine oranla daha eski ve nitelikli olduğundan dönem eki olarak kabul edilmiştir. Yapının kuzey ve batı yönünü sınırlayan Sipahi Pazarı ve Gümrük Han'ın dış kısmında ise dükkân bulunmamaktadır.

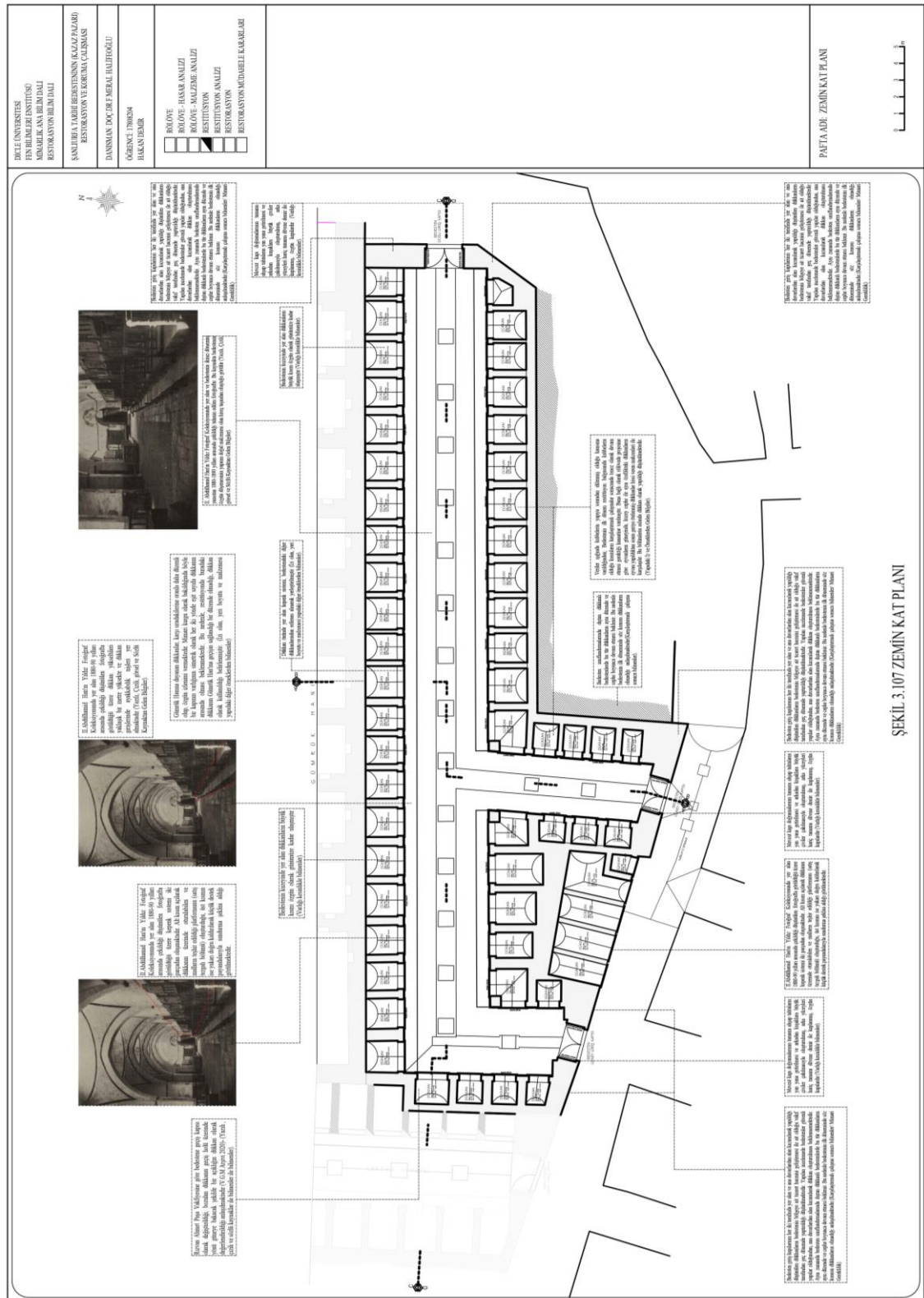
Bedesten giriş kapılarının her iki tarafında yer alan ve ana duvarlardan alan kazanılarak yapıldığı düşünülen dükkânların bedestenin bölgeye ait ticaret hacmini geliştirmesi ile ait olduğu vakıf tarafından geç dönemde yaptırıldığı düşünülmektedir. Yapılan incelemede bedestenler güvenli yapılar olduğundan, ana duvarlardan alan kazanılarak dükkân oluşturulması beklenmemektedir. Aynı zamanda bedesten sınıflandırmalarında dıştan dükkânlı bedestenlerde bu tür dükkânların aynı düzende ve cephe boyunca devam etmesi beklenir. Bu nedenle bedestenin ilk döneminde söz konusu dükkânların olmadığı anlaşılmaktadır.

Kepenkler

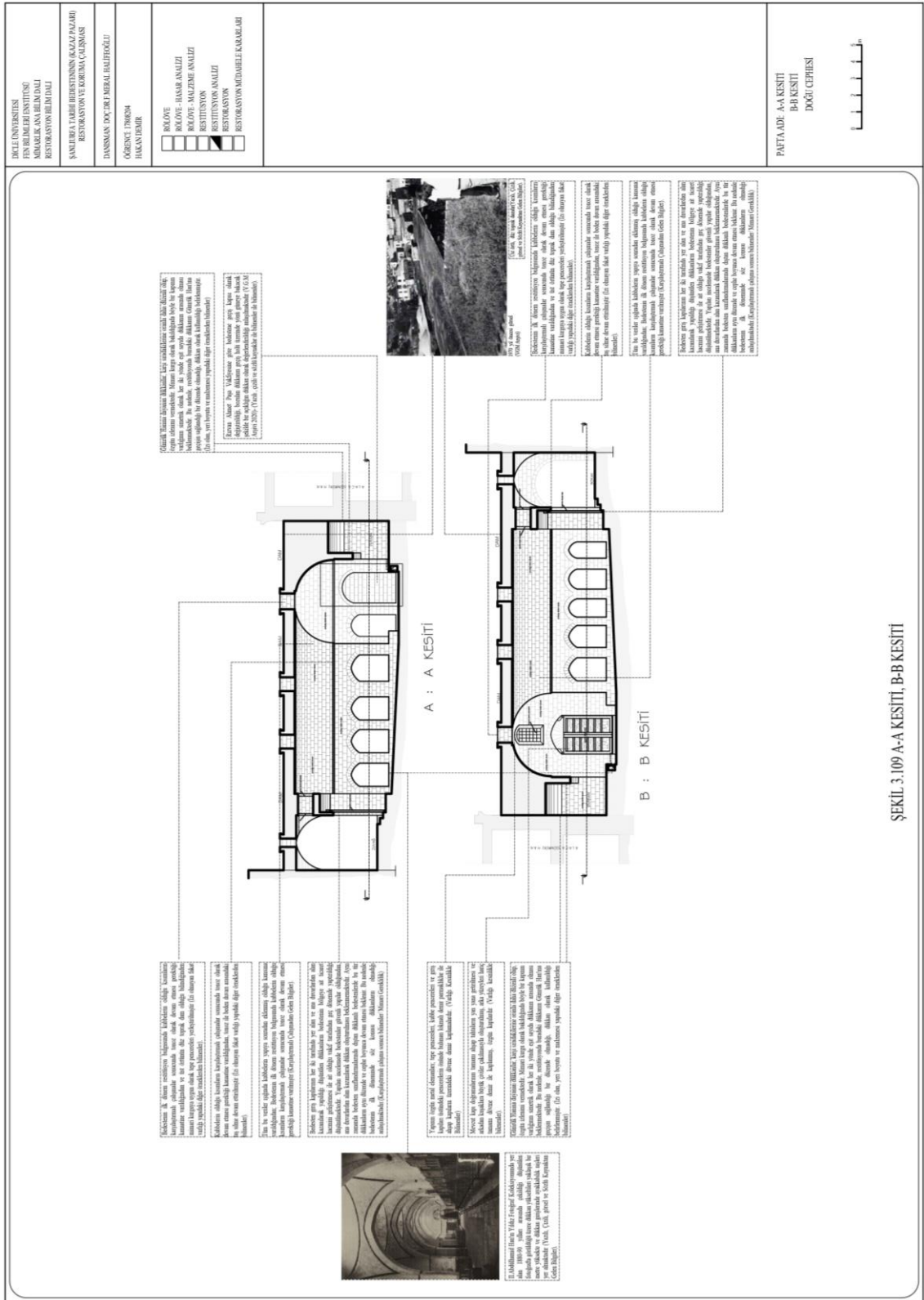
Eski Türk çarşılarında dükkânların kepenkleri çift kısımdan oluşur, alttaki öne doğru açılarak tezgah şeklinde malların teşhiri için kullanılır, üst kısım ise yukarı kaldırılarak siper şeklinde tezgâhtaki malları güneş ve yağmurdan korur aynı zamanda alıcılar için de korunak görevi görürdü (Eyice,1992).

Şanlıurfa Bedesten'inde de Anadolu'daki eski Türk Çarşılarında bulunan kepenk sistemine uygun bir kullanımın olduğu görülmektedir. II. Abdülhamid Han'ın Yıldız Fotoğraf Koleksiyonunda yer alan 1880-90 yılları arasında çekildiği düşünülen fotoğrafta görüldüğü üzere kepenk sistemi iki parçadan oluşmaktadır. Alt kısım açılarak dükkânın üzerinde oturulabilen ve malların teşhir edildiği platformunu (satış tezgah bölümü) oluşturduğu, üst kısmın ise yukarı doğru kaldırılarak küçük destek payandalarıyla sundurma şeklini aldığı görülmektedir. Yine fotoğraftan anlaşılabileceği üzere kepenklerin kapalı olduğu durumda kepenkle duvar arasındaki boşluğu kapatan bir kumaş sistemini bulunmaktadır (Şekil 3.104).

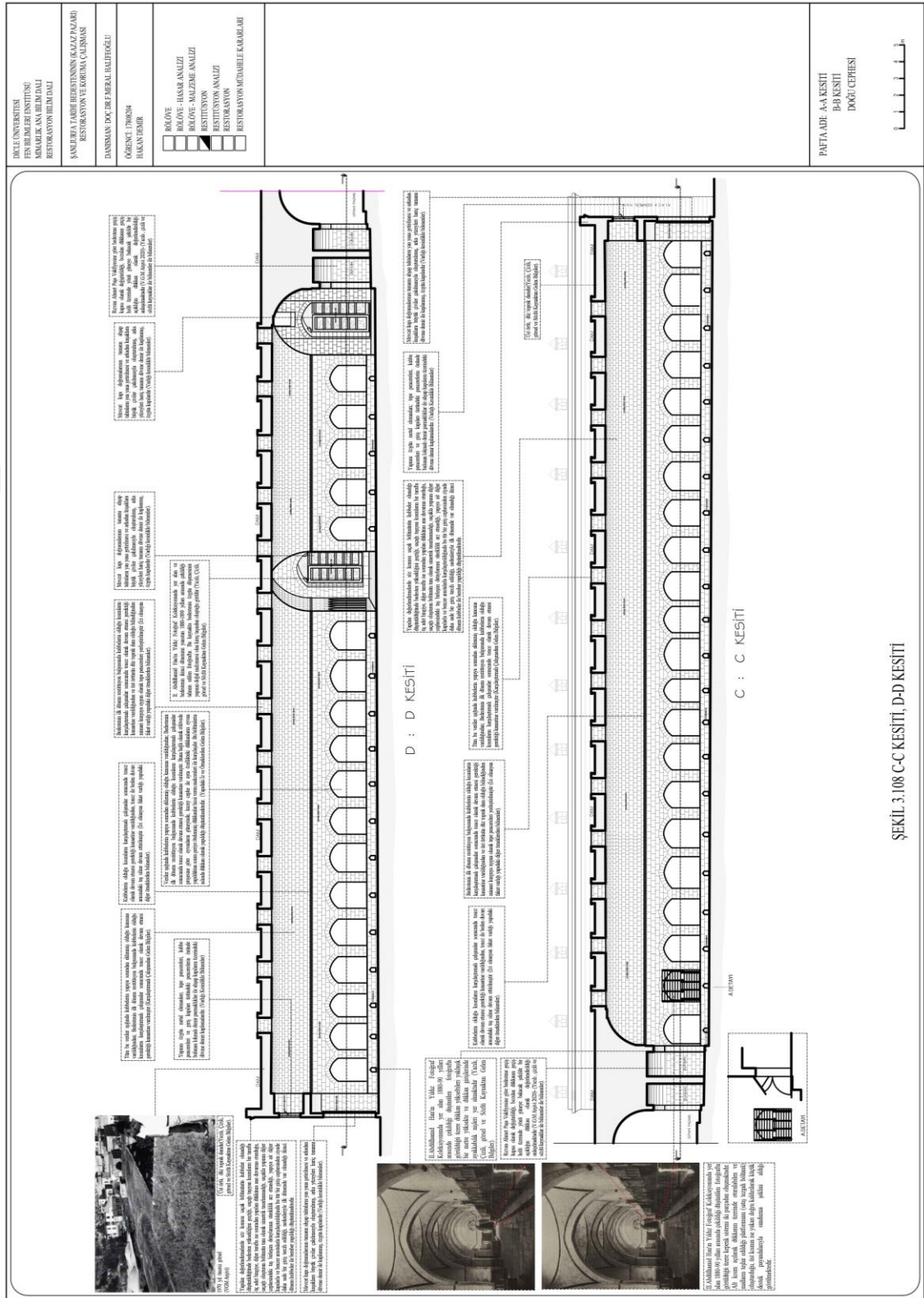
3.5.3. Restitüsyon Projesi

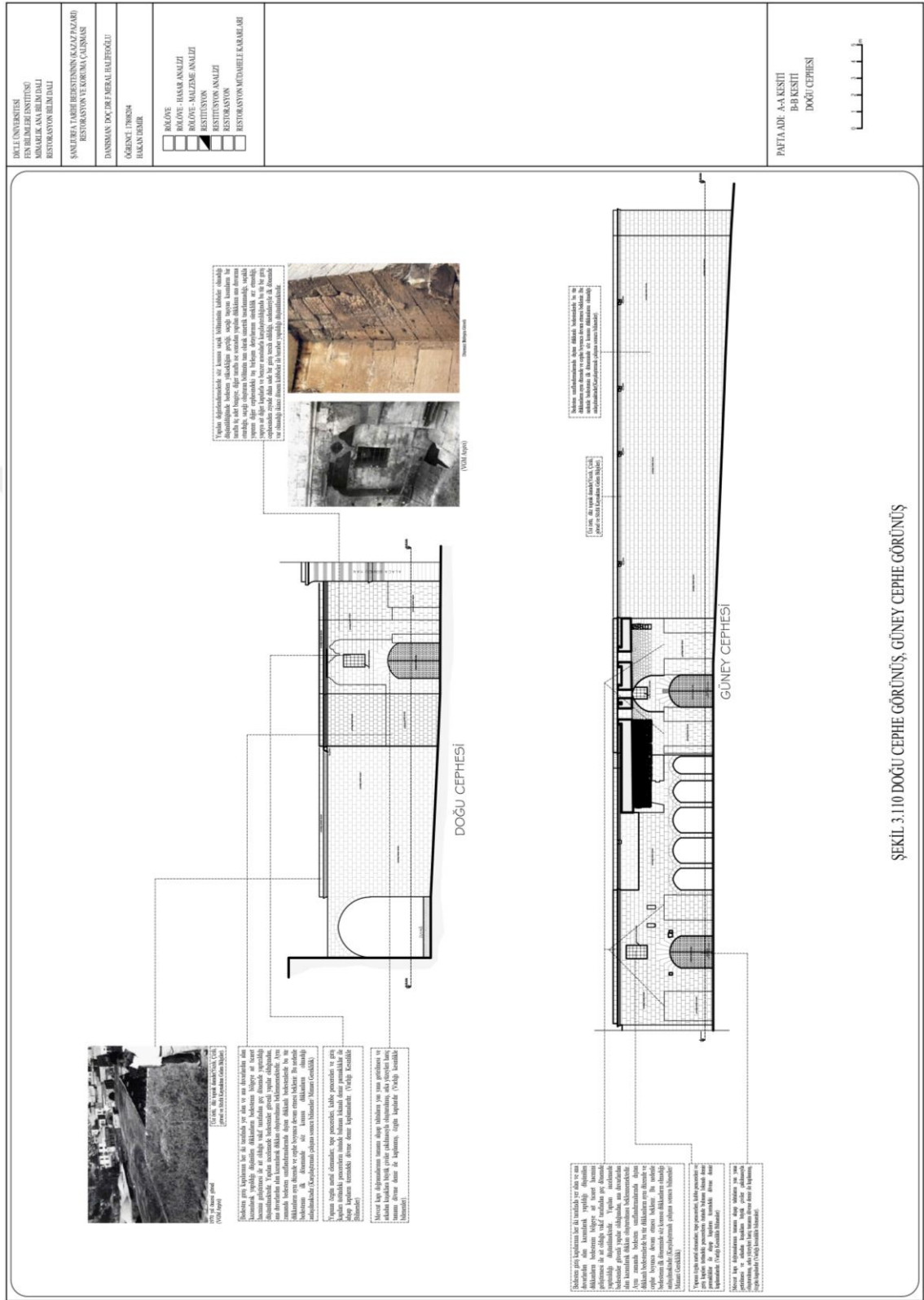
Şekil 3.107 Şanlıurfa Bedesteni Zemin Kat Planı

Şekil 3.108 Şanlıurfa Bedesteni A-A Kesiti, B-B Kesiti

Şekil 3.109 Şanlıurfa Bedesteni C-C Kesiti, D-D Kesiti

Şekil 3.110 Şanlıurfa Bedesteni Doğu Cephe Görünüş, Güney Cephe Görünüş

ŞEKİL 3.111 ZEMİN KAT PLANI

RESTİTÜSYON VE ÖNERİLERDEN GELİRİLER

Yeni binaların restorasyonu

Eski binaların restorasyonu

Yeni binaların restorasyonu

Eski binaların restorasyonu

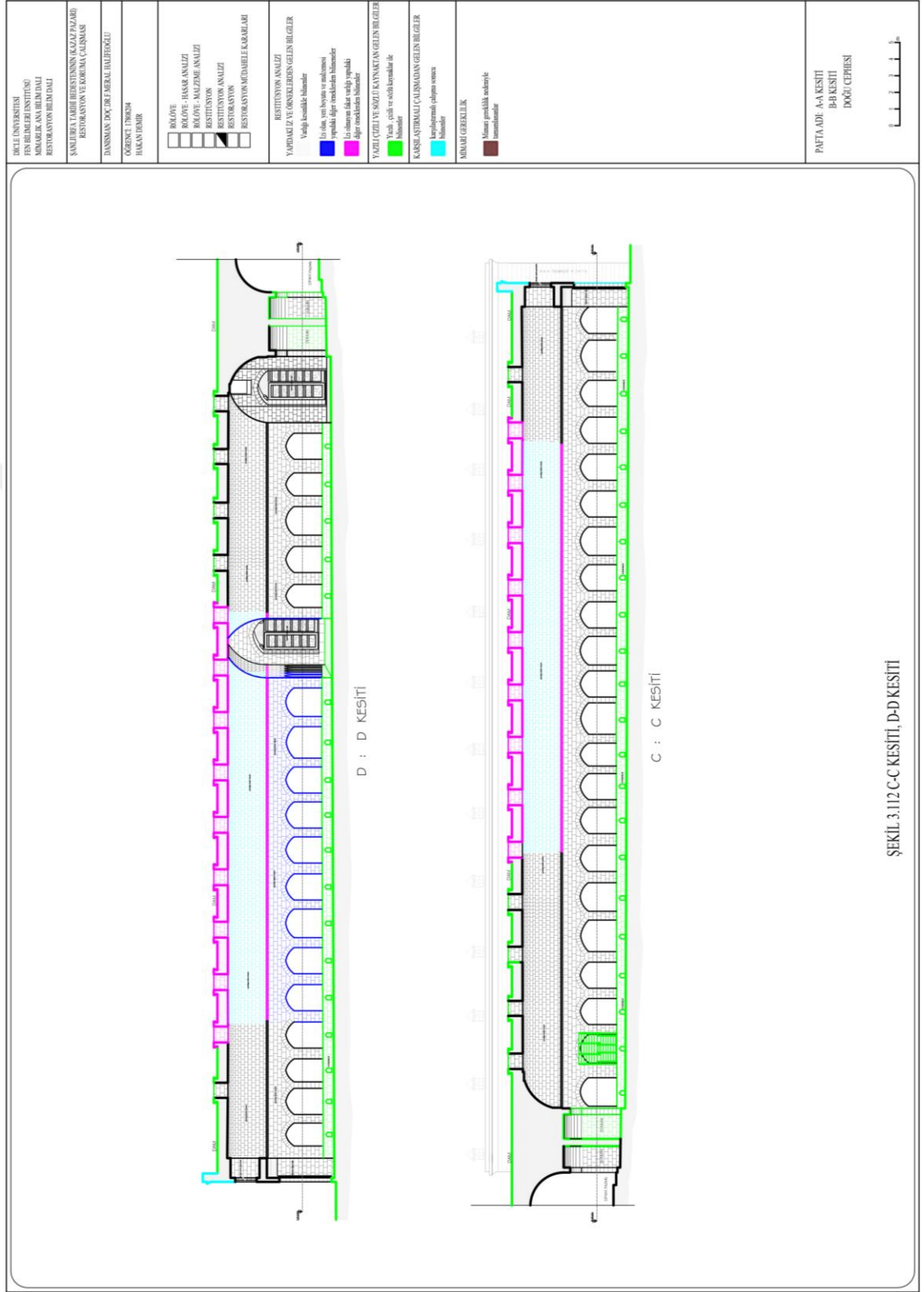
MİMARİ GEREKLİLİKLER

Yeni binaların restorasyonu

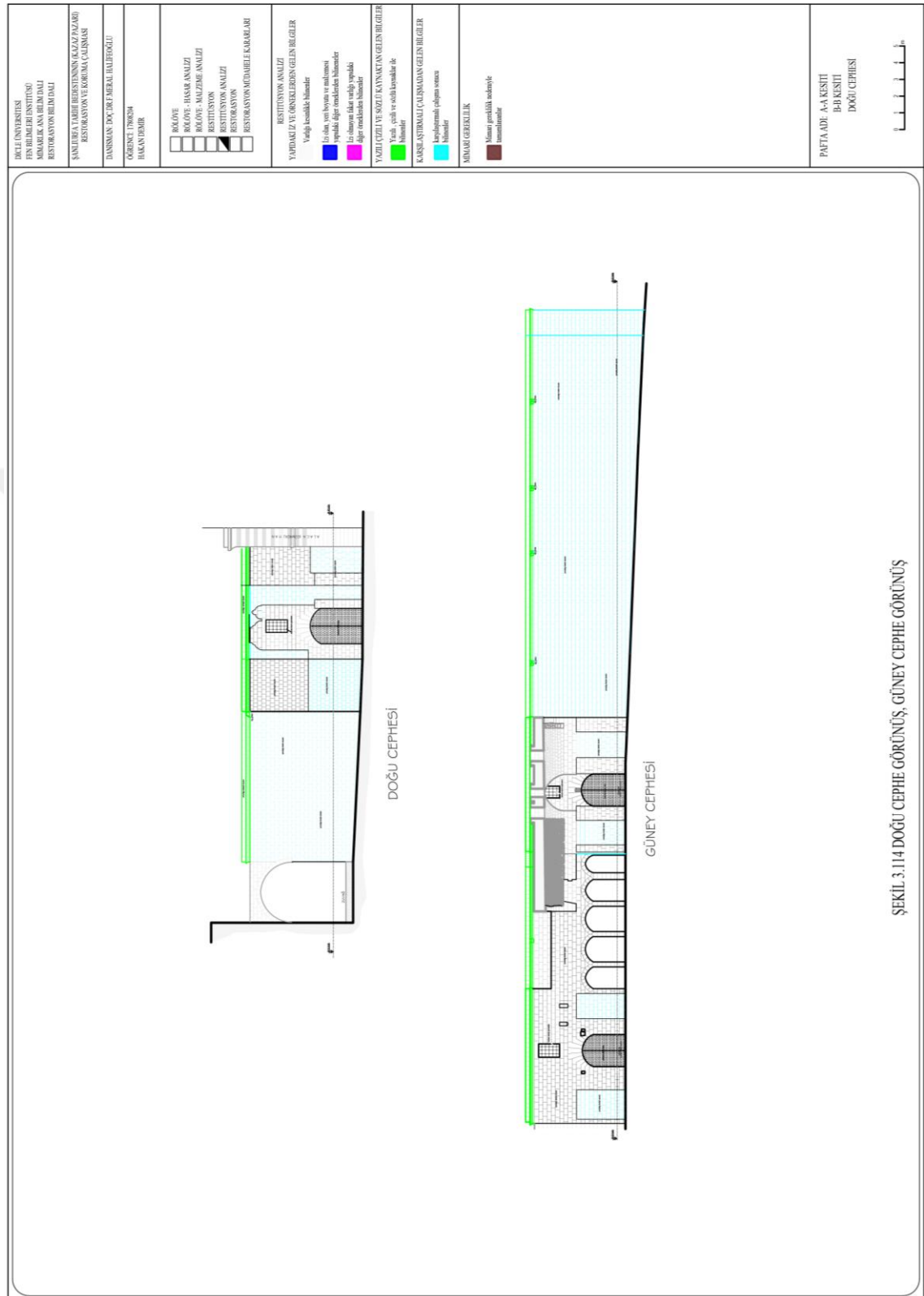
Eski binaların restorasyonu

Yeni binaların restorasyonu

Eski binaların restorasyonu

Şekil 3.112 Şanlıurfa Bedesteni C-C Kesiti, D-D Kesiti

3.6 Restorasyon

3.6.1 Restorasyon yaklaşımı

Genel anlamda insanlık tarihinin başlangıcından bu yana önceki kuşaklar tarafından veya doğa ile birlikte oluşturduğu ve bugün “kültürel ve doğal miras” olarak adlandırdığımız değerlerin korunması, çağımızda insanlığın ortak sorunudur. Koruma sözcüğü, “geliştirme” ve “değerlendirme” sözcükleri ile bütünleştirilmiş, bu değerlerin korunması adına çeşitli uzmanlık alanları ortaya çıkmış, konu ile ilgili ölçütler, kurallar belirlenmiş ve yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır (Gürpınar,2000-2001).

1931 yılında İtalya'da Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulu tarafından hazırlanan “Carta Del Restauro” tüzüğüne göre;

‘Restorasyon işleminde, farklı kurumların görüşleri, kısmen de olsa, birleştirilmeli, bir görüş diğerini etkisiz kılmamalıdır.

Madde 2- bir anıtın bütünlenmesi birtakım varsayımlara değil, anıtın sağladığı kesin verilere ve büyük ölçüde anıtın özgün öğelerine dayandığı takdirde gündeme gelebilir.

Madde 4- Yaşayan, yani ayakta duran anıtlara, yalnızca özgün işlevinden çok uzak olmayan ve binada gerekli uyarlamaların önemli hasara neden olmayacak şekilde yapılabileceği yeni kullanır verilmesi kabul edilebilir.

Madde 5- Hangi döneme ait olursa olsun, sanat değeri ve tarihi anısı olan tüm öğeler korunmalıdır, üslup birliği veya yapıyı ilk tasarımına döndürme kaygılarıyla bu öğelerden bazılarının dışlanmasına yönelik bir tutum kabul edilemez. Ancak pencere ve kolonatlara sonradan yapılmış dolgular gibi, önemsiz ve anlamlı olmayan, gereksiz değişikliklere neden olan kısımlar ortadan kaldırılabilir. Bunlarla ilgili değerlendirme ve ortadan kaldırma kararları sağlıklı temellere dayanmalı; yalnız restorasyon projesi müellifinin kişisel görüşüne bırakılmamalıdır.

Madde 6- Anıta ve geçirdiği dönemlere olduğu kadar çevresine de saygılı olunmalıdır. Anıtın çevresindeki yapılar yıkılarak uygunsuz bir biçimde yalnız bırakılmasına veya çevresinin niteliği, kütlesi, rengi, üslubu ile rahatsız edici yapılarla sarılmasına engel olunmalıdır.

Madde 7- Eğer bir anıtı sağlamlaştırmak, kısmi veya tam olarak bütünlemek amacıyla, ya da yeniden kullanım nedeniyle ekler yapılması gerekirse, uyulması gereken temel koşul yeni öğelerin en azda tutulmaları, yalın ve yapısal düzeni yansıtır karakterde olmalarıdır benzer üslupta bir ek ancak yapının mevcut çizgilerini devam ettirmek ve bezemeden arınmış geometrik anlatımlar söz konusu olduğunda kabul edilebilir.

Madde 8- Ekler kesin ve açık olmalı ve özgünden farklı malzeme kullanılarak veya bezemesiz bir çerçeveyle sınırlandırılarak, ya da damga veya yazıtlarla belirtilmelidir. Bir restorasyon asla onu inceleyenleri yanıltacak veya tarihi bir belgeyi değiştirecek şekilde yapılmamalıdır’

maddelerinde restorasyon uygulamasında dikkat edilmesi gereken bir çok etken bulunmaktadır.

1964 yılında imzalan ve korumacılık anlamında büyük öneme sahip VENEDİK TÜZÜĞÜ'nde yer alan ve restorasyon sürecinde bize ışık tutması beklenen maddelerden bazıları şunlardır;

-Anıtların korunması ve onarımı için, mimari mirasın incelenmesine ve korunmasına yardımcı olabilecek bütün bilim ve tekniklerden yararlanılmalıdır (Madde 2).

-Anıtların korunmasındaki temel tutum korumanın kalıcı olması, sürekliliğinin sağlanmasıdır(Madde 4).

-Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu tür bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı, ya da bezemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir (Madde 5).

-Onarım uzmanlık gerektiren bir iştir. Amacı, anıtın estetik ve tarihi değerini korumak ve ortaya çıkarmaktır. Onarım kendine temel olarak aldığı özgün malzeme ile güvenilir belgelere saygıyla bağlıdır (Madde 9).

-Geleneksel tekniklerin yetersiz kaldığı yerlerde, koruma ve inşa için bilimsel verilerle ve deneylerle geçerliliği saptanmış herhangi çağdaş bir teknik kullanılarak anıt sağlanlaştırılabilir (Madde 10).

Anıta mal edilmiş farklı dönemlerin geçerli katkıları saygı görmelidir; zira onarımın amacı üslup birliği değildir. Bir anıt üst üste çeşitli dönemlerin izlerini taşıyorsa, alttaki dönemleri açığa çıkarmak ancak bazı özel durumlarda yok edilen malzemenin önemi azsa, açığa çıkarılan malzeme büyük tarihi, arkeolojik ya da estetik değer taşıyorsa ve korunma durumu böyle bir davranışı gerekli gösterecek kadar iyi ise haklı çıkarılabilir (Madde 11).

Bütün koruma, onarım ve kazı işlerinde her zaman çizim ve fotoğraflarla açıklık kazanmış çözüm getirici ve eleştirici raporlar halinde kesin belgeler hazırlanmalıdır. Temizlemenin, sağlanlaştırmanın, yeniden düzenlemenin ve birleştirmenin her safhası -çalışma sırasında ortaya çıkan, tanımlanmış biçimsel ve teknik özellikler göz önünde tutularak- raporda gösterilmelidir. Bu belgeler bir resmi kurumun arşivine konmalı ve araştırmacılar bundan yararlanabilmelidir. Bu raporların yayınlanması tavsiye edilir (Madde 16).

Yapının bulunduğu fiziksel durum, çevresel etmenler ve kullanım koşulları, eserin korunması açısından restorasyonu temel zorunluluk haline getirmektedir. Restorasyon aşamasında bütün bilgi ve belgeler değerlendirilmeli, yapıya yönelik müdahaleleri içeren müdahale paftaları hazırlanmalı ve bilinen tüm restorasyon teknikleri arasından yapının ihtiyacı ve işlevine uygun olan sistem belirlenmelidir. Bu müdahalelerde mümkün olduğunca yapının özgün yapısına ve malzemesine uygun tekniklerle müdahale etmek birinci öncelik olmalıdır. Restorasyon çalışmaları sadece yapının kendisi ile sınırlı kalmamalı aynı zamanda çevresel ölçekte çalışmalar yapılarak, yapının bulunduğu konumdaki tarihi öğeler ve kaldırılması gereken niteliksiz yapılar da bu çalışmada irdelenmelidir.

Yapılan uygulamaların detaylı kayıtlarının tutulması ve mümkünse bu konuda yayın yapılması da yapının gelecek dönemleri için bilgi transferinde önemli rol oynayacaktır. Restorasyon her ne kadar doğru ilke ve yöntemlerle icra edilse de, yapının gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılması uygun kullanım ve korumacılık anlayışıyla mümkün olabilmektedir. Bu nedenle yapısal, çevresel, sosyal faktörler ve yasal düzenlemeler dikkate alınmalıdır.

3.6.2 Yapısal faktörler

Bedestenin Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu tarafından 02.07.1987 tarih ve 3453 sayılı kararla korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillendiği, bu tarihe kadar yapılan projelendirme ve onarım çalışmalarının ŞKVKBK kayıtlarında yer almadığı tespit edilmiştir. Yapıya ait günümüze kadar yapılmış onarım bilgilerine VGM arşivlerinden ulaşılabilmektedir. Tescil tarihinden sonra Şanlıurfa Valiliğince (ŞURKAV) 1998 yılında bir onarım gördüğü tescil fişinden anlaşılmaktadır. Bu tarih sonrası ŞKTVKBK'na yapılmış başvurular olsa da herhangi bir onarım izni verilmemiş ve yapıyla ilgili en son 15.11.2000 tarih ve 2471 sayılı karar doğrultusunda Gümrük Han, Bedesten ve Sipahi Pazarı ile ilgili projelerin uygun görülmediği ve *“Koruma Amaçlı İmar Planı hükümleri çerçevesinde gerekli projelerin tekniğine uygun geliştirilerek kurulumuza sunulmasına karar verildi”* denildiği tespit edilmiştir (Ek-4). Ancak yapıyla ilgili onaylı bir onarım işlemi bulunmamakla birlikte mülhak vakfınca zamana bağlı olarak basit onarım düzeyinde çeşitli tadilatlar gördüğü (Derz onarımları, badana, vb.) gözlenmektedir.

Bu çalışmada Bedesten'e yönelik yapılan çalışmalar, araştırma ve belgelenmelerden sonra restitüsyon projesi hazırlanmış, ortaya çıkan yapının özgün yapısını korumaya yönelik önerileri içeren ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için gerekli düzenlemelerin sağlanmasını şekillendirecek restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Bu projeler ışığında yapıya ilişkin müdahale kararları belirlenmiş, geleneksel yapıım tekniğine uygun, özgün malzemeler ağırlıklı olmak üzere gerektiğinde koruma ve inşaa için bilimsel verilerle ve deneylerle geçerliliği saptanmış çağdaş teknikler de kullanılarak yapının strüktürel ve mimari açıdan korunması hedeflenmiştir.

3.6.3 Çevresel faktörler

Şanlıurfa ili, Eyyübiye ilçesi, Pınarbaşı Mahallesi, tarihi hanlar-çarşılar bölgesinde yer alan ve kuzeyde Gümrük Hanı, güneyde Koltukçu Pazarı, doğuda Hanönü Çarşısı, batıda Sipahi Pazarı'nın çevrelediği Şanlıurfa Bedesteni (Kazaz Pazarı), etrafındaki tüm yapılarla beraber korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Çevresinde yer alan tescilli ticari yapılar özgün sokak dokusuyla Şanlıurfa geleneksel ticaret alanının önemli kısmını oluşturmaktadır.

Yapının doğu cephesinden başlayarak güney cephesinin tamamını kapsayacak şekilde tesis edilmiş dükkânlar zamana bağlı büyük değişiklikler geçirmiş olsalar dahi özgün sokak dokusu korunmuştur. Batı ve kuzey cepheyi saran Gümrük Hanı ve Sipahi Pazarı'nın ise yapıyla aynı dönem özelliği gösterdiği düşünüldüğünde Bedesten ile alakalı restorasyon kararları, çevresel olarak da değerlendirilmeli ve sokak ölçeğinde koruma önerileri gerçekleştirilmelidir.

Bölgede yer alan mülk sahipleri, ilgili kurumlar, ilgili Belediyeler ve tüm paydaşlarca geleneksel sokak dokusunda iyileştirme ile ilgili gerekli çalışmalara yönelik girişimler başlatılmalıdır. Tarihi dokuda yer alan yapılar, çevresi, silueti, sokak dokusunu örten koruma çalışmaları, yeraltı ve alt yapı suları irdelenerek genel kararlar alınarak ortak çalışmalar yapılmalıdır.

3.6.4 Sosyal ve kültürel faktörler

Bugün ki haliyle kullanıma açık ve yöresel kıyafetlerin satıldığı bedesten; mevcut işlevine uygun olacak şekilde hazırlanan restorasyon projesi doğrultusunda, tarihi dokunun ilk etapta belirli saatler arası araç trafiğine kapatılarak yaya güzergahlarının rahatlatılması, yapının bulunduğu bölgeyi daha algılanabilir ve yaşanabilir kılacaktır. Bu bölge için yapılacak bilgilendirme çalışmaları ve yöreye uygun kullanım kriterleri belirlenerek bölgede bulunan görüntü kirliliğinin önlenmesi, kullanım kaynaklı hasarların azaltılması bakımından önemlidir.

3.6.5 Hukuki kabuller

Kültür varlıklarını korumaya dönük ülkemizde yapılan ilk yasa düzenlemesi 13 Şubat 1869 tarihli “*Asar-ı Atika Nizamnamesi*” ile başlar. 1951 tarihinde yurt içinde korunması gerekli kültür varlıkları ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek ve uygulama ilkelerini belirlemek üzere Anıtlar Yüksek Kurulu kurulması, tarihi çevrenin doku bütünlüğüyle korunmasına olanak sağlayan ilk yasa olan 1973 yılında 1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu ile devam eden süreç, 1983’te 2863 Sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu olarak şekillenmeye başlar ve koruma konusunda kültür varlıklarına yönelik karar alma ve görev verme yetkisi Kültür Bakanlığı’nda toplanır (Ahunbay 2009).

Şanlıurfa Bedesteni restorasyon projesine ait kararlar 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve tüzüklere uygun ilkelere göre alınmıştır.

3.6.6 Restorasyon müdahaleleri

Şanlıurfa Bedesteni için alınan restorasyon kararları hazırlanan rölöve çizimlerinden sonra yapılan araştırmalar sonucu elde edilen veriler ışığında hazırlanmış restitüsyon projesi doğrultusunda alınmıştır. Bugün ki haliyle en uygun ticari kullanım olan yöresel kıyafetlerin satıldığı bedesten; mevcut işlevi değişmeyecek şekilde hazırlanan restorasyon ile ilgili müdahale yöntemleri bütünleme, sağlamlaştırma, temizleme, yenileme ve yeniden yapma başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Restorasyon müdahaleleri belirlenirken özgün dokusunun korunmasına yönelik yapıya mümkün olan en az müdahale ile koruma anlayışı benimsenmiştir. Mimari kurgu, özgün malzeme, çevresiyle ilişkisi ve bulunduğu konum itibarıyla mevcut sokak dokusunun yaşatılması yapının taşıdığı tarih ve sanat olgusunu koruması açısından temel öncelik teşkil etmektedir.

Restorasyon projesinde önerilen müdahale yöntemleri uygulama aşamasında yapılması gerekli analiz ve deneyler değerlendirildikten sonra uygulanmalıdır. Bu sayede geleneksel yapıların aynı zamanda bilimsel teknikler kullanılarak onarılmasına, restorasyonun daha sağlıklı ve doğru yöntemlerle daha kalıcı olmasına olanak

tanıyacaktır. Yapıda önerilen müdahalelerin geri dönüşülebilir olması, teknoloji ve bilimsel yaklaşımların gelişimi ile beraber tarihi yapılar için bulunması muhtemel kaliteli ve uygun restorasyon tekniklerinin uygulanabilmesine olanak tanıyacaktır.

3.6.6.1 Temizlik

Bu bölümde yapının cephe ve duvarlarında dış etkenlere maruz kalması nedeniyle oluşan kir, kararma, tuzlanma, vb. kimyasal oluşumların temizlenmesi, yapının almış olduğu niteliksiz onarım ve eklentilerin bertaraf edilmesi, kullanım kaynaklı deformasyonların ve varsa kaybolan öğelerin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Ancak Venedik Tüzüğü'nde belirttiği üzere;

Anıta mal edilmiş farklı dönemlerin geçerli katkıları saygı görmelidir; zira onarımın amacı üslup birliği değildir. Bir anıt üst üste çeşitli dönemlerin izlerini taşıyorsa, alttaki dönemleri açığa çıkarmak ancak bazı özel durumlarda yok edilen malzemenin önemi azsa, açığa çıkarılan malzeme büyük tarihi, arkeolojik ya da estetik değer taşıyorsa ve korunma durumu böyle bir davranışı gerekli gösterecek kadar iyi ise haklı çıkarılabilir(Madde 11).

Yapılacak temizlik ve eklentilerin kaldırılmasında gerekli hassasiyetin gösterilmesi, dönem eki sayılacak öğelerin muhafazası gerekmektedir. Yüzey temizliği için günümüzde mekânîk temizlik, kimyasal temizlik, suyla yıkama, kağıt hamuru uygulanması, emici jeller uygulanması gibi çeşitli yöntemler bulunmaktadır (Ahunbay 2009).

Uygulanacak temizlik yönteminin yapıya zarar vermemesi için çok iyi değerlendirilerek özenle seçilmesi gerekmektedir. Son yıllarda kullanılan düşük basınçlı granülle temizlik yöntemi taşın patinasına zarar verebileceğinden restorasyon projesinde önerilmemiştir. Yapının dış cephesinde kararma ve kirlenmelerin var olduğu gözlemlendiğinde dış cephede suyla yıkama ve çok kirli kısımlarda arap sabunu ile yıkama önerilmektedir. Ancak bu temizlik yapının tüm derzleri hidrolik kireç katkılı horasan harcı ile onarıldıktan sonra yapılmalı ve suyun kapilarite yoluyla yapının bünyesine geçmemesi için suyu zerre halinde püskürten özel uçlu makinalarla uygulanmalıdır.

Yapının iç cephelerinde kirlenmelerin daha çok tuzlanmalar şeklinde olduğu gözlenmektedir. Dış cepheye nazaran su ile ilişkisinin çok az olduğu düşünüldüğünde

kapilarite yoluyla duvarların bünyesine su almasına neden olmaması için cephelerde amonyum bikarbonatlı kağıt hamuru ile temizlik önerilmektedir.

* Yapının dış - iç cephe yüzeylerinde yer alan ve çimento esaslı malzeme ile yapıldığı düşünülen derzlerin ince uçlu kalemlerle itinalı bir şekilde taşların dudak denilen birleşim kısımlarına zarar vermeden sökülmesi, sökülememesi halinde mevcut şekilde korunması önerilmektedir.

* Tonozların üstünü örten damın 1978 tarihinde demirli mozaik döşendiği kayıtlardan anlaşılmaktadır. Kubbe kısımları ve kaide üst kısımlarında da çimento esaslı tesviye yapıldığı görülmektedir. Bu bölümde yer alan tepe pencerelerinden bazıları çimento esaslı harç ile kapatılmıştır. Çimento esaslı malzemelerin bu çalışmada da anlatıldığı üzere tarihi yapılara zararları bilindiğinden, itina ile sökülmesi gerekmektedir. Söküm çalışmaları uzman kişi ve kurumların denetiminde tarihi yapıya zarar verilmeyecek şekilde el gücü ile hassas biçimde yapılmalı, titreşim yaratan makinalar yapıya zarar verebileceğinden kesinlikle kullanılmamalıdır.

*Yapının kubbelerinde, dükkânların üst örtüsünü oluşturan tonozlarda, eyvan tarzı bölümlerin üst örtüsü olan tonozlarda ve Gümrük Han'ının üst katında bulunan odalara ek olarak yapılmış mahzen bölümlerinde bulunan çimento esaslı sıvalarda itina ile raspa yapılarak, çimento esaslı harçlar yapıdan uzaklaştırılmalıdır.

*Yapının sokak dokusunu oluşturan 1998 yılında yapılmış ve özgün dokuya uyumsuz zemin döşemesi traverten olan kaplama itinalı şekilde sökülecek ve özgün zemin araştırılması yapılacaktır. Yapının dükkân bölümlerini ve eyvan kısımlarını oluşturan birimler 1998 onarımı ile birlikte niteliksiz zemin döşemeyle kaplanmış, ayrıca kullanıcılar tarafından bazı birimlerde seramik kaplamalar yapılmıştır. Bu birimlerde de itinalı söküm yapılarak niteliksiz malzeme ve harfiyatlar yapıdan uzaklaştırılacaktır. Bu bölümde 1998 tarihli onarımda dükkân zemin kotları yaklaşık 1m düşürüldüğünden özgün döşeme araştırılması yapılmayacaktır.

*Yapının eyvan tarzı bölümlerini oluşturan kısımlardaki bölücü duvarlar yapıya zarar vermeden sökülerek yapıdan uzaklaştırılacaktır. Ayrıca bu kısmın alın bölümünü oluşturan kemer açıklıklarında bulunan niteliksiz demir parmaklıklar sökülerek yapıdan uzaklaştırılacaktır.

*Yapıya ait tüm kapılar, pencere-tepe pencere parmaklıkları konservasyon yapılmak üzere itinalı bir şekilde sökülecektir.

*Yapıda bulunan tarihi dokuyla uyumsuz ve kötü görüntü oluşturan tüm elektrik tesisatları sökülerek yapıdan uzaklaştırılacaktır.

*Dükkân girişlerine yapılmış niteliksiz kepenkler itina ile sökülecektir.

*Yapının tepe pencerelerini örten niteliksiz ekler kaldırılacaktır.

*Yapının giriş kapılarında ve Gümrük Han'ına çıkan kapı kemerinin üzerinde yer alan isim ve bilgilendirme levhaları itina ile sökülerek yapıdan uzaklaştırılacaktır.

*Yapının doğu cephesi giriş kapısı ve güney cephesi iki adet giriş kapılarının yanlarında bulunan ve ana duvarlardan alan kazanılarak yapıldığı düşünülen dükkânlara ait tüm doğrama, sıva vb imalatlar itina ile sökülerek yapıdan uzaklaştırılacaktır.

*Yapının dış cephesinde yer alan bedestenden bağımsız ancak yapıya bitişik ve özel mülkiyette olan dükkânlar için de ilgili belediyesince restorasyon projeleri geliştirilmeli ve sokak sağlıklılaştırma projeleri ile de olsa dükkânın ön cephesinde bulunan niteliksiz ekler kaldırılarak tarihi dokuya uygun öneriler geliştirilmelidir.

3.6.6.2 Sağlamaştırma

Sağlamaştırma çalışmaları; malzeme, taşıyıcı sistem ve yapıya ait zeminin sağlamaştırması olmak üzere üç bölümde değerlendirilebilir.

Malzemenin sağlamlaştırılması;

Genel anlamda bakıldığında taş malzemeler için sağlamlaştırmalar;

Kitabe, rölyefler, figürler vb. unsurlar varsa kullanılan kimyasal yöntemlerdir. Önemli yapılar ve estetik öğelerde kullanılan bu kimyasal sağlamlaştırma yöntemleri gelecek kuşaklara aktarılması istenen değerlerin dayanım süresinin mümkün olduğunca uzun sürmesi için kullanılır. Bunlar mikro enjeksiyon, püskürtme veya sürme yöntemiyle uygulanan taş mukavemet kazandırması hedeflenen kimyasal yöntemlerdir (Ahunbay 2009).

Ahşap malzemeler için kullanılan sağlamlaştırmalar;

Statik açıdan kullanılan kirişleme, lento, gergi ve hatıllarda sağlamlaştırma pek kullanılan bir yöntem olmamakla beraber daha çok mobilya vasfı taşıyan kapı, pencere, tavan süslemeleri, minber vb malzemelerde önem derecesine göre kullanılan pahalı yöntemlerdir (Ahunbay 2009).

Taşıyıcı sistemin sağlamlaştırılması;

Yapılan incelemelerde tarihi yapıların günümüze gelene kadar çeşitli onarımlar gördüğü ve bunların birçoğunun statik problemler (taşıyıcı duvar ve örtülerde çatlama, ayrılma, vb) nedeniyle yapıldığı gözlenmektedir. Bunlara örnek olarak yapılara ek olarak yapılmış payandalar, destek amaçlı ek yapılar, gergi çubukları veya sökülerek yeniden yapılmış bölümler gösterilebilir. Günümüzde çağdaş teknoloji yöntemleri kullanılarak enjeksiyon, mekânîk dikişler, ankraj, temel genişletme gibi sağlamlaştırma yöntemleri geliştirilmiştir (Ahunbay 2009).

Zemin Sağlamlaştırılması;

Tarihi yapıların zamana bağlı olarak statik sorunlar yaşadığı ve strüktürel hasarlar aldıkları gözlenmektedir. Bunun en büyük nedenlerinden bir tanesi de yapının oturduğu zeminde görülen değişimlerdir. Bu değişimler yapının mimari tasarım kaynaklı aldığı yük nedeniyle olabildiği gibi zemin direnci ve zemin sularının zamanla değişmesi kaynaklı olabilmektedir. Günümüzde bu tür problemlere karşı geliştirilmiş, zemin güçlendirme (enjeksiyon, mini kazık, vb) çalışmaları yapıldığı gibi mevcut

zeminde yükü daha geniş bir alana yayma gibi temel genişletme benzeri yöntemler de uygulanmaktadır.

* Yapının uzun yıllar boyunca mevcudiyetini koruması, vakfiyesinde belirtildiği üzere kapsamlı onarım görmüş olduğu bilinmekle beraber teknolojinin ve restorasyon tekniklerinin geliştiği son 20 yıl boyunca güçlendirme anlamında bir onarım görmediği düşünüldüğünde;

Mevcut malzeme birleşim harçları ve sandık taş duvar tekniğiyle örülmüş ana duvarların moloz dolgu kısmını oluşturan iç bölümlerinde malzemeler zamanla boşalmış, mukavemetini kaybetmiş ve yerçekimi etkisiyle zemine doğru oturmuş olabilmektedir.

Söz konusu durumun tespiti açısından restorasyon aşamasında;

-Duvar yüzeylerinde derz boşluklarına denk gelecek şekilde darbesiz matkapla belirli aralıklarla delikler açılması, söz konusu deliklerin açılma uygulamasının kolaylık-zorluk durumuna göre boşlukların tespiti

-Açılan matkap deliklerinden düşük basınçla (Bir hortum vasıtasıyla musluktan akan su basıncına eşit) su deneyi yapılması, suyun geri tepme veya boşluklardan duvar iç kısımlarına akma durumuna göre boşlukların tespit edilmesi

Söz konusu uygulama sonrası çıkması muhtemel iç boşluklarının yapının harç analizleri doğrultusunda özgün harç malzemesine uygun enjeksiyon yöntemiyle harçla doldurulması önerilmektedir.

* Yapıya ait kubbeleri taşıyan geniş kemer açıklıklarına bakıldığında çekmeye karşı kullanılmış (ahşap gergi, dökme demir gergi, vb.) herhangi bir ögeye rastlanmamakta, daha önce var olduğuna dair bir iz de bulunmamaktadır. Böylesi geniş açıklıkların olduğu alanlarda kullanılması muhtemel ögelerin olmaması statik açıdan sorun teşkil etmiş olsa bile yapıda buna ait herhangi bir probleme rastlanmamıştır. Bunun nedeninin yapının merkezde bulunan kubbe çevresinin birimlerle (dükkanlar, tonoz geçişler, komşu yapılar, vb.) desteklenmiş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Söz konusu kısımlarda statik problemler gözlenmediğinden, bir

gergi çubuğu önerisi de yapılmamaktadır. Ancak yapıya ait hazırlanacak statik proje doğrultusunda konunun tekrar değerlendirilmesi gerekmektedir.

* Yapılan araştırmalarda yapının zemini ile ilgili herhangi bir problem gözlemlenmediğinden zemin güçlendirilmesine yönelik bir öneri geliştirilmemiştir.

3.6.6.3 Yeniden yapım

Yıkılmış veya tamamen yok olmuş bir eserin belgeler ışığında tekrar yapılmasıdır. Bu teknik, geleneği yaşatma açısından korumaya yönelik olabilmektedir (Ahunbay 2009).

*Yapının kubbelerinde, dükkânların üst örtüsünü oluşturan tonozlarda, eyvan tarzı bölümlerin üst örtüsü olan tonozlarda ve Gümrük Han'ının üst katında bulunan odalara ek olarak yapılmış mahzen bölümlerinde sıva raspa'sı sonrası çıkacak dokunun niteliğine göre duvar örgüsü gözden geçirilecektir. Yapının özgününde sıva olduğu bilgisi ile ilgili yeterli veri olmadığından, düzgün bir duvar örgüsünün çıkması durumunda duvar yüzeyinde gerekli temizlikler yapılarak özgün derz malzemesi ile derzleme yapılacak, duvar yüzeyi sıvanmadan mevcut haliyle korunacaktır. Ancak raspa sonrasında düzgün taş örgüsü çıkmaması durumunda belirlenecek özgün harç malzemesiyle duvar yüzeyleri yeniden sıvanacaktır (Şekil 3.18, 3.19).

*Yapının sokak dokusunu oluşturan 1998 yılında yapılmış ve özgün dokuya uyumsuz zemin döşemesi traverten kaplama itinalı şekilde sökülecek ve özgün zemin araştırılması sonrası çıkan bilgilere göre kot belirlenecektir. Özgün döşemeye rastlanması durumunda gerekli temizleme işlemleri yapılarak eksik bölümlerde aynı malzemeyle tamamlama yoluna gidilecektir. Özgün döşemenin bulunamaması yada kullanılamayacak durumda olması halinde mevcut kotlar üst sınır alınacak şekilde ocak taşıyla 15cm kalınlığında blokaj, sonrasında da öneri harçla tesviye tabakası yapılacak ve yapının özgününde bulunan doğal malzeme ile yonu taşı zemin döşemesi yapılacaktır.

*Yapının dükkân bölümlerini ve eyvan kısımlarını oluşturan birimlerde zeminin itinalı sökümü yapıldıktan sonra projedeki kotlar esas alınarak ocak taşıyla 15cm kalınlığında

blokaj yapılacaktır. Blokaj sonrası öneri harçla tesviye tabakası ve yapının özgününde bulunan doğal malzeme ile yonu taşı zemin döşemesi yapılacaktır.

*Yapılan araştırmada yapının özgün üst örtü katmanının toprak dam olduğu bilinmektedir. Ancak mevcut kullanımda söz konusu uygulama bakımının çok zor olacağı, sürekli bakım gerektirdiği (loglama, bitkilenmeye karşı temizlik, malzeme kaybının belirli periyotlarda tamamlanması) nedenleriyle; söz konusu sökülme sonrası projede belirtilen kotlar temel alınarak, blokaj tabakası yapıldıktan sonra harçla tesviye yapılması önerilmektedir. Tesviye tabakası mevcut çörlenlere en az %10 eğim verilecek şekilde yapılmalıdır. Tesviye tabakası sonrası 3 mm kalınlığında plastomer esaslı polyester keçe taşıyıcılı polimer bitümlü örtülerle çift katlı su yalıtımı yapılması, üzerine koruyucu ve buhar dengeleyici olarak jeotekstil keçe serilmesi önerilmektedir. Son olarak %15 puzolonik kireç katkılı sıkıştırılmış toprak dam malzemesi önerilmektedir.

* Yapının kubbelerini taşıyan kaide kısımlarında ayrılma ve çatlaklar gözlenmektedir. Yapılan incelemede söz konusu alanda niteliksiz onarımlar yapıldığı, yapı malzemesini oluşturan taş kesitlerinin olması gerektiğinden küçük olduğu ve malzemenin yağış nedeniyle fazlasıyla dış etkenlere maruz kaldığı değerlendirilmektedir. Söz konusu alanın kubbeler muhafaza edilecek şekilde kaide kısımlarının numaralandırılarak sökülmesi, bu bölümde yer alan ve deformasyona sebep olan bitkilenmelerin temizlenmesi, tekrar oluşumunun herbisit kullanılarak engellenmesi gerekmektedir. Sökülme sonrası iyi durumda olan taşların ıslah edilerek mevcut yerinde kullanılması, kullanılamayacak olanlarınsa aynı özellik ve ebatlarda yenileriyle değiştirilerek aslına uygun şekilde tekrar örülmesi önerilmektedir. Örgü yapılırken ve sonrasında derzler için kullanılacak harç; restorasyon aşamasında alınacak örneklerde özgün harç bulunması durumunda yapılacak harç analizleri sonrası analiz sonuçlarına göre belirlenmelidir. Özgün harç bulunmaması durumunda duvar örgülerinde kullanım için tarihi dokuya uygun horasan harç kullanılması, dış etkenlere maruz kalan kısımlar olması nedeniyle derzleme yapılan bölümlerde ise hidrolik kireç katkılı horasan harcı kullanılması önerilmektedir (Şekil 3,13, 3.14, 3,15).

Yapının kubbe kısmını ve kaideleri örten beton tabakası kaldırıldıktan sonra mevcut kubbenin durumu statik açıdan değerlendirilmelidir. Statik bir sorun görünmüyorsa kubbe ve kubbe kaidesinin üstü puzolanik kireç esaslı tiksotropik onarım harcıyla⁴ sıvanarak yapı sağlam ve tarihi dokuya uygun bir malzeme ile kaplanmış olacaktır.

Puzolanik kireç esaslı tiksotropik onarım harcıyla sıvanan kubbelerin yüzeylerine nefes alabilen, su itici ve yüzey koruyucu malzeme sürülmeli, (tuzlanma, nemlenme, mikrobiyolojik tabaka oluşumu, vb.) bozulmalara yol açan oluşumlar yalıtım sayesinde engellenerek koruma katmanı oluşturulmalıdır.

*Yapıya ait sökülen tüm kapılar alanında uzman konservatörlerce belirlenen yöntemlerle, dövme demir kısımları ve ahşap doğramaları ayrı ayrı sağlamlaştırılıp tekrar birleştirilerek yeniden mevcut yerinde kullanılmalıdır. Ancak kapıların ağırlığı ve mevcut kullanım kaynaklı deformasyonlar göz önüne alındığında, kapıların mevcut hareketini sağlayan ökçe kısımlarında sürtünme kaynaklı doku kaybı yaşandığı görülmektedir. Kapıların zemine doğrudan bastığı kapı yuvalarına aşınmaya engel olması ve kolay açılıp kapanabilmesi için çağdaş bir malzeme ile (bilye, sürgü, vb.) yorum getirilmesi önerilmektedir.

*Yapıya ait sökülen tüm pencere ve tepe pencere parmaklıkları alanında uzman konservatörlerce belirlenen yöntemlerle raspa ve sağlamlaştırma işlemleri yapılarak yeniden mevcut yerinde kullanılmalıdır.

⁴ Puzolanik kireç esaslı tiksotropik onarım harcı: tarihi yapılar için geliştirilmiş, puzolanik kireç esaslı, çimento içermeyen, yüksek mukavemetli, tiksotropik onarım harcıdır.

Kullanım Yerleri: Yığma duvarların mantolanmasında, Kemer ve tonozların mantolanmasında, Duvar ve sıva onarımlarında, Duvar derzlerinde karbon çubukların yerleştirilmesinde, Yığma temellerin onarımı ve güçlendirilmesinde, İçine agrega ilave edilerek döşeme onarımları veya kalın mantolama uygulamalarında onarım harcı olarak kullanılır. Avantajları: Çimento içermez. Mekanik dayanımları yüksektir. Yapışma dayanımı yüksektir. İçerdiği suda çözülebilir tuzlar sınırlandırılmıştır. Kolay hazırlanır ve uygulanır. Nefes alabilir, su buharı geçirimsizliği yüksektir. Kapiler su emme özelliği düşüktür. Çiçeklenme direnci yüksektir (URL-15)

* Restitüsyon projesinde belirtilen dükkânlara ait kepenkler projesine göre emprenye edilmiş ahşap malzemeden üretilerek, iki kat ahşap koruyucu sürüldükten sonra yerlerine monte edilecektir.

* Yapının dış- iç cephe yüzeylerinde yer alan ve çimento esaslı malzeme ile yapıldığı düşünülerek sökülen derzler temizlendikten sonra özgün harç ile derzleme işlemi yapılmalıdır. Bölgede yer alan yapılara ait duvar örgüleri akçe geçmez duvar örgüsü sisteminde⁵ yapılmış zamanla yapının almış olduğu dış etkenler ve gördüğü onarımlar nedeniyle derz aralıkları oluşmaya başlamıştır. Bu nedenle derz işlemi yapılırken harç malzemesi taş yüzeylere bulaştırılmadan mevcut taş doku ile hem yüz olmalıdır.

* Yapının dış cepheleri iklim ve atmosfer koşullarına maruz kaldığından temizlik sonrası cephe yüzeylerine nefes alabilen, su itici ve yüzey koruyucu malzeme sürülmeli, (tuzlanma, nemlenme, mikrobiyolojik tabaka vb.) bozulmalara yol açan oluşumlar yalıtım sayesinde engellenerek koruma katmanı oluşturulmalıdır.

3.6.6.4 Tamamlama

“Bir bölümü hasar görmüş, ya da yok olmuş yapı ve öğeleri ilk tasarımlarındaki bütünlüğe kavuşturacak biçimde geleneksel, ya da çağdaş malzeme kullanılarak tamamlama işlemine ‘bütünleme-reintegrasyon’ denilmektedir.” (Ahunbay 2009).

Tamamlama iki şekilde yapılabilmektedir. Bunlardan ilki aynı özellik ve ebatlarda malzeme ile tamamlamadır. Bu seçenekte yapının doğal akışına uygun malzeme kullanıldığından zamana ve dış etkenlere karşı tepki aynı olacak, yapıda bir uyumsuzluk meydana gelmeyecektir. Bu yöntemde isteniyorsa eski malzeme ve yeni malzeme arasında özgün izi muhafaza etmek adına çeşitli yöntemler kullanılabilir (Taşın yüzey işçiliği, derz farklılığı, taşların hem yüz konulmaması vb.). Tamamlamada diğer bir yöntem de çağdaş malzeme kullanımıdır. Bu yöntemde dikkat edilmesi gereken en önemli unsur kullanılacak malzemenin yapıyla uyumlu olmasıdır. Mukavemetin farklı olduğu malzeme seçimleri yapıya zarar verebilmektedir. Bu yöntemde yapının özgün izleri muhafaza edilmelidir.

⁵ Akçe geçmez derz: Taş duvar işlerinde derzsiz ya da sıfır derz anlamında kullanılan bir terimdir (URL-16).

* Yapının dış- iç cephelerinde yer alan ve yüzey kaybı 5cm.'yi aşan taşlar her ne kadar mevcudiyetini sürdürse de bu kısımlarda yapının dış etkenlere karşı korumasız kalma ihtimali, yapının su alma, diğer taşlarla olan bağ dokusunun zayıflaması ihtimali gibi çeşitli riskler barındırmaktadır. Kitabe, rölyefler, figürler, vb. unsurları bulunmayan taşların çürütülerek aynı ölçü ve nitelikteki malzeme ile değiştirilmesi önerilmektedir.

* Yapının dış- iç cephelerinde yer alan ve yüzey kaybı 5cm.'yi geçmeyen taşlar temizlik ve derz sağlamlaştırmaları yapıldıktan sonra mevcut haliyle muhafaza edilmelidir. Bu kısımlarda kesinlikle imitasyon yapılması gibi niteliksiz ve yanıltıcı uygulamalara gidilmemelidir. Bu sayede yapının zamana bağlı değişimi de yaşatılmış olacaktır.

* Yapının doğu giriş cephesi saçak kısmında bulunan ve yapının estetik görünümü için önem taşıyan sarkıtlardan güney taraftakinin sadece mesnetlendiği kısım sağlam kalmıştır. Bu taş itina ile sökülmesi aynı ölçü, malzeme ve özellikte tekrar yapılarak yerine konulmalıdır (Şekil 3,15).

*Yapının giriş kapılarının her iki yanında yer alan ana duvardan alan kazanılarak yapılmış dükkânların söküm işlemlerinden sonra projede belirtildiği ölçü ve ebatlarda özgün malzeme kullanılarak ana duvarın tamamlanması bütünlüğün sağlanması için önerilmektedir.

3.6.6.5 Yenileme

Yapıda özellikle pencere veya kapı doğramaları bulunmadığından yenileme yapılmamıştır.

3.6.6.6 Çağdaş mekanik sistemler

Yapıda kullanım amacına bakıldığında herhangi bir ısıtma ve soğutma sistemi kullanılmadığı ve yapım tarihi itibarıyla günümüze ulaşmış bir aydınlatma elemanının bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca yapıda kullanılan bir su ögesi veya su tahliye kanalı gibi unsurlara rastlanmamıştır.

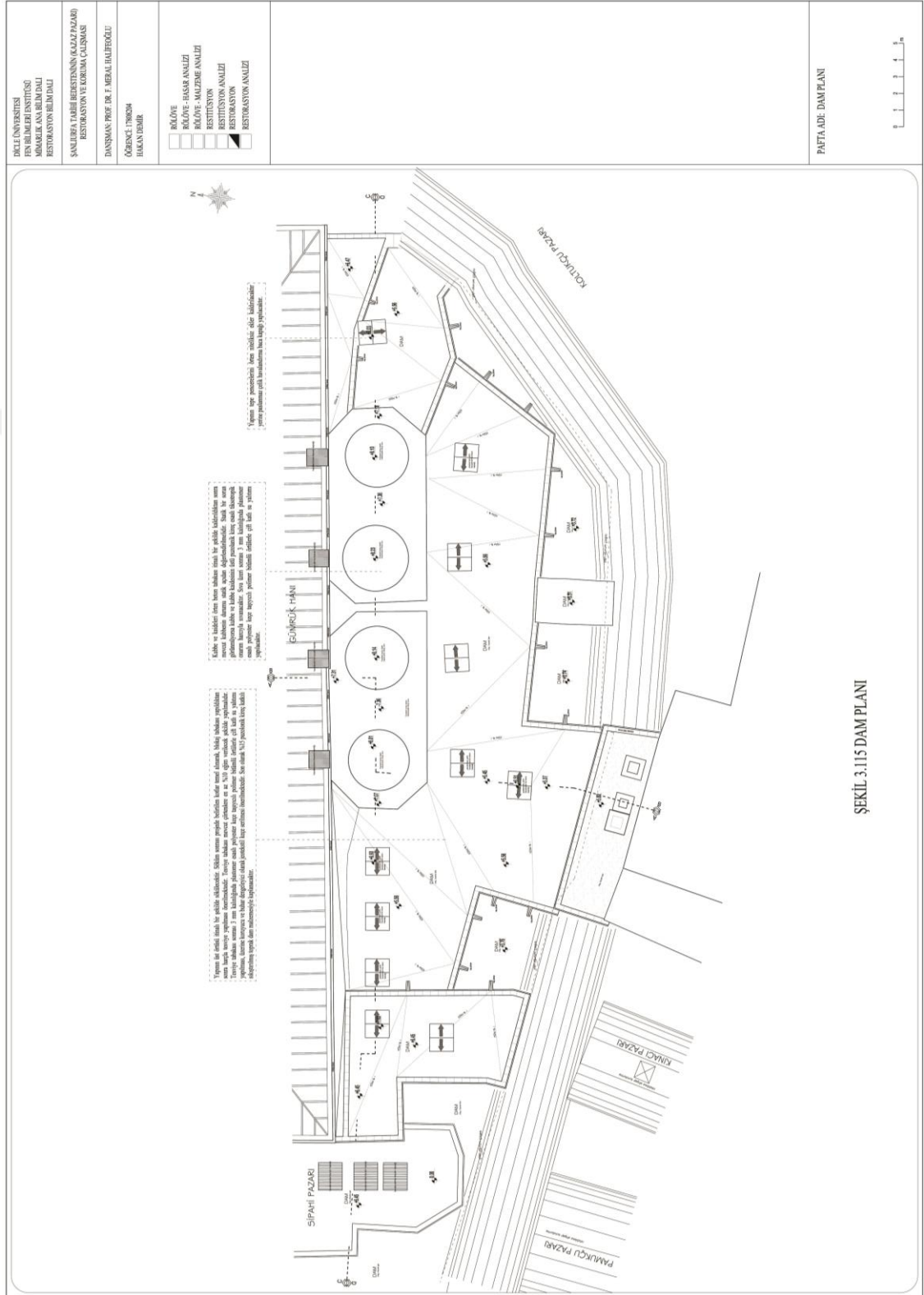
Yapı mevcut işlevi ile kullanılacağından; yapının mimari özellikleri de göz önüne alındığında (kat yükseklikleri, doğramasız pencere ve tepe pencereleri, kullanım süresince açık kalan giriş kapıları vb.) restorasyon projesinde herhangi bir ısıtma-soğutma sistemi önerisi getirilmemiştir. Ancak yapının mevcut aydınlatma sistemi ve kullanıcılar için gerekli olabilecek enerji kullanımı için elektrik projelerinin hazırlanması gerekmektedir.

Hazırlanacak elektrik projelerinde genel aydınlatma ve güvenlik için; yapının üst örtü kaplaması tamamen kaldırılacağından tonoz iç kısımlarda derz aralarına gelecek şekilde uygun aydınlatma sistemi için gerekli tesisat sisteminin kanallar vasıtasıyla tonoz üst kısmı ile yapı üst örtü katmanı arasından geçirilmesi önerilmektedir. Yine bu bölümde yapı için yangın uyarı detektörleri ve güvenlik amaçlı kamera sistemine ait tesisatın da çözümlenmesi gerekmektedir.

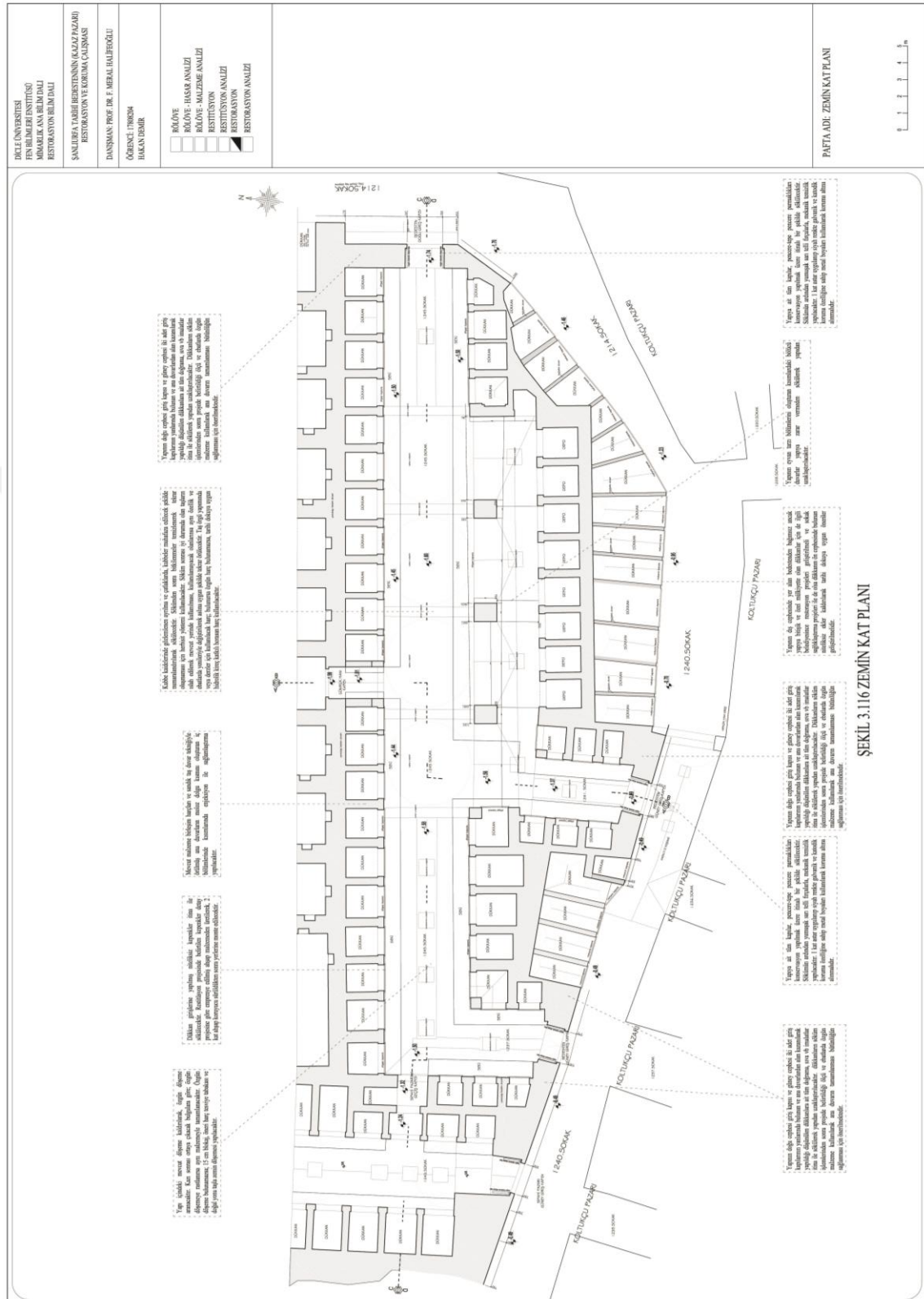
Dükkân aydınlatmaları ve kullanıcı enerji ihtiyacı için; yapının zemin döşemesi tamamen kaldırılacağından kanallar vasıtasıyla, su geçirmez kablolarla tesisat sisteminin kullanıcılara ulaştırılması önerilmektedir.

Yapıda bulunan tuzlanma ve kısmi nemlenmelerin kullanılan niteliksiz malzemeler, derz boşalmaları, malzeme kayıpları vb. nedenlerle oluştuğu ve yapının zeminle ilgili herhangi bir probleminin bulunmadığı gözlemlenerek mevcut zeminin yapısını bozmamak için drenaj önerisi getirilmemiştir. Yapılacak restorasyon uygulamasından sonra yapının gösterdiği davranışın belirli bir süre gözlemlenerek tekrar değerlendirilmesi, zemin kaynaklı bir nemlenme görülmesi halinde drenaj yapılması önerilmektedir.

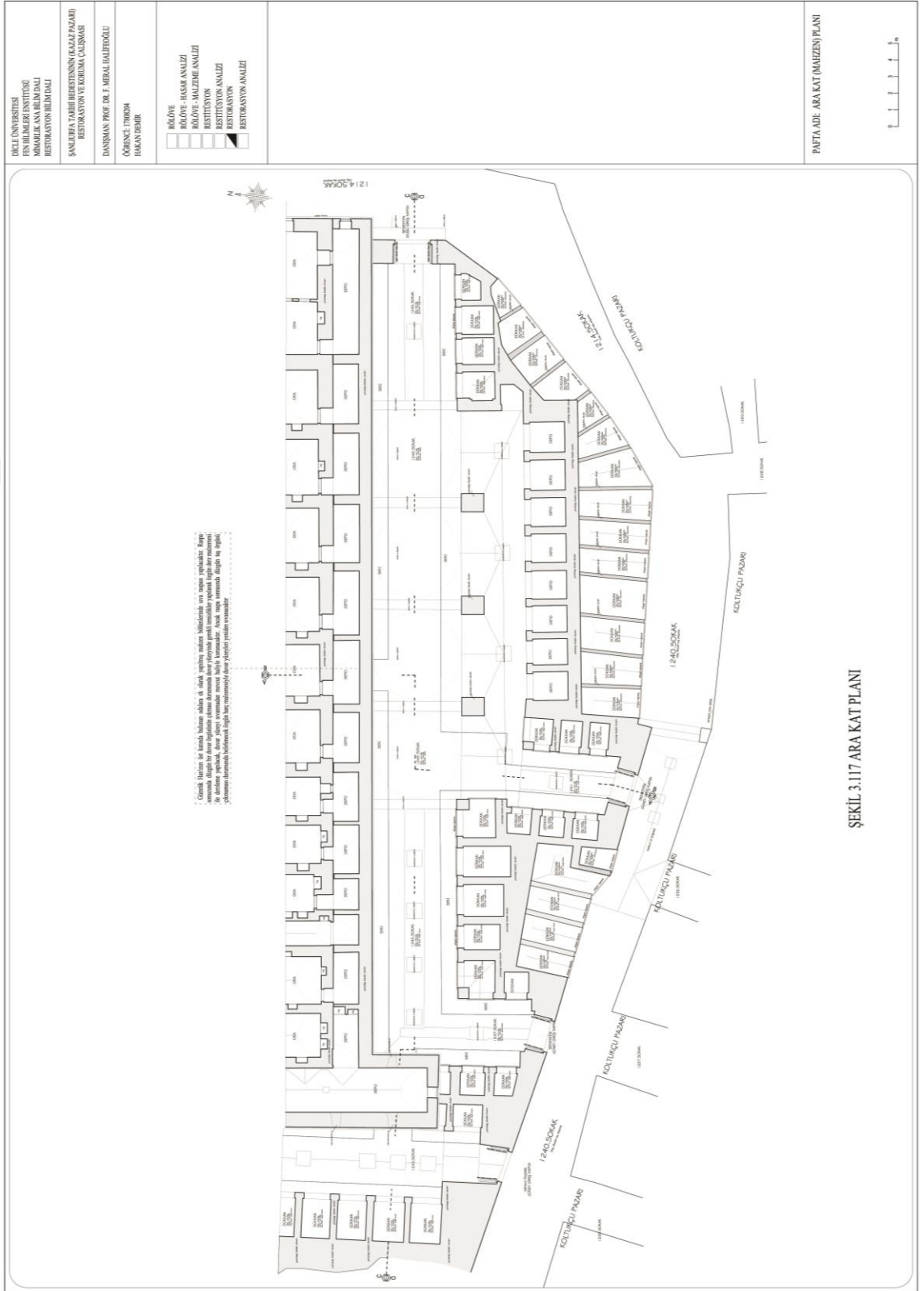
3.6.7 Restorasyon Projesi

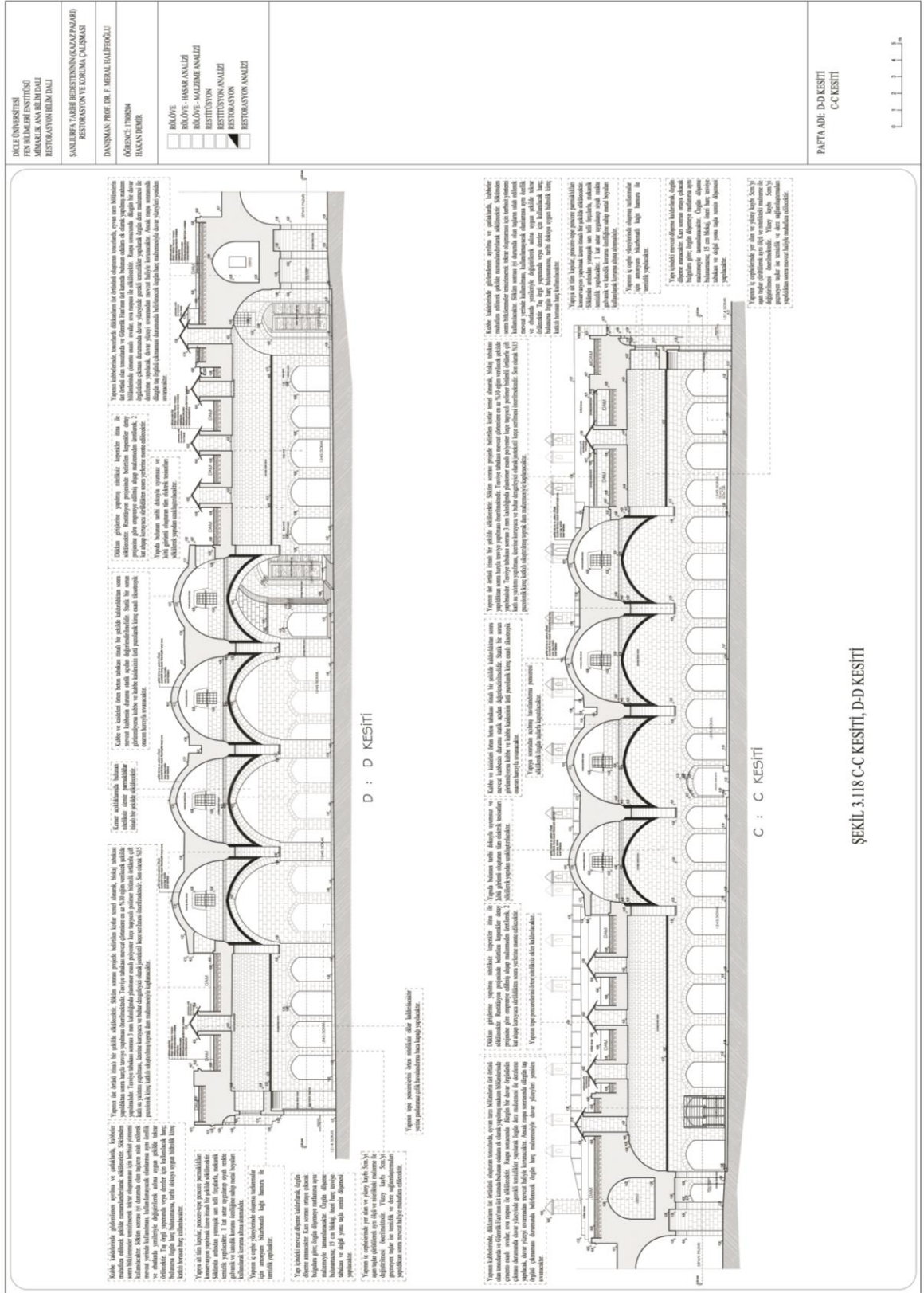
Şekil 3.115 Şanlıurfa Bedesteni Dam planı

Şekil 3.116 Şanlıurfa Bedesteni Zemin Kat Planı

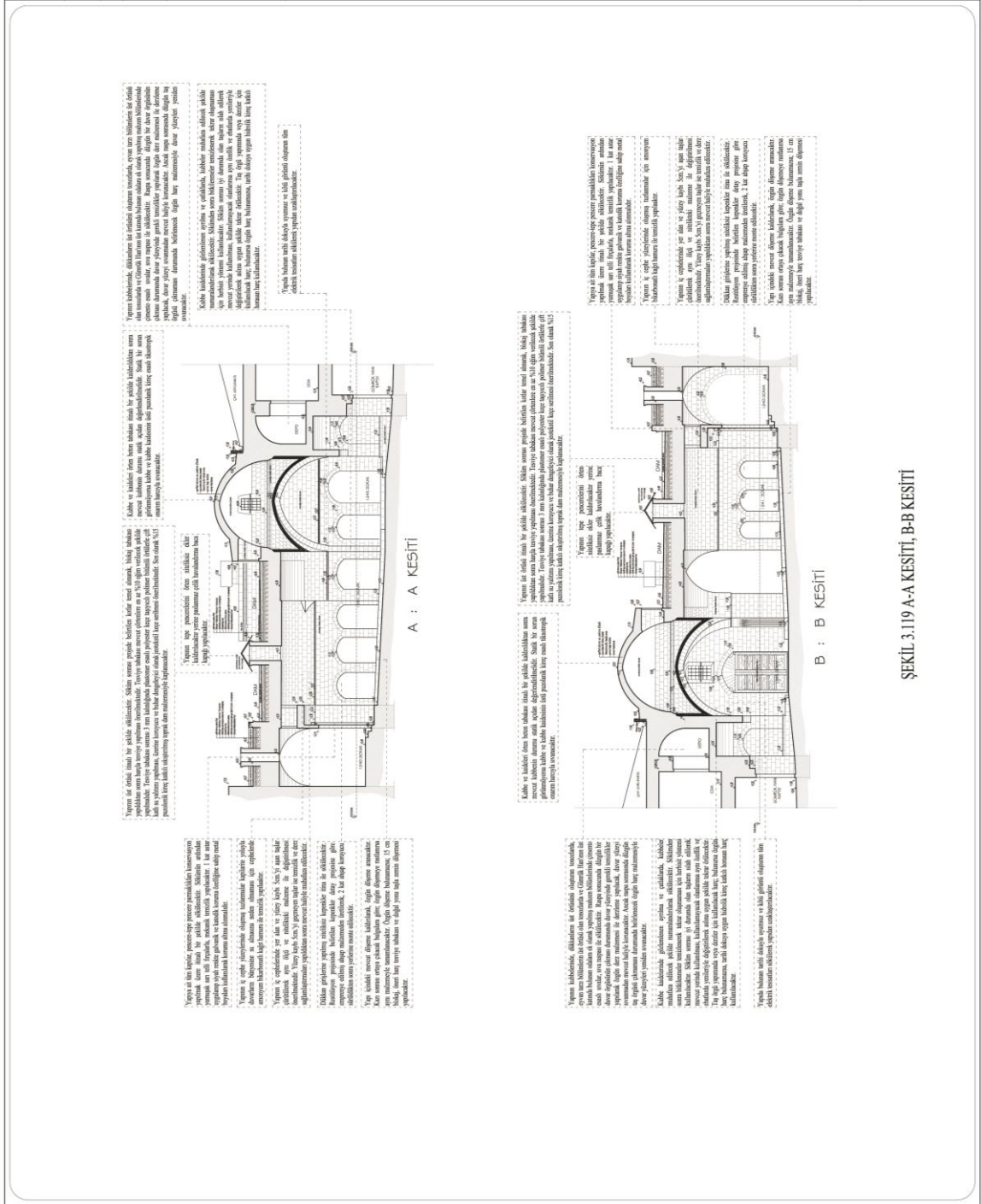

Şekil 3.117 Şanlıurfa Bedesteni Ara Kat Planı

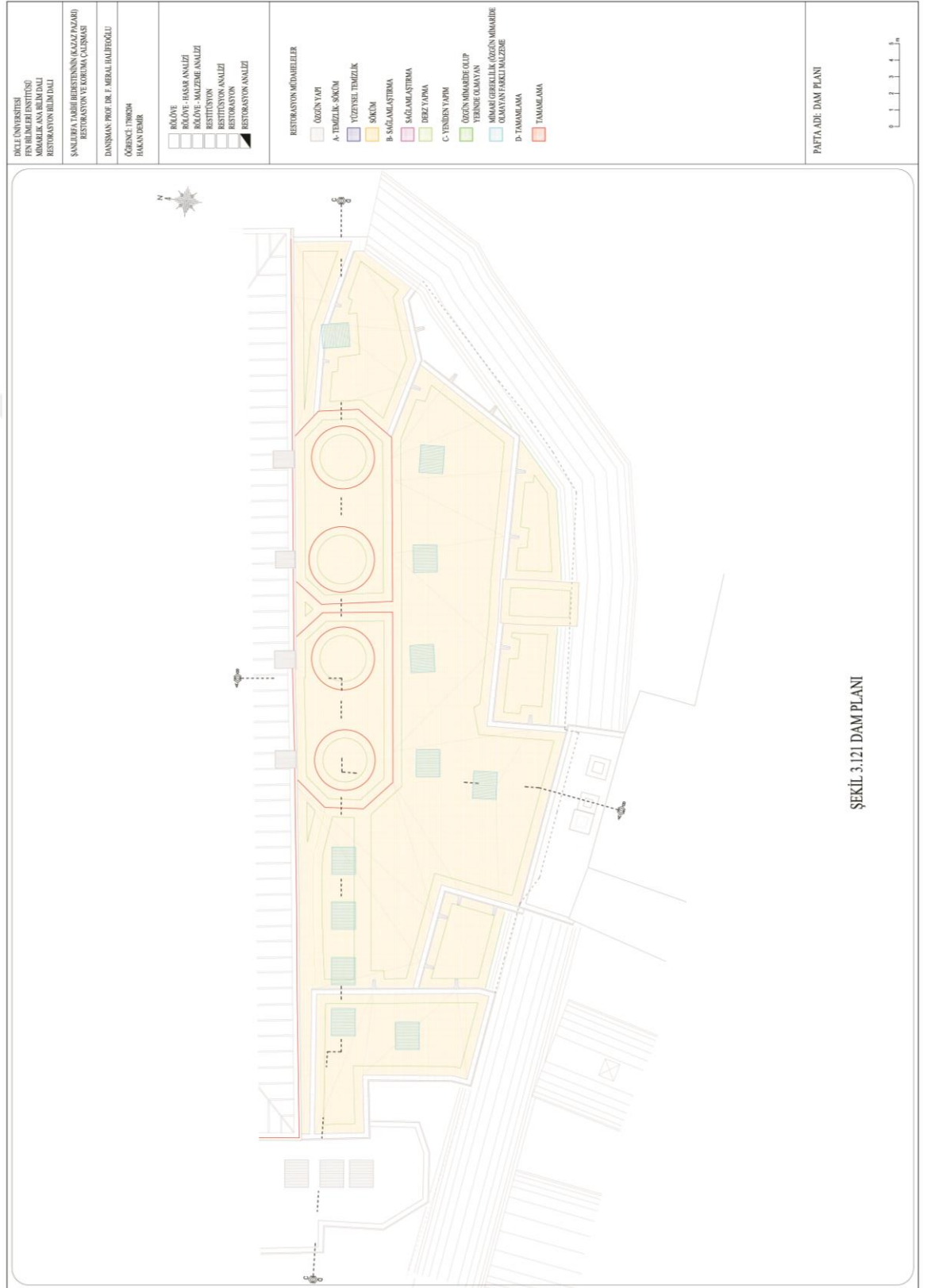

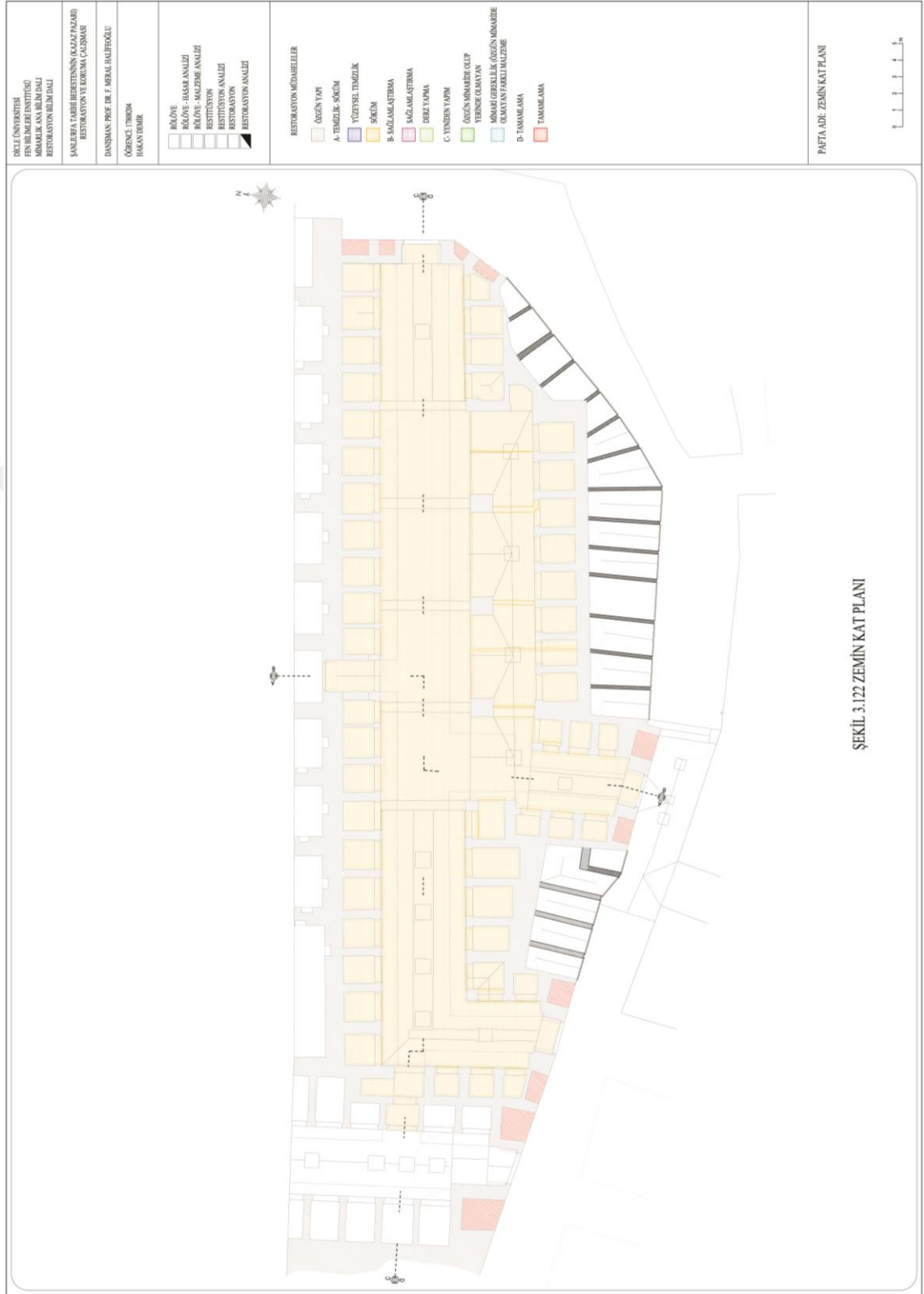
Şekil 3.118 Şanlıurfa Bedesteni C-C Kesiti, D-D Kesiti

DİCLE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ RESTORASYON BİLİM DALI ŞANLIURFA TARIHİ İREBİSTENİNİN (KAZIYI PAZARI) RESTORASYON VE KORUMA ÇALIŞMASI DANİŞMAN PROF. DR. F. MEBAL HAUFİOĞLU: ÖĞRENCİ TAYYAR HAKAN FENAR <table border="1"> <tr> <td>☐</td> <td>RÖLÖJE</td> </tr> <tr> <td>☐</td> <td>RÖLÖJE - HAŞAK ANALİZİ</td> </tr> <tr> <td>☐</td> <td>RÖLÖJE - MALZEME ANALİZİ</td> </tr> <tr> <td>☐</td> <td>RESTİTÜSYON</td> </tr> <tr> <td>☐</td> <td>RESTİTÜSYON ANALİZİ</td> </tr> <tr> <td>☐</td> <td>RESTORASYON</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>RESTORASYON ANALİZİ</td> </tr> </table>	☐	RÖLÖJE	☐	RÖLÖJE - HAŞAK ANALİZİ	☐	RÖLÖJE - MALZEME ANALİZİ	☐	RESTİTÜSYON	☐	RESTİTÜSYON ANALİZİ	☐	RESTORASYON	☒	RESTORASYON ANALİZİ	PAFTA ADI: AA KEŞİTİ BB KEŞİTİ 0 1 2 3 4 5 6
☐	RÖLÖJE														
☐	RÖLÖJE - HAŞAK ANALİZİ														
☐	RÖLÖJE - MALZEME ANALİZİ														
☐	RESTİTÜSYON														
☐	RESTİTÜSYON ANALİZİ														
☐	RESTORASYON														
☒	RESTORASYON ANALİZİ														

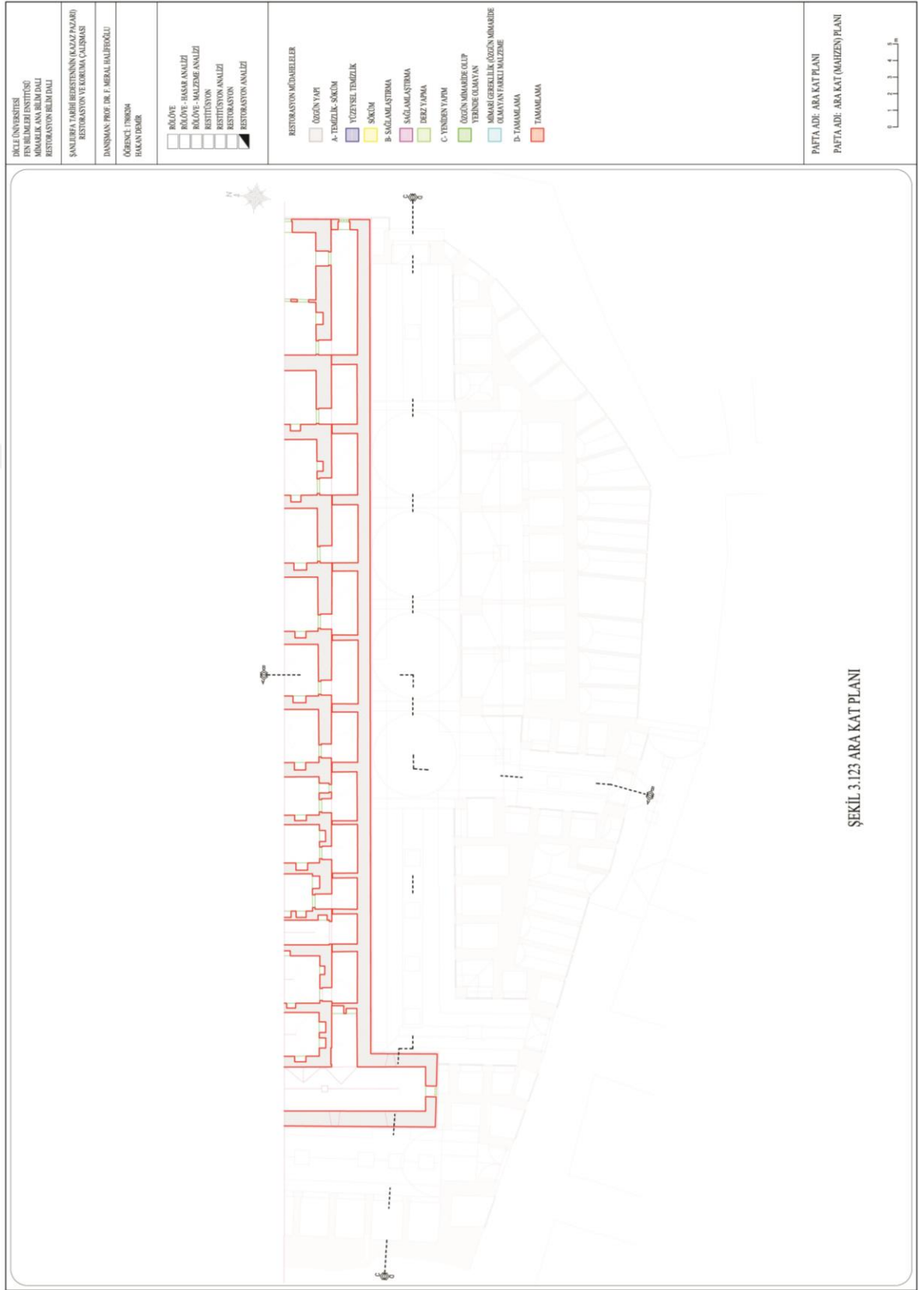

3.6.8 Restorasyon Analizi

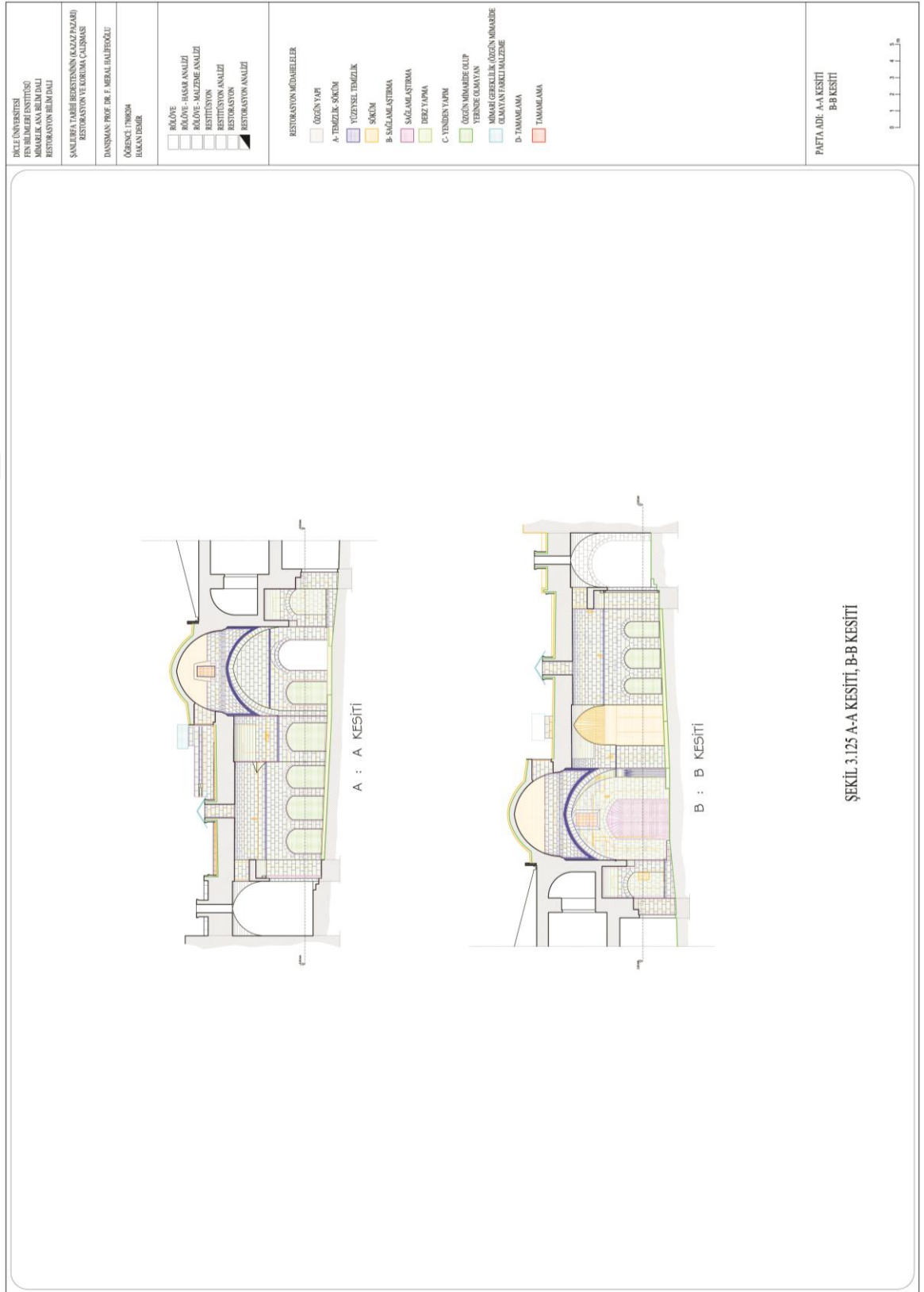

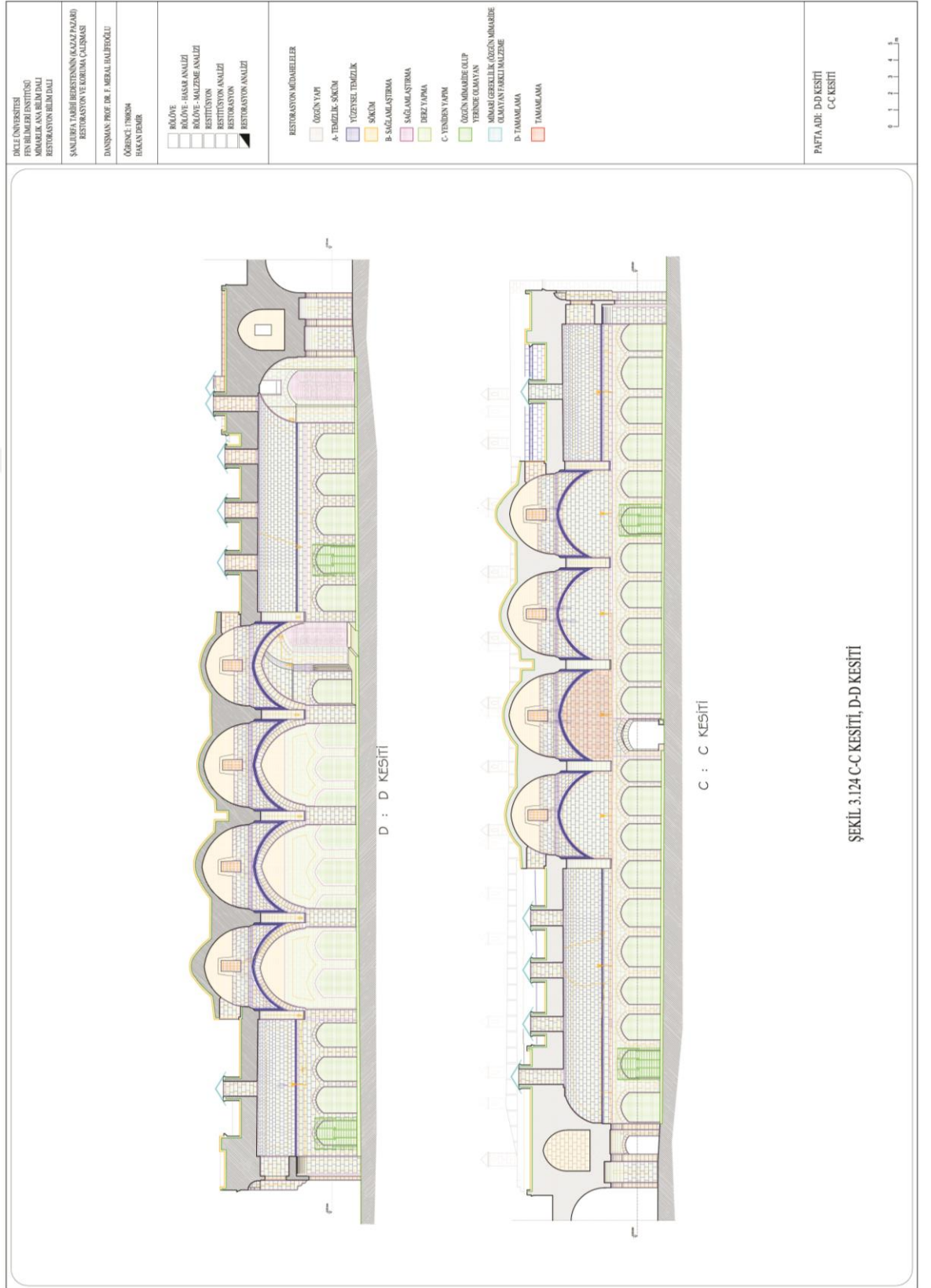
Şekil 3.122 Şanlıurfa Bedesteni Zemin Kat Planı

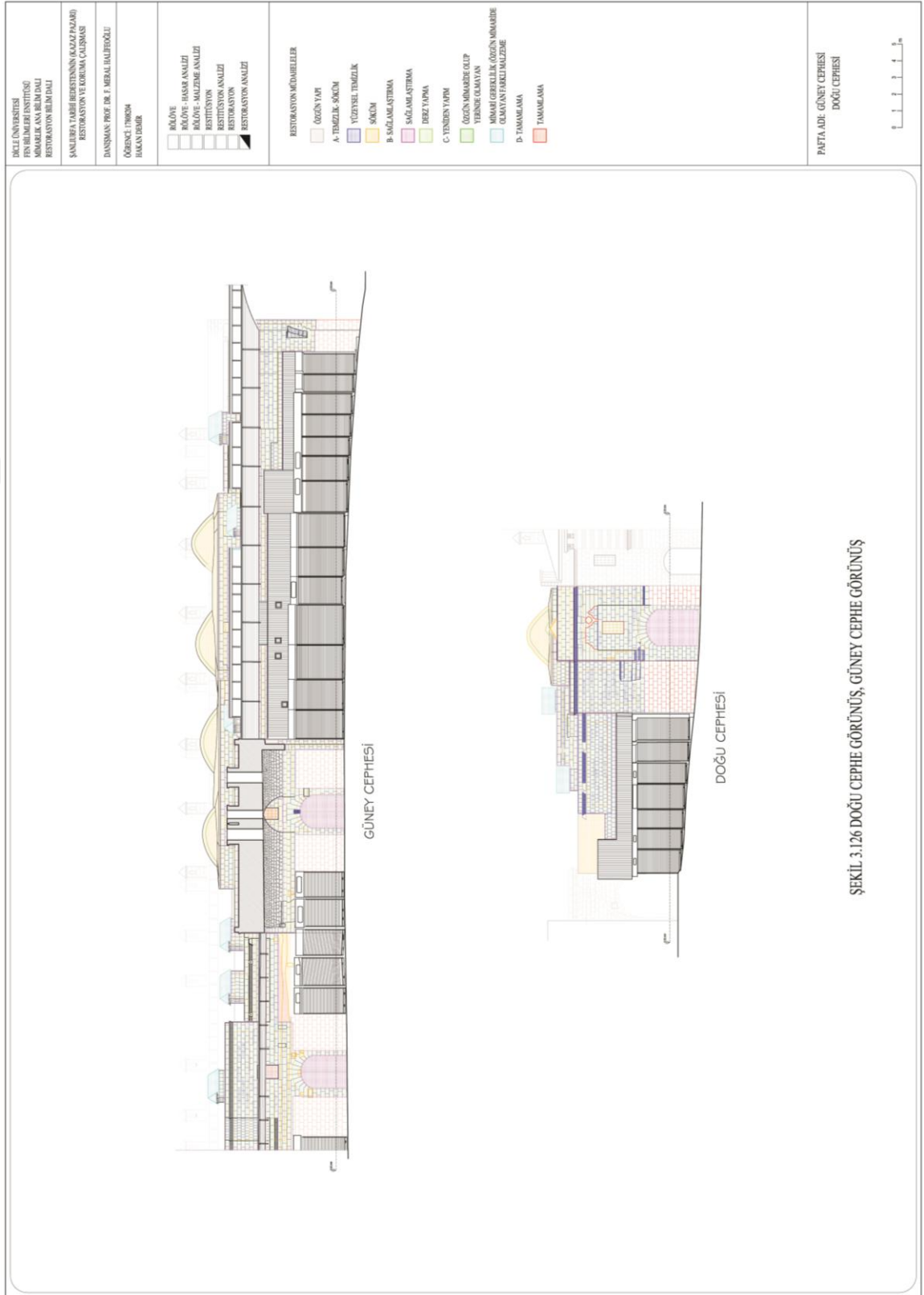
Şekil 3.123 Şanlıurfa Bedesteni Ara Kat Planı

Şekil 3.124 Şanlıurfa Bedesteni A-A Kesiti, B-B Kesiti

Şekil 3.125 Şanlıurfa Bedesteni C-C Kesiti, D-D Kesiti

Şekil 3.126 Şanlıurfa Bedesteni Doğu Cephe Görünüşü, Güney Cephe Görünüşü

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Şanlıurfa tarihi ticaret alanında korunması gerekli çok sayıda kültür varlığı bulunmaktadır. Bu yapılar kültür varlığı olarak tescillenmeden önce çok sayıda müdahaleye maruz kalmış, birçoğu zarar görmüş ya da imar çalışmaları, yenileme vb. müdahalelerde yok olmuştur. Günümüze ulaşan tarihi yapılar her ne kadar korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmişse de kullanıcılar tarafından bilinçsiz müdahalelerle zarar görmektedir. Bu yapılar arasında belki de en az düzeyde zarar gören ve vakıf aidiyeti olması nedeniyle günümüze ulaşmayı başarmış yapılardan biri olan Şanlıurfa Bedesteni bilinçsiz müdahalelere rağmen özgün yapısı kısmen zarar görse de mimari özellik, malzeme ve plan kurgusunu korumaktadır.

Arasta plan özelliği taşıyan XVI yüzyıl Osmanlı dönemi yapısı kubbe ve tonoz geçişlerinin birlikte yer aldığı, eyvan tarzı sirkülasyon alanlarının olduğu tek eserdir. Bu nedenle günümüze ulaşmış bedestenler arasında farklı bir öneme sahiptir.

Yapının mülhak vakıf mülkiyetinde olması nedeniyle bakımsız veya atıl durumda kaldığı söylenemez. Ancak yapının günümüze ulaşmasında büyük rolü olan vakıf aidiyeti nispeten de olsa yapının niteliksiz müdahalelerle onarılarak özgün yapısının bozulmasına yol açmıştır. Teknik açıdan doğru olmayan müdahaleler ve malzeme seçimleri, yapının günümüze ulaşmasına katkıda bulunmuş olsa da bir takım sorunların artarak yapının tarihi niteliği ve estetik değerlerine zarar vermiştir.

Halen kullanımda olan ve tarihi dokuya hareket katan anıtsal yapı için restorasyon kararının alınması, söz konusu yapının büyüklüğü ve tarihi dokuya kattığı hareket düşünülerek kullanıcıların belirli aşamalar halinde tasfiyelerinin sağlanması ve onarımların bölümler halinde yapılması gerekmektedir. Onarım aşamasında yapının çevresindeki müstakil dükkân yapılarının restorasyona dâhil edilmesi adına mülk sahipleri ve yerel yönetimler uygulamaya yönelik bölgedeki tarihi dokunun sağlıklılaştırılması için teşvik edilmelidir.

Bu çalışmanın *Önceki Çalışmalar* bölümünde Şanlıurfa ile ilgili genel bilgiler verilmiş, kent dokusuyla ilgili örneklerle değinilmiştir. Materyal ve Metot bölümünde

izlenen yöntem ve kullanılan malzemeler ile birlikte Şanlıurfa ticari dokusunu oluşturan yapılar hakkında bilgiler verilmiştir. Bulgular ve Tartışma bölümünde bedestenler üzerine araştırma yapılarak Şanlıurfa Bedesteni'nin diğer bedesten yapılarıyla karşılaştırılması yapılmıştır. Yapıda korumanın tam anlamıyla sağlanabilmesi için, önerilen koruma uygulamaları sosyal ve mimari açılarından değerlendirilmektedir.

4.1 Sosyal Açıdan Öneriler

Şanlıurfa Bedesteni tarihi ticaret yapıları arasında önemli bir yer edinmiş ve yüzyıllar boyu varlığını korumuş, inşa tarihinden günümüze kadar sürekli aktif olarak kullanılmış bir yapıdır. Bunun en büyük nedeni bölgedeki ticaret anlayışının yüzyıllardır artarak devam ediyor olmasıdır. Bedesten yapısı bu dönemler boyunca işlevini sürdürse de farklı ticari roller üstlenmiştir. İlk yapıldığı dönem bedesten olarak kullanılan, daha sonraları ham ipeğin işlenerek iplik haline getirildiği ve satıldığı yer olan Kazzaz Pazarı olarak kullanılmıştır. Nihayetinde yöresel kıyafetlerin satıldığı ticaret yapısı halini alan bedesten; ticari kullanım devam ettiği için ziyaret edilen ve alışveriş yapılan mekân olma özelliğini kaybetmemiştir.

Bu işlevin değişmeden devam etmesindeki bir diğer etken ise yapıldığı tarih itibarıyla Behram Paşa Vakfınca, daha sonraları ise Rızvan Ahmet Paşa Vakfınca sevk ve idare ediliyor olması, bu nedenle de korunaklı bir yapı tarafından vakfın diğer taşınmazlarına (cami, mescit, türbe, medrese, vb.) ait giderler ve onarımlar için gelir sağlamasıdır. Bu iki önemli etken yapının yaklaşık 455 yıldır ayakta durmasını ve camiinin günümüze ulaşmasını sağlamıştır.

Yıllar boyunca farklı kullanıcılarla da olsa ticari işlevini devam ettiren bedesten yapısının günümüzde de mevcut özgün işlevinin korunması, yapının yine aynı işlevle anıtsal yapısının ve tarihi kimliğinin devam etmesi gerektiği düşünülmektedir. Restorasyon projesi bu görüş doğrultusunda farklı bir işlev önerisi getirilmeden hazırlanmıştır.

Bedestene ait sağlıklı ve bilimsel bir restorasyon çalışmasıyla yapının özgün yapısı ortaya çıkacak kullanıcıların bilinçlendirilmesi ve yapının kullanımına dair alınacak

kararlar sosyal koruma ve süreklilik açısından gelişme sağlayacak, turizm açısından önemli yere sahip yapı şehrin tarihi ticari dokusuna değer katan işlevini sürdürecektir.

4.2 Mimari Açıdan Öneriler

Şanlıurfa iline ait pek çok kültür varlığında olduğu gibi Şanlıurfa Bedesteni'nde de niteliksiz onarımlar yapılmış olması gereken ve yapıyı özgün haliyle muhafaza edecek koruma çalışmaları yapılamamıştır. Yapıya ait birçok bilinçsiz müdahaleye rağmen yapı özgün plan dokusunu korumaktadır. Yalıtım amaçlı yapılmış aykırı eklentiler yapının özgün yapısını kısmen bozmuş ve doğal malzemeye zarar vermiştir.

Korunması gerekli kültür varlığı ve vakıf malı olmasına rağmen yapıya yönelik güncel bir rölöve çizimi olmadığından ilk olarak yapının mevcut durum tespiti yapılmış ve belgelenmiştir. Bu çalışma ile hazırlanan rölöve çizimleri, restitüsyon ve restorasyon projeleri ile analizlerin, yapılması muhtemel tespit ve araştırmalar ile restorasyon projesini karşılayacağı öngörülmüş, kültür varlığı olan yapıya yönelik koruma önerileri sunulmuştur.

Yapılan rölöve çizimleriyle yapıda mevcut olan sorunlar ile durum tespiti belgelenmiş, hasar tespit ve malzeme analizleri hazırlanmıştır. Yapının özgün halini yansıtan bilgi ve belgeler araştırılmış, ilgili kurumlarda arşiv taraması ve kaynak araştırmaları yapılmıştır. Tüm bu çalışmalarla beraber yapı analiz edilerek edinilen bilgi ve belgeler doğrultusunda dönemlemeler hakkında bilgi edinilmiş, bu çalışmalar ışığında restitüsyon projesi ve restitüsyon analizleri hazırlanmıştır. Hazırlanan rölöve çizimleri ve restitüsyon projelerinden gelen bilgiler doğrultusunda mevcut restorasyon ilkeleri dikkate alınarak korumacılık anlayışıyla söz konusu kullanımın değişmeyeceği restorasyon projeleri hazırlanarak restorasyon müdahale kararları belirlenmiştir. Bu çalışmada sunulan öneriler ile

ŞANLIURFA BEDESTENİ (KAZAZ PAZARI)'nın korunarak yaşatılması hedeflenmektedir.

KAYNAKLAR

- Akar, T. (2009). Osmanlı Kentinde Ticari Mekânlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekânları Literatür Değerlendirmesi S;268-269. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 7, Sayı 13
- AKTVKBK, (2009). Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri
- Ahunbay, Z. (2009). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. Yem yayın, İstanbul. S:90, 91, 92, 93, 104, 136
- Bozkurt, N., Kaya, N. (2001). TDV İslâm Ansiklopedisi, 23. cilt, S:369-371
- Cezar, M. (1985). Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
- Çam, N. (1991). TDV İslâm Ansiklopedisi, 3. cilt, S:335-336
- Çiftçi, S. (2019). Şanlıurfa Tarihi Hanlar Bölgesi için Sürdürülebilir Koruma-Geliştirme Önerileri. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, S; 112,113
- Danışman, Z. (1970). Evliya Çelebi, Seyahatname, Cilt: V, s.46-47 İstanbul (Çeviren)
- Ekinci, A., Paydaş, K. (2008). Taş Devrinden Osmanlıya Urfa Tarihi
- Eyice, S. (1992). TDV İslâm Ansiklopedisi, 5. cilt, S:302-311
- Eyice, S. (1992). TDV İslâm Ansiklopedisi, 6. cilt, S:509-513
- Güler, S.E. (1997). Tarih içinde Şanlıurfa, Ankara
- Güler, S.E. (2004). Urfa Tarihi, Şanlıurfa Dersanesi Kültür Yayınları-1, Ankara
- Gür, D. (2019). Tarihi Yapıların Onarımında Kullanılmak Üzere Puzolan katkılı Hidrolik Kireç Esaslı Onarım Harcı Üretilme olanaklarının Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Gürpınar, E. (2000-2001). İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No: 23-24 (Ekim 2000-Mart 2001) S;185
- Hasbay, U., Hattap, S. (2017). Doğal Taşlardaki Bozunma (Ayrışma) Türleri ve Nedenleri, 5.Cilt, Sayı 1
- İnalcık, H. (1980). “The Hub of The City: Bedestan of Istanbul”, International Journal of Turkish Studies, S;2
- İnalcık, H. (1997). “İstanbul’un İncisi: Bedesten”, İktisat ve Din, ed. Mustafa Özel, İstanbul
- İnan, K. (1996). Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni, OTAM, 1996, Sayı 7, s.119-134.

- Karakaş, M. (2012). Şanlıurfa ve İlçelerinde Kitabeler. Konya, s;250-252, 313, 318
- Kürkçüoğlu, A.C. (1993). Şanlıurfa Camileri, ŞURKAV Yayınları. Ankara S;53
- Kürkçüoğlu, A.C. (1995). Şanlıurfa'da Canlanan Tarih, S;17-17. ŞURKAV Yayınları
- Kürkçüoğlu, A.C, vd, (2002). Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir, S;83-84. ŞURKAV Yayınları
- Kürkçüoğlu, A.C. (2009). Yıldız Albümlerinde Urfa. Harran Üniversitesi Yayınları, S;80
- Kürkçüoğlu, A.C, Kürkçüoğlu, S. S. (2011) Şanlıurfa Çarşıları, Hanları ve El Sanatları, Şanlıurfa Belediyesi Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, S;19-20, 22
- Öncel, F. (2014). Osmanlı Bedestenleri Bağlamında “Kayseri Hançerli Sultan Vakfı Bedesteni”. Makale. Megaron Dergisi
- Özdeş, G. (1998). Türk Çarşıları. Tepe Yayınları, Ankara. S:7
- Özme, A. (2002). Urfa (Ruha) Şehir içi Hanları. Ankara
- İnternet Kaynakları
- URL-1.http://cografyaharita.com/turkiye_interaktif_haritalari.html-2019 (Erişim tarihi: 07 Haziran 2021)
- URL-2. <https://mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx> (Erişim tarihi: 07 Haziran 2021)
- URL-3. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekyer/yildirim-beyazid-bedesteni> (Erişim tarihi: 07 Haziran 2021)
- URL-4 <https://www.habertire.com/belediye/tire-belediyesi-ilce-tarihine-sahip-cikmaya-devam-ediyor-h34894.html> (Erişim tarihi: 07 Haziran 2021)
- URL-5 <https://www.visitizmir.org/tr/Destinasyon/10309#gallery-1> (Erişim tarihi: 07 Haziran 2021)
- URL-6 https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Bezisten_yambol.JPG (Erişim tarihi: 07 Haziran 2021)
- URL-7 <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-74349/hanlar-bedestenler-ve-kervansaraylar.html> (Erişim tarihi: 07 Haziran 2021)
- URL-8 <http://www.balgroun.com.tr/actualites/projeler-2.html> (Erişim tarihi: 07 Haziran 2021)

URL-9 <https://kultur.ankara.bel.tr/detay/mahmut-pasa-bedesteni-1594294438> (Erişim tarihi: 07 Haziran 2021)

URL-10 <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/88751> (Erişim tarihi: 07 Haziran 2021)

URL-11 <https://samsun.ktb.gov.tr/TR-216876/bedesten-ve-arasta.html> (Erişim tarihi: 07 Haziran 2021)

URL-12 <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/erzurum/gezilecekyer/rustem-pasa-kervansarayi-tashan> (Erişim tarihi: 07 Haziran 2021)

URL-13 <https://sanatsozlugum.blogspot.com/2014/01/kavsara.html> (Erişim tarihi: 07 Haziran 2021)

URL-14 <https://www.luggat.com/> (Erişim tarihi: 07 Haziran 2021)

URL-15 <https://www.master-builders-solutions.com/tr-tr/products/masteremaco/masteremaco-s-285-tix> (Erişim tarihi: 07 Haziran 2021)

URL-16 <https://www.eski-eser.com/restorasyon-temel-kavramlari-sozlugu/> (Erişim tarihi: 07 Haziran 2021)

VGM, 1956 Vakıf Eski Eser Fişi

VGM, 196- Vakıf Eski Eser Kitabe fişi

VGM, 196- Vakıf Eski Eser Kitabe Fişi

VGM, 1961 Vakıf Eski Eser Fişi

VGM, 1966 Vakıf Eski Eser Fişi

VGM, 1972 Abide ve Eski Eser Fişi

VGM, 1983 Abide ve Eski Eser Onarım Fişi

VGM, 1985 Vakıf Eski Eser Fişi

VGM, 1985 Vakıf Eski Eser Fişi

VGM, 2002 tarihli rapor

VGM, 2005 tarihli rapor

Vakıflar Genel Müdürlüğüne düzenlenmiş 22.06.2005 tarihli rapor

VGM, 2007 Yapıya ait Restütisyon Raporu. 2007

Yalçın ve Çakmak, 2018. Yeni Bulgular Işığında Tire Bedesteni, TÜBA-KED

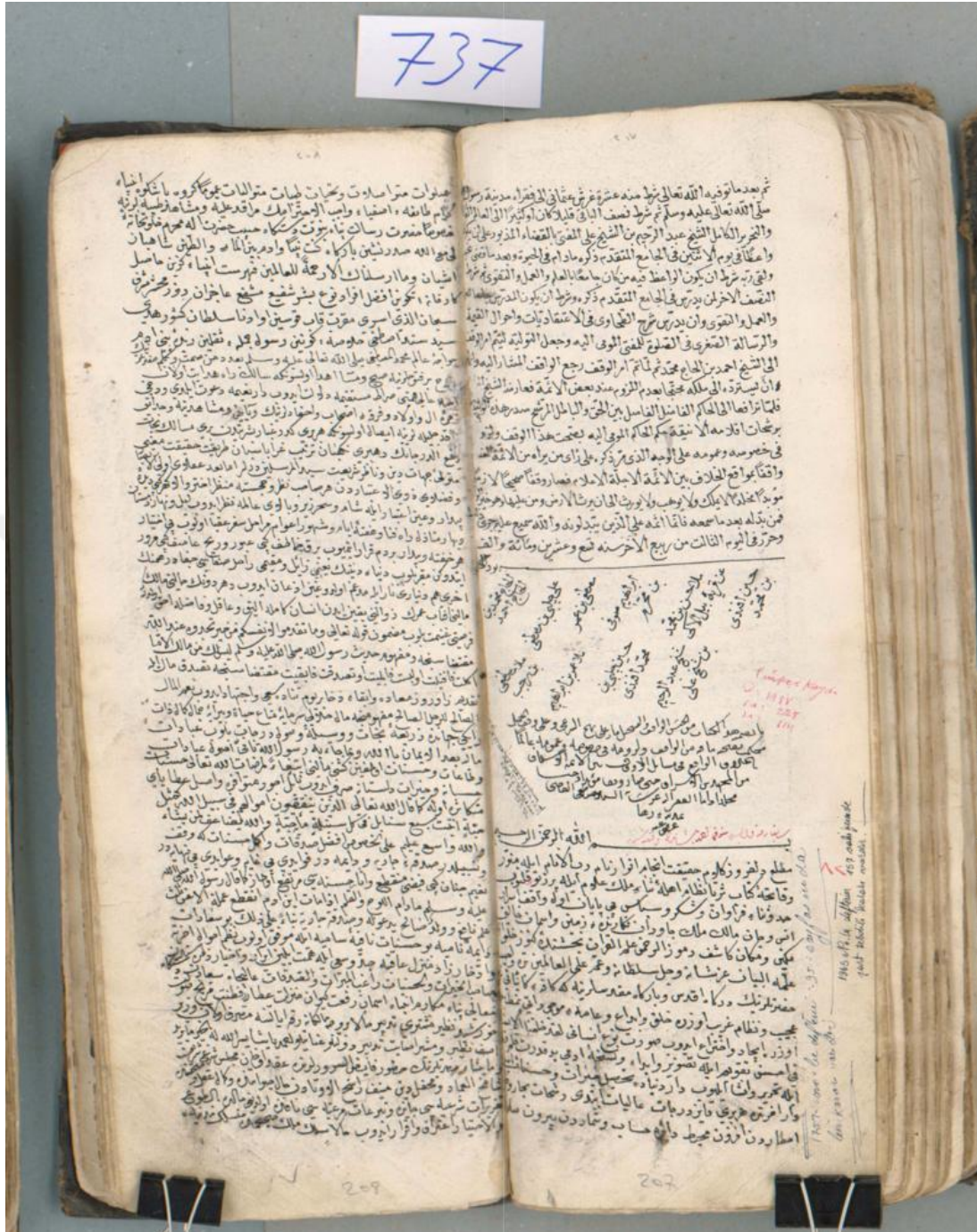
Yenice, T.K. 2005. Gaziantep Zincirli Bedesten'in Restorasyonu. Y. Lisans Tezi, Konya

EKLER

737 numaralı defterin 218 sahife ve 84. Sırasında Rakka valisi Ahmet paşanın tarihsiz vakfiyesinin kısım örneğinin sadeleştirilmiş halidir.

...Urfa şehrinde, Behram Paşa vakfından yıkılmaya yüz tutmuş olan yapı, vakfına senede 25 kuruş zemin kirası verilmesi karşılığında kadı onayı ve mütevellinin izni ile satın alarak gümrükhanı olması için vakfa ekledim.

Kible tarafında yeniden bina ve tamir ettiğim Bezzazistan zemini, doğu tarafında yol ve kendisine açılan bir kapı, kuzey tarafında yol ve batı tarafında arsa ve yeniden bina ve tamir ettiğim İplik Pazarı ile çevrili Alacahan ismiyle bilinen han ki; altta kible tarafında köşede bir mağaza ve mağazanın batı tarafına bitişik bir oda ve bitişğinde iki adet çifte oda ve bir bezzazistan kapısı ve batı tarafında birbirine bitişik iki adet çifte oda ve bitişğinde bir küçük eyvan ve içinde iki oda ve doğu tarafında revak altında iki oda ve gümrükçünün ikamet edeceği bir oda ve kapı içinde iki adet dükkân ve adı geçen hanın kapısı dışında kible tarafında kapıya bitişik sınırları içerisinde yönü doğuya bakan bir küçük dükkân ve yine kapı dışında kuzey tarafta sınırları içerisinde bir adet çifte oda ve üç adet oda ve hanın kuzey tarafında iki oda ve dört adet çifte oda ve üç oda ve batı tarafında iki oda ve 5 tuvalet ve bir kapanyeri ve bir peyke ile arkasında üç peyke ahır ve bitişğinde iki oda ve üst katının kible tarafında birbirine bitişik iki oda ve bir kapı ve kapının doğu tarafında on oda ve adı geçen hanın doğu tarafında iki adet çifte oda ve bir küçük eyvan ve iki adet çifte oda ve en üst katta bir adet çifte oda ve bir mescit ve kuzey tarafta bir adet çifte oda ve üstünde bir oda ve iki adet çifte oda ve bir eyvan ve içinde bir oda ve bitişğinde bir adet bir adet çifte oda ve batı tarafında iki oda ve 4 tuvalet ve damı üzerinde geçiş hakkı olan beş adet odalar ki alt ve üst katında toplam 95 adet oda ve bir mescit ve iki eyvan odaların önündeki eyvanları ve altta ve üstte toplam 9 adet tuvalet ve kapan peykeleri ve ahır peykeleri ve yeniden tesis edilen su ve avlusu olan han ve yine adı geçen hanın kible tarafında yeniden bina ve tamir ettirdiğim kible tarafında bana ait dükkânlar ile başka kişilere ait dükkânlar ve bunlara açılan kapılar ve doğu tarafında yol ve kapı ile bana ait dükkânlar ve kuzey tarafında adı geçen han ve kapı çevrili 56 adet dükkânı ihtiva eden ve Behram Paşa Vakfına senede 7,5 kuruş kirasının verildiği bezzazistan-ı cedid adıyla anılan bezzazistanımı

Ve adı geçen bezzazistanın doğu tarafındaki kapısının kuzey tarafında bir büyük ve bir küçük dükkânlarımı ve kapının kible tarafında iki küçük dükkânımı ve 4 adet eski dükkânımı, adı geçen bezzazistanın kible tarafındaki kapısının iki tarafında iki küçük dükkânımı ve adı geçen bezzazistanın kible tarafındaki orta kapısının iki tarafında iki adet küçük dükkânımı ve yine adı geçen hanın batı tarafında yeniden bina ve tamir ettiğim kible tarafından yol ve kapı doğu tarafında bezzazistan-ı cedid ve adı geçen han ve kuzey tarafında arsa ve batı tarafında Behram Paşa Vakfına ait dükkânlar ve

kapı ile çevrili 34 adet dükkânı ihtiva eden İplikpazarı adıyla bilinen dükkânlarımı
senede Behram Paşa Vakfına verilen 5 kuruş kira bedeli ile.....

Sadeleştiren: Vakıf Uzmanı İbrahim Turhan

Ek- 2 Bedestene ait tescil kararı

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ŞANLIURFA KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No: 06.11.2009- 78
Karar Tarihi ve No : 06.11.2009- 981

Toplantı Yeri
ŞANLIURFA

Şanlıurfa ili Merkezde Şanlıurfa Valiliğince Şanlıurfa İli Kültür Envanteri çalışmaları kapsamında korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescili yapılmamış taşınmazlarla ilgili Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu uzmanlarının raporları ile tespiti yapılan taşınmazların tesciline ilişkin, raportör raporları, fotoğraflar, tescil fişleri bilgi ve belgeler incelendi. Yapılan görüşmeler sonucunda;

- Ek-I listede ili, ilçesi, türü, adresi, ada ve parsel numaraları verilen 105 (yüz beş) adet geleneksel sivil mimarlık örneği yapı niteliğine sahip taşınmazların 2863 sayılı yasa kapsamında Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tesciline,
- Ek- II listede ili, ilçesi, türü, adresi, ada ve parsel numaraları verilen 23 (yirmi üç) adet anıtsal yapı / çarşı yapısının 2863 sayılı yasa kapsamında Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tesciline,
- Ek- III listede ili, ilçesi, türü, adresi, ada ve parsel numaraları verilen Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 02.07.1987 tarih ve 3453 sayılı kararı ile tescilli 12 (on iki) adet Çarşı kapsamına giren taşınmazların ada ve parsel numaraları belirlenerek ve harita üzerindeki konumları tescil fişlerine işlenerek Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescillerinin devamına karar verildi.

BAŞKAN
Yrd. Doç. Dr. Muhammed AYDOĞAN
(İMZA)

BAŞKAN YARDIMCISI
Yrd. Doç. Dr. Ayşe Gül GÜZEL
(İMZA)

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. A. Cihat KÜRKÇÜOĞLU
(İMZA)

ÜYE
Müslüm C. AKALIN
(İMZA)

ÜYE
Şeyhmus DİNÇEL
(BULUNMADI)

ÜYE
Musa DEMİRKOL
Şanlıurfa Belediye Temsilcisi
(İMZA)

ÜYE
S. Vehbi SARİMEHMET
Şanlıurfa Vakıflar Müdürlüğü Temsilcisi
(İMZA)

Ek- 3 Bedestene ait tescil Kararı eki

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ŞANLIURFA KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No: 06.11.2009- 78
Karar Tarihi ve No : 06.11.2009- 981

Toplantı Yeri
ŞANLIURFA

LİSTE- III
(I)

Sıra No	Env no	İli	İlçesi	Yapının Adı veya Türü	Adresi	Ada/Parsel
1		Şanlıurfa	Merkez	Bedesten Çarşısı	Pınarbaşı Mahallesi Hanlar Bölgesi	248 Ada / 31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52 Parsel, 541 Ada / 2-3-4 Parsel, 542 Ada / 1-2-3-4-5-6-7-8-16 Parsel, 543 Ada / 1-2-3-4-5-6-7-25-26-27 Parseller
2		Şanlıurfa	Merkez	Yemenici-Hüseyiniye Çarşısı	Pınarbaşı Mahallesi Hanlar Bölgesi	272 Ada / 25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41 Parsel, 273 Ada / 4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20 Parsel, 274 Ada / 5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16 Parsel, 275 Ada / 2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12 Parsel, 291 Ada / 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-16-17-18-19-20-21-22-23-24 Parseller
3		Şanlıurfa	Merkez	Demirci Pazarı	Pınarbaşı Mahallesi Hanlar Bölgesi	276 Ada / 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-15-16-17 Parsel, 277 Ada / 17-18-19-20-21-22-23 Parsel, 278 Ada / 17-18-19-20-21-22 Parseller
4		Şanlıurfa	Merkez	Nacar Pazarı	Pınarbaşı Mahallesi Hanlar Bölgesi	277 Ada / 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-24-25-26-27-28-29 Parsel, 278 Ada / 2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16 Parsel, 284 Ada / 27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42 Parsel, 293 Ada / 8-9-10 Parseller
5		Şanlıurfa	Merkez	Kınacı Pazarı	Pınarbaşı Mahallesi Hanlar Bölgesi	279 Ada / 1-2-3-4-5-6 Parsel, 280 Ada / 8-9 Parsel, 283 Ada / 6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18 Parsel, 284 Ada / 45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56 Parseller
6		Şanlıurfa	Merkez	Pamukçu Pazarı	Pınarbaşı Mahallesi Hanlar Bölgesi	280 Ada / 6-7 Parseller, 282 Ada / 5-6-7-8-9-10 Parseller, 283 Ada / 19-20-21-22-23-24-25-26-27 Parseller
7		Şanlıurfa	Merkez	Sipahi Pazarı	Pınarbaşı Mahallesi Hanlar Bölgesi	248 Ada / 1-53-54-55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-79 Parsel, 539 Ada / 6-7 Parsel, 540 Ada / 2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17 Parsel, 541 Ada / 1-7 Parseller
8		Şanlıurfa	Merkez	Boyahane Çarşısı	Pınarbaşı Mahallesi Hanlar Bölgesi	280 Ada / 1-2-3-4-5 Parsel, 281 Ada / 15 Parsel, 282 Ada / 11-12-13-14-15-16-17-18 Parseller

T. C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma
Genel Müdürlüğü
Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma
Kurulu Müdürlüğü
K A R A R

Toplantı Tarihi ve No. : 15.11.2000-273
Karar Tarihi ve No. : 15.11.2000- 2471

Toplantı Yeri
ŞANLIURFA

Şanlıurfa İli, Merkez, Pınarbaşı Mah. tescilli Gümrük Hanı rölöve ve restorasyon projelerine ilişkin; Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 4.3.2000 gün ve 2354 sayılı kararı, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür Müdürlüğü'nün 13.11.2000 gün ve 2222 sayılı yazı okundu, ekleri (rölöve ve restorasyon projeleri) incelendi, yerinde yapılan görüşmeler sonunda;

Şanlıurfa İli, Merkez, Pınarbaşı Mah. tescilli Gümrük Hanına ilişkin rölöve ve restorasyon projeleri onaylanarak birlikte, basit onarım kapsamında düşünüldükçe, Belediye ve Müze Müdürlüğü elemanları denetiminde ve her aşamasında Kurulumuza bilgi ve belge sunulması kaydıyla;

a) tuvalet ünitesinin yapılabilmesi için pis su, temiz su, aydınlatma ve havalandırma problemlerinin çözülebildiği bir mekanın gerektiğine,

b) saçak ve gezereklerin tamiratının yapılabileceğine,

c) zemin katta dört kanattaki muhdes duvarların kaldırılmasına,

d) ayrıca Gümrük Hanı Şanlıurfa Koruma Amaçlı İmar Planı hükümleri çerçevesinde 1 nolu Özel Planlama Alanı içinde kaldığından, 15.11.2000 gün ve 2464 sayılı kararımız uyarınca hazırlanacak proje kapsamında ele alınarak gerekli rölöve ve restorasyon projeleri tekniğine uygun ve geliştirilerek Kurulumuza sunulması gerektiğine karar birildi.

ASLİ GİDİR

BAŞKAN
Prof. Dr. C. Cengiz TÜRKER
(imza)

BAŞKAN YARDIMCISI
Doç. Dr. Yüksel GÜNGÖR
(imza)

ÖYE
Prof. Dr. Özgür BİLİR
(imza)

ÖYE
Prof. Dr. Halil ÇAT
(Bulmuş)

ÖYE
Doç. Dr. İzzet ARSULU
(imza)

ÖYE
Doç. Dr. İzzet ARSULU
(imza)

ÖYE
Doç. Dr. İzzet ARSULU
(imza)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyad, Ad DEMİR Hakan
Web sayfası
(Research Gate, Academia, vs.)

Eğitim Bilgileri

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Dicle Üniversitesi / Mimarlık	2022
Lisans	Dicle Üniversitesi / Mimarlık	2008
Lisans	Mersin Üniversitesi / Mimarlık (İngilizce hazırlık)	2004
Önlisans	Hacettepe Üniversitesi / SHMYO Radyoloji Teknikerliği	2000

İş Denevimi

Dönem (Yıl)	Şirket, Kurum	Görev
2000-2001	Başkent Üniversitesi Alanya Hastanesi	Sağlık Teknikeri
2001-2002	Bismil Devlet Hastanesi	Sağlık Teknikeri
2004-2010	Silvan Devlet Hastanesi	Sağlık Teknikeri
2010-2016	Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Mimar
2016-2021	Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Şube Müdür V.
2022-	Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Bölge Müdür V

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

1.TARİHİ ŞANLIURFA TİCARİ ALANI İÇERİSİNDE BEDESTEN (KAZAZ PAZARI)'İN YERİ ANADOLU 2. ULUSLARARASI UYGULAMALI BİLİMLER KONGRESİ, 26-28 NİSAN 2019, DİYARBAKIR

Özel İlgiler

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEZ İNTİHAL FORMU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ			
ADI VE SOYADI	HAKAN DEMİR		
ÖĞRENCİ NO	17808204		
EĞİTİM – ÖĞRETİM YILI	2021-2022		
YARIYIL	☒ Güz ☐ Bahar		
ANABİLİM DALI	MİMARLIK		
PROGRAM	Yüksek Lisans / Doktora		
TEZ KONUSU	ŞANLIURFA TARİHİ BEDESTENİNİN (KAZAZ PAZARI) RESTORASYON VE KORUMA ÇALIŞMASI		
İNTİHAL RAPORU BİLGİLERİ			
RAPOR TÜRÜ	Tez Savunma Sınavı Sonrası		
SAYFA SAYISI	227		
BENZERLİK ORANI	%11		
RAPORLAMA TARİHİ	21/01/ 2022		
Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, ana bölümler, sonuç ve tartışma kısımlarından oluşan toplam 227 sayfalık kısmına ilişkin, 21/01/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından <i>turnitin</i> adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan intihal raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 11’dir. Uygulanan filtrelemeler: ☐Kabul/Onay sayfaları hariç, ☐Kaynakça hariç ☐Alıntılar hariç/dâhil ☐Diğer Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Programlarda Tez Çalışması İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu Uygulama Esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim. Öğrencinin Adı ve Soyadı: HAKAN DEMİR Tarih:21/01/2022 İmza: <table><tbody><tr><td> Tez Danışmanı Adı ve Soyadı: Prof. Dr. Fatma Meral HALİFEOĞLU Tarih: İmza: </td><td> Anabilim Dalı Başkanı Adı ve Soyadı: Doç. Dr. Hava ÖZYILMAZ Tarih: İmza: </td></tr></tbody></table>		 Tez Danışmanı Adı ve Soyadı: Prof. Dr. Fatma Meral HALİFEOĞLU Tarih: İmza:	 Anabilim Dalı Başkanı Adı ve Soyadı: Doç. Dr. Hava ÖZYILMAZ Tarih: İmza:
..... Tez Danışmanı Adı ve Soyadı: Prof. Dr. Fatma Meral HALİFEOĞLU Tarih: İmza:	 Anabilim Dalı Başkanı Adı ve Soyadı: Doç. Dr. Hava ÖZYILMAZ Tarih: İmza:		

Formdaki bilgiler, bilgisayar ortamında doldurulmalıdır. El yazısı ile doldurulan formlar geçersizdir.